

magazin istoric

ANUL VIII Nr. 7 (88) IULIE 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 7 (88)

iulie 1974

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDREA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

①

4

2)

③

① Muzeul de Istorie a Moldovei, din Iași, păstrează în colecțiile sale, o interesantă galerie de tablouri înfățișând voievozii moldoveni din sec. XIV pînă în sec. XIX; unul din ele mai puțin cunoscut, aparținînd pictorului Gh. Panaiteanu-Bardasare, reprezintă chipul lui Ion Vodă cel Viteaz („Întreaga Moldovă îl dorește domn“, p. 2)

② Pe cîmpul de la Jiliște, înainte de bătălie: reconstituire de Titus Pittini; consultant științific: col. Victor Atanasie („Așa birui Ion Vodă“, p. 7)

③ Stampe de epocă din colecția Bibliotecii Academiei și a Muzeului de Istorie a R.S.R., înfățișînd tipuri sociale românești din sec. XVIII-XIX (Demografie și istorie, p. 50)

SUMAR

Acum patru sute de ani: strălucită pagină de istorie românească. „Întreaga Moldovă îl dorește domn“: DINU C. GIURESCU	2
„Așa birui Ion Vodă“. Bătălia de la Jiliște: VICTOR ATANASIU	7
Profundul umanism al președintelui Ceaușescu: GIANCARLO ELIA VALORI	11
Politica de alianțe a P.C.R. în pregătirea și realizarea insurecției naționale antifas-ciste (II): MIRCEA MUȘAT, VASILE ARIMIA	12
Năzuințe și lupte comune: L. BÁNYAI	18
6 septembrie 1940-23 August 1944. Anii cei mai întunecați: GHEORGHE ZAHARIA	22
Mai 1944. Siguranța în alertă: GH. ȚUTUI	29
STUKA-uri atacă Bucureștii: MIHAIL EVSEVIE IONESCU	30
Voința de neînfrînt a clasei muncitoare: AUGUSTIN DEAC	33
Cine l-a ucis pe Henric IV? : ALAIN DECAUX	34
Legăturile mele cu România: HENRYK BATOWSKI	42
Africa își continuă eroica istorie: CRISTIAN POPIȘTEANU	44
Rezistența regatelor africane: BASIL DAVIDSON	46
Demografie și istorie: ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU	50
Comoara templelor: OANA BUSUOCLEANU	56

• Zimbete din cronici...55 • Cărți sosite la redacție...61 • Poșta Magazin istoric...62

Acum patru sute de ani: strălucită pagină de istorie românească

„ÎNTREAGA MOLDOVĂ ÎL DOREȘTE DOMN“

DINU C. GIURESCU

Spre sfârșitul lunii ianuarie 1572, un nou domn al Moldovei pornea din Adrianopol cu o gardă de 500 ieniceri și 300 spahii. La Dunăre i s-au alăturat câteva contingente otomane ale sangeacilor și cele trimise de voievodul Munteniei Alexandru II Mircea (1568-1577), care primise înaltă înștiințare în acest sens de la Istanbul. Înaintarea pînă la Iași și Suceava s-a făcut fără luptă. Dintre dregătorii fruntași ai Moldovei, i-au ieșit înainte marele logofăt Gavril, marele postelnic Dinga, marele vornic al Țării de Sus, Crăciun, Stroici și alții: „toți cei ce erau în dregătorii și cei ce străluceau prin neamul lor au primit cu bucurie pe domnul lor și i s-au închinat“ (Cronica călugărului moldovean Azarie). Era în a doua jumătate a lunii februarie.

Cine era noul cirmuitor al Moldovei? Se arată el însuși, în actele cancelariei, „Ion voievod“, fiul lui Ștefan voievod, nepot al lui Bogdan III și strănepot al lui „Ștefan voievod cel Bătrîn“. Cronicarii și istoricii exprimă însă păreri contradictorii. Azarie lasă totul sub semnul îndoielii: „nu știu cine era și de unde se trăgea și al cui

fiu era, zicea că se trage din neam de domn“. Pentru Grigore Ureche, „acest Ion Vodă unii zic că au fost fecior de armean, alții zic că au fost fecior unui Ștefan, iar Martin Pașkovskii, cronicariul leșesc, scrie că au fost acest Ion Vodă de la Mazovia din țara leșască, iar cu adevărat nu se știe, nici-l arată a cui fecior este“. Filiații diferite consenmează și istoricii străini — polonii Ioan Lasicki, Leon-

hard Gorecki, Ioachim Bielski, Andrei Maximilian Fredro, englezul Richard Knolles, germanii Johann Haubold Kirschbach și Reinhold Heidenstein, francezul Iacob Augustus Thuanus.

Fiul faptelor sale

Confruntînd mărturiile și opiniile, avem temeiuri să socotim pe Ion Vodă ca fiu,

* Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1969.

nelegitim însă, al lui Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță)*. După mamă, va fi fost armean. Dar, indiferent de părerile exprimate, Ion Vodă rămâne, în primul rând, fiul faptelor sale. S-a impus istoriei, conducând lupta moldovenilor pentru libertate și independență. A reluat tradiția politică și faptele de vitejie ale marelui Ștefan**, străbunul său. A mers în această luptă pînă la capăt, pînă la sacrificiul suprem.

Din viața sa, înainte de 1572, știm puține lucruri. În 1551 a încercat, se pare, să ia domnia. Cu cîțiva sprijinitori, venind din Polonia, a intrat în Moldova (înainte de 15 iunie), fiind, însă respins de o trupă a lui Ștefan Rareș (1551-1552). În august acelașian, nobilul polon Nicolae Seniawski — palatin de Belz și de Halici — intervenea pe lângă markgraful Olbricht în favoarea pretendentului Ion, care — zicea el — se bucura de sprijinul mai multor boieri frunțași ai Moldovei. Seniawski adăuga că voievodul Ștefan Rareș a ordonat o represiune cruntă deoarece aflase „că există un fiu al lui Ștefan, fostul domn al Moldovei [Ștefăniță], numit Ion; pe acesta, întreaga Moldovă îl dorește domn și boierii frunțași i se alătură; cei care mai înainte au avut dregătorii sub voievodul Iliș [Rareș], se adună în jurul amintitului Ion”, așteptînd sprijinul regelui polon și se arată gata să apere țara împotriva asupritorului otoman. Amintirea victoriilor reputeate odinioară de moldoveni, ca și primejdia ce ar rezulta dacă românii s-ar alia cu otomanii erau, după socotința palatinului, tot atîtea temeiuri pentru ca pretendentul să fie ajutat. Ceea ce, însă, nu s-a petrecut.

Din Polonia, viitorul domn s-a îndreptat spre marele principat al Moscovei. A fost bine primit la curtea țarului Ivan IV „cel Groaznic” (1533-1584), unde s-a căsătorit cu Maria, fiica cneazului Semion de Rostov, cu care a avut și un fecior, Petru. Dar, doi ani după nașterea copilului, Ion a părăsit Rusia (probabil prin 1555-1557).

Pentru următorii ani, cunoaștem tot atît de puține date. În noiembrie 1561, un raport italian asupra evenimentelor din

Moldova — înălăturarea lui Alexandru Lăpușneanu (1552-1561; 1564-1568) și instalarea lui Despot Vodă (1561-1563) — afirmă că sultanul avea intenția să aducă de la Alep pe „Ionna, care a fost fiul unui Ștefan, odinioară voievod al Moldovei” și să-l facă domn în locul lui Despot. A stat intrădăvăr Ion în Siria? Alte confirmări lipsesc. Doi ani mai târziu (1563), se afla, pare-se în Crimeea, la curtea hanului tătar, fiind prieten cu moștenitorul tronului, Mehmed Calga. Alte știri arată că a stat mai mult în Polonia.

În ultimii ani, înainte de luarea domniei, s-a aflat în Imperiul otoman. A locuit mai mult timp în Insula Rhodos.

Atîta cunoaștem pînă azi despre viața lui Ion Vodă. „Era de minte ascuțit, de cuvînt gata și se vedea că-i harnic nu numai de domnie, ci și altor țări să fie cap mai mare”, recunoaște cronicarul Grigore Ureche. „Era un om foarte primejdios, rău și cu minte adîncă, elocvent și învățat în cărți” — scrie Azarie, care i-a fost dușman. „Bărbat înalt de stat, frumos la chip, cu ochii mici și amenințători, cu un trup puternic, plin de putere” — îl descrie cronicarul polon Leonhard Gorecki. „Era înzestrat din fire cu cea mai mare înțelepciune”, adăugă un alt istoric polon, Andrei Maximilian Fredro. Personalitatea deosebită a viitorului domn, experiența sa, cunoașterea oamenilor, îl făceau pregătit pentru conducerea țării Moldovei.

Considerente politice și „argumente” materiale

Și împrejurările li deveniseră, după ani de peregrinări, favorabile. O parte din boierimea moldoveană era ostilă lui Bogdan Lăpușneanu (1568-1572), pentru că acesta îndepărtase de la conducere vechii dregători și intra tot mai mult sub influența polonilor: „Numai ce era mai de treabă domnie lipsia — constată Grigore Ureche — că nu cerca bătrîni la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat și învățătură [...]”

Mai apoi lipi de sine leși, de-îera și de sfat și de a batere halca cu sulița***, risipind averea cea domnească”. „Bogdan își atrăsese dușmănia alor săi — adăugă cronicarul Gorecki (altminteri, favorabil lui Lăpușneanu) — deoarece nu numai că se făcuse cu totul prieten polonilor, dar și, dîndu-le stîpînii militare, îi sprijinea cu mîrinimie”. Se mai adăugau felurite neînțelegeri iscate de prezența unor ostași poloni în capitala Moldovei și îndeosebi de aprovizionarea lor cu hrană și furaje.

După vechiul obicei, nemulțumiții au trimis o plîngere la Poartă: „întînd acestea în urechile sfetnicilor împărătești, aflînd vreme și ei să-și umple pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru — continuă Grigore Ureche — mai cu de-a dînsul dacă au înțeles împăratul de niște cuvinte ca acestea, au socotit să-l scoată”.

Mai era și alt motiv. Poarta se temea de o eventuală alianță moldo-polonă: „socotia împăratul — spune Nicolae Costin — să nu cumva să facă Bogdan Vodă așezămînt cu craiul leșesc, să dezbătă țara de la ascultarea împărăției turcești și să o lipască cătră craiia leșească”. Într-adevăr, la 2 octombrie 1569, Lăpușneanu și boierii săi frunțași făgăduiau „îlstrului principe și stăpîn Sigismund August” să păstreze, în toate împrejurările, pacea, credința și „ascultarea”; se obligau, de asemenea, să ajute regatul polon cu un contingent armat împotriva oricărui dușman. În acest sens, o convenție secretă încheiată tot atunci prevedea că, în cazul unui conflict polono-otoman, Moldova să se alătore Poloniei cu o oaste de 24 000 oameni. Cîteva luni mai târziu (ianuarie 1570), regele polon Sigismund II August (1548-1572) și înalții săi demnitari au confirmat tratatul. Măzirea lui Bogdan a avut loc între 7 și 16 ianuarie 1572. Tot acum va fi avut loc, și investirea oficială a lui Ion Vodă. Hotărîrea fusese grăbită, firește, și de „argumentele” materiale folosite de viitorul domn. La Viena se aflase că Ion Vodă făgăduise marelui vizir Mehmet Pașa 200 000 ducăți, iar primu-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1974.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1974.

*** Joc medieval, cu caracter de întrecere sportivă.

În peregrinările sale dinaintea domniei, Ion Vodă a fost bine primit la curtea lui Ivan cel Groaznic, țarul Rusiei

În p. 2: stema Moldovei și chipul lui Ion Vodă reprezentat pe moneda emisă de el

lui său dregător — 20 000. Cifrele sînt, probabil exagerate; oricum au fost împărțite potrivit unui vechi obicei, importante daruri, menite să stimuleze bunăvoința demnitarilor.

De altfel, chiar desfășurarea evenimentelor a favorizat inițial pe Ion Vodă. La 20 ianuarie 1572, neștiind încă nimic de cele hotărîte la Istanbul, Bogdan Lăpușneanu se afla tot în Iași, eliberînd un hrisov marelui său vornic pentru satul Corlăteni, pe Jijia. Apoi, a părăsit Capitala și, însoțit de numai cîțiva slujitori, a trecut hotarul peste Nistrul înghețat, pentru a face o vizită logodnicei sale, fiica lui Ioan Tarlone (fost mare dregător din Liuv) „cunoscută prin frumusețea și purtarea ei”. Înaintînd în Podolia, Bogdan a fost prins de Cristofor Sborowski, nobil polon care ceruse în căsătorie pe o soră a lui Bogdan și, fiind refuzat, rămăsese dușman declarat al domnului moldovean. Așa încît, în momentul cînd Ion Vodă a intrat în Moldova, predecesorul său nu se mai afla

în țară. Un raport diplomatic din capitala Poloniei confirma, la 28 februarie, că Moldova „se află în puterea lui Ion și a turcilor”. La 7 martie, noul voievod întărea călugărilor de la Mănăstirea Tazlău, satul Tătești pe Tazlăul Sărat, „cu tot venitul”. Evident, știrea instalării a ajuns curînd la Istanbul, în Transilvania și la Viena, iar Poarta a trimis de îndată scrisori regelui Poloniei și celorlalți vecini pentru a prinde și a trimite, viu sau mort, pe fostul domn Bogdan Lăpușneanu.

Îngrijorarea „bieților boiari”

Dar cel alungat, Lăpușneanu era hotărît să revină la conducerea țării. Dispunea de un cap de pod — puternica cetate a Hotinului, care era ocupată de dînsul. Conta și pe sprijinul diplomatic al regelui Poloniei, Sigismund August, a cărui suzeranitate, o recunoscuse. Dispunea și de ceva oaste, alcătuită din nobili poloni și oamenii lor de casă (între 1 300 și 2 000 oameni) — pusă sub comanda lui Nicolae Mielecki, ajutor de Nicolae Seniawski, fiul palatinelui cu același nume, care sprijinise inițial pe Ion Vodă. Corpul acesta expediționar a intrat prin nordul țării, străbătînd Codrul Cozminului și a coborît apoi de-a lungul Prutului, aducînd de la Hotin și cîteva tunuri. Aflînd, Ion Vodă a strîns la rîndu-i trupe primind ajutor — probabil cîteva sute de soldați — și de la sangeacul cetății Albe. În fruntea armatei moldovene a fost numit Dumbravă, noul vornic al Țării de Sus. În apropierea tirgului Ștefănești, avangărzile celor două oști s-au întîlnit. Apoi, armatele au mers paralel, despărțite de apele Prutului. Pentru a opri pe atacatori, marele vornic Dumbravă și-a desfășurat trupele, tot în vecinătatea Ștefăneștilor. Nicolae Seniawski și-a dat seama că nu avea cum să învingă, așa că, în timp ce cîteva detașamente au trecut Prutul, simulînd un atac spre Iași, restul forțelor polone a început retragerea spre Hotin, urmărite de moldovenii care trăgeau asupra-le cu „pușcile” (tunurile) și cu săgeți. Astfel, în cîteva zile, atacatorii au

Refuzînd să mărească tributul, rîteazul domnului rîndu a trebuit să înfrunte oștile sultanului Selim II

părăsit pămîntul Moldovei. Încercarea fostului voievod de a recuceri domnia Moldovei a dat greș.

La 15 aprilie, Bogdan Lăpușneanu — răscumpărat, între timp, din mîinile lui Sborowski — intitulîndu-se încă „voievod și domn al Moldovei”, a semnat la Hotin un act, prin care a încredințat cetatea unei garnizoane polone comandată de Martin Dobrosolowski, „pentru a o apăra împotriva dușmanului” vreme de trei luni; dacă între timp nu primea ajutoare, Dobrosolowski era liber să restituie cetatea moldovenilor, „fără ca noi — adăuga Lăpușneanu — să-i putem arunca vreo vină și fără vreun prejudiciu pentru meritele și bunul nume al domniei lui cît și alor săi”.

Ion Vodă nu s-a mîrginit însă, numai la alungarea adversarului său. Paralel cu demersurile diplomatice la Poartă și pe lingă Dieta polonă, a făcut incursiuni în Pocuția și Podolia, pentru a „convinge” nobilimea de aici, mai bine decît prin soli, la ce se putea aștepta în cazul susținerii, în continuare, a lui Lăpușneanu.

Cei 2 000 oșteni nu ar fi putut încerca să readucă pe Bog-

dan în domnie, fără sprijinul unor forțe din interiorul țării. Numai astfel expediția condusă de Mielecki și Seniawski ar fi avut șanse de reușită. Așa și fusese gândită. Dar măsurile luate de Ion Vodă au dat evenimentelor un alt curs, încheiat cu alungarea susținătorilor lui Bogdan.

Ce s-a întâmplat în capitala Moldovei în perioada martie-aprilie 1572?

Grigore Ureche relatează următoarele: „Iară Ion Vodă pre postul cel mare au venit la Iași și au șezut în scaun. Și arătându-se groaznic, ca să-i ia spaima toți, nu de altă se apucă, ci de cazne groaznice și de vârsări de sînge și tăe pre Ionașco Zbiera în ziua de Paște și multe cazne făcă“. Aceeasi explicație o găsim și la Nicolae Costin. „Bine au scris pe tirani — comentează cronicarul — că nici o vreme n-au de blindețe, precum acest Ion Vodă, nici la zioa Paștilor nu s-au înfricoșat de Dumnezeu să nu facă vârsare de sînge. Stătut-au îndată îngrijați bieții boiari, măcar că alergase întru întîmpinarea lui Ion Vodă, cu mare poftă de domnu creștin și blînd și să tingua că mai bine le-ar fi fost cu Bogdan Vodă, măcar că avea leși pe lingă dînsul“. Iar Ioan Lasicki, povestitorul expediției condusă de Mielecki și Seniawski, notează că nemulțumirea și revolta boierilor mol-

doveni a fost determinată, de fapt, de excesele trupelor otomane venite odată cu Ion Vodă.

Țara a rămas alături de noul cirmuitor

Relatările imprecise ale cronicarilor sînt completate de mărturiile contemporane evenimentelor. La mijlocul lui mai 1572, seseau la Cracovia foștii vornici moldoveni Drăgan și Albotă — socotiți de raportul ce semnalează venirea lor ca „oamenii cei mai de seamă după domn“. Scopul lor era să obțină „nu atît în numele lui Bogdan, ci în numele țării întregi, ajutor împotriva lui Ion, cel mai îngrozitor tiran“. Se mai știa, în capitala Poloniei, că „mai mult de 30 frunțași“ fuseseră uciși în Moldova, iar averile lor confiscate; că, mai ales, din pricina neorînduiei, lor comise de trupele otomane, starea de spirit era potrivnică lui Ion Vodă, care putea fi răsturnat „chiar de către supușii săi“.

Evident, partida boierească ostilă avea tot interesul să se prezinte ca exponentă a întregii țări. Realitatea era însă diferită. Ne-o arată reprezentantul imperial la Istanbul, Carol Rym, într-un raport din 19-20 mai 1572, înaintat suveranului său, împăratul Maximilian II (1564-1576). Bogdan, precizează

Rym, nu și-a putut recîștiga domnia, deoarece „nu a avut poporul nici binevoitor și nici de partea sa; cum nobilii acelei provincii [Moldova] au fost condamnați la moarte prin tot felul de cazne de către noul voievod Ion, nimeni nu s-a răzvrătit și nici cel puțin n-a îndrăznit să se răscoală“. Deși nu arată motivul execuțiilor, raportul cuprinde o apreciere exactă a celor întîmplăte și subliniază că Bogdan Lăpușneanu a avut numai sprijinul unei minorități boierești. Dimpotrivă, „țara“ în primul rînd dragătoria măruntă, a rămas alături de noul domn, ajutîndu-l să respingă incursiunea armată întreprinsă de Lăpușneanu. Fapt confirmat — între alții — și de Grigore Ureche: „Ion Vodă știind pe Bogdan Vodă la Hotin că nu doarme ci strînge oaste împotriva lui, strînge țara și oaste turcească încă avea“.

Mărturiile din primăvara lui 1572 confirmă, așadar, că un grup de boieri a încercat, chiar în martie-aprilie, să răstoarne pe Ion Vodă. Execuția lui Ionașco Zbiera în ziua de Paște (6 aprilie 1572), eveniment puțin obișnuit pentru obiceiurile vremii a fost grăbită de înaintarea spre Iași a trupelor polone, care contau, pentru readucerea lui Lăpușneanu, tocmai pe sprijinul activ al uneltorilor dinlăuntrul țării. Pierzînd acest „ajutor“, lovindu-se și de oastea moldoveană gata de

Un alt contemporan al lui Ion Vodă: regele Sigismund August al Poloniei (în imagine, mormîntul său din Cracovia)

luptă, corpul armat condus de Mielecki și Seniawski a fost obligat să înceapă retragerea pe la 10 aprilie. Represiunea a fost, astfel, pentru Ion Vodă singura modalitate ca să-și consolideze cîrmuirea abia începută.

Cum se explică, totuși, formarea unei opoziții interne atât de grabnic, de vreme ce, potrivit celor mai multe mărturii, Ion Vodă a venit domn cu asentimentul mai multor frunțași ai țării? Explicația poate fi găsită, credem, prin analiza componentei statului domnesc. Printre marii dregători în funcție încă din prima lună a noii domnii nu găsim pe nici unul dintre boierii care au întîmpinat pe Ion Vodă. Nici Ionașco Sbierea, mare vornic sub Bogdan Lăpușeanu, nici vel logofătul Gavril, nici marele postelnic Dinga, nici vornicul Țării de Sus Crăciun nu au fost păstrați ca mari dregători. E de înțeles, așadar, de ce, nemulțumiți și înșelați în așteptările lor, marii boieri s-au întors din nou către Bogdan Lăpușeanu. Dar reacția imediată a noului voievod și executarea complotiștilor a pus capăt acestor manevre.

Pace traicnică și prietenie statornică

Mai rămîneau de reglementat raporturile cu Polonia și problema Hotinului.

Regele Sigismund August, după ce încuviințase tacit expediția comandată de Nicolae Mielecki, trimisese la Istanbul, în misiune specială, pentru a susține cauza lui Bogdan Lăpușeanu, pe Andrei Taranowski. Întrevederile acestuia cu marele vizir n-au fost prea cordiale; înaltul demnitar otoman i-a cerut extrădarea lui Lăpușeanu, reamintind că mai multe oști turcești și tătarăști sînt gata să intre în Polonia și să-l caute acolo pe fugăr. Două scrisori ale sultanului, mai moderate ca ton, dar cu un cuprins asemănător, au fost expediate prin trimiși speciali și Dietei poloneze. Aceasta, nedorind, firește, izbucnirea unui conflict, și-a reafirmat dorința de a păstra vechea prietenie cu Poarta, dar a răspuns că nu putea extrăda pe Bogdan, neștiind de fapt, unde se află; că nu putea

hotări nici evacuarea Hotinului, o atare decizie revenind celui ce a stabilit garnizoana acolo; că, în sfîrșit, nu putea să recunoască ca vecin bun pe voievodul Ion, ce se manifestase de la început ca un dușman. Cu formulări asemănătoare a răspuns sultanului și regele Sigismund August, care, fără a nega de-a dreptul faptele, a aruncat totuși asupra noului domn al Moldovei răspunderea pentru situația încordată.

La rîndu-i, Ion Vodă a acționat pe cale diplomatică pe lângă suveranul Poloniei. A trimis o solie, pentru a presta un omagiu și a protesta, totodată împotriva atacului polon. Solia a fost însă reținută pe drum de către unul din palatinii poloni. O a doua solie a sosit în Polonia în prima jumătate a lunii mai (după respingerea trupelor lui Bogdan Lăpușeanu). Tonul trimisului oficial al lui Ion Vodă a fost — ne relatează un martor — „cutezător și exigent”. El a reamintit că, fără vreo provocare din partea cuiva, polonii au atacat pe domnul său, înscăunat cu aprobarea Porții; un asemenea act însemna încălcarea vechilor tratate dintre Moldova și Polonia și putea duce la un eventual conflict cu otomanii. Solul Moldovei a cerut extrădarea lui Bogdan Lăpușeanu și plata unor despăgubiri pentru pagubele provocate de recenta expediție; în caz contrar, cu ajutorul turcesc — a precizat solul — pierderile puteau fi recuperate și pe altă cale. Domnul Moldovei, a adăugat el în continuare, nu dorea totuși să facă apel la armata otomană, pentru aplanarea conflictului, preferînd o înțelegere directă. Cu atît mai mult, cu cît nimeni nu-i putea imputa că ar fi deschis ostilitățile. În concluzie, trimisul moldovean a întrebat Dieta polonă dacă primește prietenia lui Ion Vodă sau dacă preferă să-l aibă dușman, spre suferință și paguba supușilor ambelor țări. Răspunsul Dietei nu ne este cunoscut; relua, probabil, afirmațiile din scrisoarea adresată anterior sultanului.

Între timp, situația garnizoanei polone din Hotin a devenit tot mai grea: hrana nu ajungea iar, oștile moldovene și turcești mențineau încercuirea. Moartea lui Sigismund II August, după o cîrmuire de 24

ani, a grăbit lucrurile. Pentru alegerea unui nou suveran, Dieta avea nevoie de liniște la hotare. Dobrosolovski a primit poruncă să predea cetatea. La 28 iulie, Ion Vodă se afla deja în Hotin. De aici, el a trimis în Polonia o nouă solie purtătoare de scrisori, din care una era destinată „Înălțimilor lor domnilor consilieri ai coroanei Poloniei și marelui Principat al Lituaniei”: „Am stabilit între noi înțelegere și pace traicnică, alianță și bună prietenie”, declara Ion Vodă, adăugînd că este gata, la nevoie, să-și ajute vecinii și cu trupe și că detaliile acestei înțelegeri vor fi arătate de Jerzy (Gheorghe) Iaslowiecki, mare hatman al Poloniei.

Trecînd apoi la treburile curente, în vederea asigurării liniștei, voievodul Moldovei a înștiințat Curtea polonă că din convoiul de marfă de la Istanbul, destinată regelui Poloniei, a dat drumul numai la 4 care și că a oprit alte 5 la Hotin „în bună păstrare și sigilate, ca nici un lucru din ce este în ele, nici cel mai mic, să nu piară [...], pînă cînd nu se va stabili între noi, din partea înălțimilor noastre, o dragoste puternică și stabilă, înțelegere și bună amicitie”. În același timp, a cerut restituirea tezaurului fostului domn moldovean Ștefan Tomșa (1563-1564) ucis la Liov, în 1564, deoarece acei bani, adăuga scrisoarea, strînsi de la oameni sărmani și destinați să împlinesc „asprul bir turcesc”, erau „de mare ajutor și apărare”; căci „dacă n-ar fi fost țara noastră a Moldovei, mare prăpăd și omoruri ar fi făcut turcii în țara Maiestății Sale, însă pentru că-ți țara noastră moldovenească așezată în fața ei, în felul acesta țara Înălțimilor Voastre, bunii mei domni, are odihnă din partea dușmanului!”.

Adunarea nobililor polonezi de la Kniszyn a mulțumit călduros lui Ion Vodă, insistînd asupra necesității alianței celor două state: „De aceea, spunea răspunsul nobililor, îți sîntem recunoscători Măriei Tale și de asemenea pentru promisiunea pe care o faci prin cuvinte multe, de a fi întotdeauna gata împreună cu toată țara Măriei Tale și a binevoi să lupți împotriva oricărui dușman al coroanei acesteia, în apărarea

noastră și a întregii coroane. Tot așa cum Măria-Ta ne promiți ajutor, pentru toate timpurile, tot așa și Măria-Ta va avea [...] întotdeauna prietenie statornică, ajutor și salvare de la noi și de la coroană". Cît despre tezaurul lui Țomșa, adunarea a aminat răspunsul, nefiind întrunită în plenul ei; în schimb,

ea insista pentru trimiterea cavelor cu marfă oprite la Hotin.

Astfel, Ion Vodă a reușit să se impună. A făcut față, chiar din primele săptămîni, atît uneltirilor interne cît și unui atac din afară, pentru readucerea predecesorului său. Pedepsind pe „hiclei” și adunînd în grabă

oaste, a obligat pe atacatori să dea îndărăt. Cu simț politic și hotărîre, Ion Vodă a apărât poziția Moldovei și și-a consolidat domnia. Și peste puțină vreme va fi obligat, de aspre împrejurări, să cheme țara sub arme, pentru apărarea unor drepturi esențiale ale ei.

Puncte de vedere

„AȘA BIRUI ION VODĂ” Bătălia de la Jiliște

Colonel VICTOR ATANASIU

Trecuseră numai doi ani de cînd viteazul Ion Vodă luase cirna Moldovei, orientîndu-i politica internă și externă pe alte direcții decît cele de pînă atunci, cînd „îi veni vestea că l-au mazilit împăratul și au dat domnia lui Pătru Vodă ce l-au poreclit Șchiopul” (N. Costin). De fapt, solul turc sosit la Iași spre sfîrșitul lunii februarie 1574 ceruse voievodului dublarea tributului, sub amenințarea cu mazilirea. Pretendentul, viitorul voievod Petru Șchiopul* era fratele domnului Munteniei, Alexandru II Mircea, om plecat turcilor.

În această situație, Ion Vodă și-a adunat sfatul pentru a lua o hotărîre în privința tributului; sfetnicii săi „sfătuitu-l-au toți mai bine să facă cu aceia bani oaste asupra împărăției turcului și să nu lasă pe Pătru Vodă la scaunul țării” (N. Costin). Ca urmare, domnul a chemat pe solul turc și i-au dat următorul răspuns: „Spune stăpînului tău că banii pe care mi-i cere îi voi întrebuița spre a ridica oștiri care vor mîntui poporul meu de stoarcerile la care este expus” (frază consemnată de istoricul francez Mignot). O asemenea hotărîre dirză a rămas înscrisă în cronica țării: „Așa Ion Vodă umplînd pre toți cu nădejde, cu glas mare strigară că lingă dînsul vor perî, cum s-au și întimplatu” (Gr. Ureche).

Cu acest răspuns, și fără nici unul din obișnuitele daruri (peșcheșuri), solul turc a fost condus pînă la Dunăre.

Aceste evenimente au premers campania otomană** din primăvara anului 1574 împo-

triva Moldovei, campanie care a avut ca episod culminant bătălia de la Jiliște (azi în comuna Slobozia-Ciorăști, județul Vrancea).

În fața iminentului conflict, Ion Vodă a luat măsurile im-

puse de situație. A trimis, în primul rînd, olăcarii să anunțe țării primejdia, măsurile ce trebuiau luate în fiecare ținut, ca și ordinul de chemare la oaste, cu indicarea locului de adunare. Mobilizarea Moldovei începuse.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973.
** O lucrare mai amplă despre această luptă a apărut, sub semnătura aceluiași autor la Editura Militară - n.r.

În același timp, două solii moldovene au pornit, una la poloni, cealaltă la cazaci, pentru a cere ajutor. Tezaurul, averile, ca și familiile căpeteniilor administrative și militare au fost evacuate în puternica cetate a Hotinului, unde era prăcălat Lupe Huru, socrul voievodului. Cetățile au fost pregătite pentru apărare, iar pe căile posibile de invazie a dușmanului au fost trimise detașamente călări, cu misiunea de a asigura paza și a da de știre în momentul critic.

Trupele inamice puteau ataca Moldova pe trei direcții:

- dinspre sud-vest, amenința oastea lui Alexandru II Mircea, voievodul Munteniei, fiind de asemenea posibile și unele acțiuni din partea voievodului Transilvaniei;

- dinspre sud, amenințau majoritatea forțelor otomane care erau în curs de mobilizare și concentrare între Dunăre și Balcani;

- de la răsărit, puteau ataca tătarii din Hanatul Crimeei.

Locul de adunare a oastei moldovene a fost fixat în zona Iașilor, la o distanță de circa 130 km față de granița dinspre răsărit și 200 km față de hotarul dinspre sud, într-un loc ce reprezenta o poziție centrală față de direcțiile de pătrundere a inamicului. Alegerea acestei zone permitea celor mobilizați o „canalizare” mai convenabilă și, în același timp, asigură executarea în cele mai bune condiții, a manevrei pe direcții interioare. În același timp, voievodul, care era comandantul suprem al oastei moldovenesti, avea posibilitatea să acționeze succesiv pe majoritatea forțelor disponibile împotriva fiecăreia din grupările inamice, putând a le înfringe pe rând. După unele calcule, în cel mult cinci zile, armata sa putea ajunge la oricare din frontierele amenințate.

Un singur răspuns imbucurător

La începutul lunii aprilie 1574, Petru Șchiopul, pretendentul la domnia Moldovei, a trecut Dunărea împreună cu trupele otomane și, după o deplasare prin estul câmpiei române, a făcut joncțiunea cu forțele muntene, confunde de fratele său Alexandru II Mircea, în zona locali-

tății Săpăteni — sat azi dispărut, situat la aproximativ 50 km nord-vest de Hirsova. De aci, marșul a continuat spre Rîmniciu Sărat, unde au ajuns în ziua de 12 aprilie, zi în care s-a emis și un hrisov domnesc, în care logofătul Țatul a consimțat că „Io Alexandru voievod [era] plecat în țara Moldovei, să pună [domn] pe fratele domniei sale”. Este posibil ca tot în această zonă să se fi produs și întâlnirea oastei turco-muntene cu forțele transilvane, pe care le semnalează cronică la Grigore Ureche: „Iată i-au venit veste [lui Ion Vodă] cum Pătru Vodă și cu Alexandru Vodă au intrat în țară cu mulți oameni și de la Țara Ungurească și muntelui și turcii”.

Odată forțele întrunite, nu le-a mai rămas de parcurs decât o etapă de marș pînă la Jiliste, unde și-au instalat tabăra. Ținînd seama de faptul că, în acea vreme, o etapă normală de marș măsura în jur de 40 km și că distanța de la Rîmniciu Sărat la Jiliste nu depășea 35 km se desprinde concluzia că trupele inamice au putut ajunge la locul amintit în după-amiaza zilei de 13 aprilie. În privința numărului lor, aprecierile sînt foarte diferite. Cea mai mare cifră o găsim la istoricul polon Gorecki: „Erau de toți, vreo sută două mii de ostași viteji”, cifră, evident, exagerată. Nicolae Costin apreciază efectivul forțelor inamice coalizate la 72 000, în vreme ce istoricul francez Mignot îl reduce la 40 000 oameni. În același timp, Mignot își manifestă dezacordul față de „unii istorici care au ridicat această armată la mai mult de 100 000”. Hașdeu crede că numărul era de 62 000 oșteni. Ținînd seama de posibilitățile timpului și avînd în vedere rezultatele unor noi cercetări, credem că numărul total al forțelor inamice nu putea depăși 40 000-45 000 oameni.

În timp ce trupele pregăteau invazia, cele două solii trimise de Ion Vodă peste hotare au adus un singur răspuns imbucurător: de la cazacii zaporojeni. Panii polonezi au refuzat să-i dea ajutor, așa că în ceasul marii încercări, Moldova a rămas aproape singură.

Domnul Moldovei a întîmpinat cu bucurie și cu mare alai pe aliații săi, cazacii zaporojeni. Cronicarul N. Costin

redă astfel acest episod: „După ce sosiră cazacii [...] poruncit-au Ion Vodă de au dat cu tunurile de bucurie și din sânețe. După ce s-au ridicat masa, au poruncit de au adus cîteva tipsi de argint, pline de galbeni de aur, și le-au pus denaintea cazacilor, pofindu-i să-i primească”. La ospitalitatea oferită de voievodul moldovean, căpetenia cazacilor, hatmanul Svierceviski a răspuns: „Nu lea-fa ta, Ioane, este aceea ce ne îndeamnă să venim la tine[...], ci mai virtos venîrăm[...] ca să ne luptăm pentru tine contra acestui urît și neîmpăcat inamic al creștinilor”. Plin de bucurie și încrezător în loialitatea și calitățile de luptători ale cazacilor, voievodul Moldovei le-a arătat prețuirea sa în cuvîntul de încheiere a ospățului organizat în cinstea acestora: „Nu sînteți decît o mie două sute, dar fiecare sută face cît o mie!”.

Zi și noapte fără răgaz

După terminarea ospățului, domnul a hotărît ridicarea taberei și a început să-și deplaseze forțele spre sud, pentru a le apropia de frontiera munteană, unde se ivise pericolul. „Iar, după ce luo Ion Vodă veste de Pătru Vodă și de Alexandru Vodă, domnul munteneș, den niște moldoveni ce au fost în chip de strață — menționează cronicarul Nicolae Costin — îndată au pornit pre Sfircovschii [Svierceviski] cu o seamă de cazaci, dîndu-i 5 000 de moldoveni, știutori locurilor pre unde vor merge. Și singur Ion Vodă cu cealaltă oaste, în urma lui Sfircovschii au purces”.

Documentul nu precizează data cînd Ion Vodă a părăsit poziția de la Iași. Dacă ținem seama, însă, de distanța de parcurs (circa 200 km) și de momentul cînd forțele adverse s-au angajat în bătălie, rămîne să acceptăm că plecarea s-a produs în una din zilele de la începutul lunii aprilie. În vederea luptei, după cum vom vedea, voievodul a părăsit tradiționala strategie de apărare specifică moldovenilor, înlocuind-o cu o strategie ofensivă. Aceasta avea avantajul că înlătura posibilitățile inamicului de a pătrunde pe teritoriul țării, evitînd, în același timp, întregul

cortegiu de distrugeri cauzat de invazie.

Forțele inamice ajunseseră, în după-amiaza zilei de 13 aprilie, pe râul Rîmna, în zona satului Jiliste, unde și-au organizat tabăra. Locul ei a fost foarte bine ales, ținând seama de condițiile naturale ale terenului și de nevoile de trai ale oamenilor și cailor, cât și de faptul că era situat pe axul principal de deplasare a forțelor respective. Nu există mărturii scrise despre modul cum s-a organizat inamicul. Dar, plecând de la două elemente certe — terenul și numărul oastei dușmane — ca și de la cunoașterea organizării unor astfel de tabere în perioada respectivă, putem încerca, cel puțin în linii mari, să facem o reconstituire a ceea ce trebuie să fi fost dispunerea trupelor turco-muntene la Jiliste, mai exact, între localitățile Slobozia-Cioarăști și Jiliste. Dacă insistăm asupra acestei probleme, o facem nu numai din dorința de a restabili un adevăr, dar, mai ales, pentru motivul că acest element va avea un rol deosebit în privința dispozitivului de atac pe care-l va hotărî Ion Vodă pentru forțele sale.

Conform concepției timpului, o tabără militară putea avea formă dreptunghiulară sau pătrată (în mod obișnuit) și rotundă (uneori). În cadrul unei astfel de tabere, forțele se dispuneau, în mod obișnuit, astfel: pedestreimea pe laturile exterioare și înapoia obstacolului format din șanțuri — când timpul permitea săparea lor — și căruțe legate între ele; cavaleria și artileria erau plasate în interior, iar în centru se așezau corturile căpeteniilor mai importante, între care și cel al comandantului suprem. Obstacolul care înconjură tabăra, și care-i trasa, astfel, și forma, avea rolul unei fortificații de campanie. O astfel de organizare era în funcție atât de timpul avut la dispoziție, cât și de situația inamicului în ansamblu.

În legătură cu locul la care ne referim, Hașdeu a optat pentru forma unui dreptunghi așezat cu laturile mari perpendiculare pe râul Rîmna, în vreme ce generalul Rosetti a presupus că tabăra ar fi avut o formă pătrată. După părerea noastră, în cazul respectiv, caracteristicile terenului ca și can-

titatea de forțe și mijloace de care dispunea inamicul, impunau o folosire a întregii suprafețe disponibile dintre râul Rîmna și Valea Mare; e de presupus, deci, că așezarea oștilor s-a făcut sub forma unui dreptunghi, cu laturile mari așezate pe cele două cursuri de apă. Iar în afirmația pe care o face cronică lui Ureche — „caili le era slobozi la păjune în nădejdea streji” — nu trebuie să vedem numai decât un factor de nepricepere și neorânduială a adversarului, ci, în primul rând, faptul că, fiind relativ mic, spațiul respectiv nu putea adăposti și caii cavaleriei, aceștia fiind lăsați la păscut în afara ei. O altă explicație mai trebuie găsită în aceea că, pentru numărul mare de cai pe care trebuie să-i fi avut forțele inamice, problema apei și hranei (iarba) constituia o condiție principală de care depindea acțiunea întregii armate. În acest sens trebuie să înțelegem precizarea pe care o face cronicarul Ureche.

În cazul Jilistei, dușmanii nu s-au organizat în ideea unei eventuale ciocniri cu moldovenii, de care se considerau la mare distanță, ci pentru a oferi un răgaz trupelor, înaintea pătrunderii pe teritoriul Moldovei. „Ostenii de drum — relatează cronicarul polon Gorecki — că veniseră zi și noapte fără repaus, și neaducându-și aminte de apropierea lui Ion, lăsară caii liberi la iarbă verde, pe cîmpia ce se întinde din sud de riu...” Deci, este vorba de un simplu popas, făcut nu pentru o concentrare de forțe, ci pentru odihnă și refacerea potențialului trupelor, căci concentrarea principalelor forțe fusese realizată în zona Săpăteni, în interiorul Munteniei, cu multe zile înainte.

O manevră pentru incercuire

Pentru siguranța taberei dușmane — arată cronică — fuseseră destinați „400 de oameni, straja lui Pătru Vodă”, dispusă la sud de râul Milcov, în apropierea satului Risipți, la o distanță de circa 5 km. Numeroase mărturii ne informează că siguranța era formată numai din ostașii munteni. Pe bună dreptate se naște întrebarea: cum a fost posibil ca

trupele otomane, care erau destul de numeroase, să-și fi lăsat propria lor siguranță numai în „grija” forțelor aliate?! Este probabil că otomanii nu cunoșteau puterea armatei pe care o organizase Ion Vodă și apreciau, în mod greșit, că aceasta se găsea departe și în nici un caz nu va ataca forțele coalizate în afara teritoriului propriu țării. Așa se explică și faptul că invadatorii nu au întreprins nici un fel de cercetare în direcțiile posibile de afluire a moldovenilor și, liniștiți, socotindu-se în afara oricărui pericol, „se puseră cu toții la odihnă”, în tabăra de pe Rîmna.

Toate aceste greșeli au fost cunoscute la timp de către voievodul moldovean, care le-a aflat „den niște moldoveni ce au fost în chip de strajă”, așa că, în organizarea atacului asupra taberei dușmane, le-a putut exploata cu toată dibăcia și iscusința. Întîi a ordonat lui Dumbrăvă, vornicul Țării de Jos, să atace imediat, cu un detașament de avangardă, straja dușmană și s-o captureze. Pentru rapiditatea mișcării, forțele componente ale avangărzii au fost formate din cavalerie: cazacii zaporojenii conduși de hatmanul Svierceviski, cărora li s-au alăturat circa 6 000 călărești moldoveni, între care unii „știutori locurilor pre unde vor merge”, iar alții „cunoscători de limba turcească”. În urma avangărzii, venea restul oastei moldovene sub comanda lui Ion Vodă.

Trupele avangărzii se deplasau cu mult spirit de prevedere, acoperite de elemente de siguranță și de cercetare, preocupate permanent ca mișcarea lor să nu fie descoperită de inamic.

Măsurile luate de voievodul Moldovei și împrejurările în care urma să se declanșeze atacul au favorizat îndrăzneala, dar și bine pregătita acțiune condusă de Ion Vodă. La căderea serii, când vizibilitatea era redusă, ostașii din avangardă „dede pe straja de osteneii munteni — 400 era — și înconjurându-i fără de veste, pe toți i-au prinsu”. Succesul a fost deosebit. Tabăra nu avea cunoștință de ceea ce se petrecea la Milcov, în timp ce căpeteniile oastei moldovenești primiseră prețioase informații referitoare la numărul forțelor principale dușmane, dispunerea

lor, starea de spirit etc. Profitând de întineric, trupa de cercetare moldo-cazacă, care dispunea și de „cunosători de limbă turcească”, s-a apropiat de tabăra inamică pentru a verifica informațiile primite de la strajele muntene și pentru a culege noi date. Ceea ce i-a surprins, desigur, pe cercetășii moldoveni a fost mulțimea cailor care pășteau în afara taberei. Toate informațiile au fost comunicate lui Ion Vodă, care ajunsesse cu celelalte forțe, în apropiere, cu rugămintea „să sirguiască, că-i biruința lui, că-i vreme ca aceia pînă a nu prinde vrăjmașul de veste...” . Ca atare, în cursul nopții Ion Vodă cu restul forțelor sale de cavalerie, a făcut joncțiunea cu trupele vornicului Dumbravă, în timp ce pedestreimea și artileria moldovenească își continuau marșul, urmînd a se concentra undeva în apropiere ca rezervă. Acțiunea decisivă se contura!

Se naște totuși o nedumerire: cum a fost posibil ca din cei 400 oameni ai străzii, nici măcar unul — profitînd de întineric și de faptul că le erau cunoscute locurile — să nu poată ieși din această „încercuire” pentru a ajunge în tabără și să anunțe căpeteniile de cele petrecute? Ținînd seamă de faptul că straja munteană era formată din ostași țărani, care purtau în ei o mare ură față de turci, credem că ei așteptau un moment prielnic pentru a fraterniza cu moldovenii și, văzîndu-se încercuiți de cei al căror grai le era comun, nu au întreprins nimic pentru a alarma tabăra; mai mult, chiar se pare că ei au trecut de partea lui Ion Vodă. Faptul e plauzibil, căci, de altfel, în timpul și după bătălia care a urmat, mulți munteni din partea locului și din alte regiuni ale Munteniei s-au înrolat în oastea lui Ion Vodă.

În situația creată, cu un net avantaj pentru moldoveni, se impunea ca voievodul să ia o grabnică hotărîre. A aștepta sosirea pedestrimii și artileriei, pentru a angaja bătălia cu totalitatea forțelor, ar fi însemnat să renunțe la marele câștig pe care i-l crease acționarea prin surprindere, iar timpul pe care-l avea la dispoziție era prea scurt ca să-i mai permită complicate regroupări de forțe. Căderea nopții îngreuna și ea

manevrele ce se impuneau. Ținînd seamă de organizarea și forma taberei inamice, Ion Vodă a stabilit ca atacul principal să-l execute frontal, pentru a angaja partea cea mai mare a dispozitivului advers. Această concepție era justificată și de faptul că tocmai pe acea direcție erau axate forțele vornicului Dumbravă, care constituiseră avangarda. Cavaleriei venită cu Ion Vodă nu-i rămînea altceva de făcut, decît să formeze două grupări, dispuse lateral față de avangardă și să atace flancurile (laturile mici ale taberei) și spatele grupării trupelor inamicului. O astfel de manevră ducea la încercuirea adversarului și obținerea celui mai bun și decisiv rezultat.

Cînd dușmanul „dormia fără grije...”

Dacă în privința manevrei inițiată de voievod, care a dus la încercuirea forțelor inamice din tabăra de la Jiliste, există la istorici o părere unanimă, nu tot așa stau lucrurile cu privire la modul de grupare al forțelor moldovenești și la direcțiile lor de acțiune. Cronica lui Nicolae Costin arată în această privință: „Grăbit-au și Ion Vodă cu oastea ce era cu dînsul și, după ce s-au împreunat cu toții la un loc, s-au împărțit în trei polcuri și de trei părți au lovit pre oastea lui Pătru Vodă...”. Alte două izvoare redau faptul la fel. Din aceste izvoare rezultă foarte clar că dispozitivul de atac al forțelor comandate de Ion Vodă era constituit din trei grupări, care au lovit inamicul pe trei direcții. Cronicarul polon Gorecki afirmă, însă, că hatmanul Sviercevski ar fi devansat atacul celorlalte forțe. S-ar putea să fi fost așa, dar această mărturie nu modifică cu nimic afirmația de mai înainte despre gruparea forțelor în cadrul dispozitivului, ci, cel mult, numai succesiunea în timp a loviturilor date de oastea moldovenească. În afara acestor păreri, s-a mai afirmat una, într-o lucrare apărută în anul 1959, și anume că dispo-

zitivul lui Ion Vodă „avea centrul mai slab și aripile mai puternice”. Acceptînd această părere, ar însemna să credem că, după reunirea trupelor vornicului Dumbravă cu cele ale lui Ion Vodă, voievodul ar fi procedat la o regroupare a forțelor, pentru a constitui cele două „aripi mai puternice”, ceea ce ar fi dus la un amestec de forțe și, deci, neapărat la necesitatea unei noi reorganizări a trupelor și a conducerii acțiunii. Avînd în vedere că toate acestea trebuiau executate pe întineric și destul de aproape de inamic, ținînd seama că această manevră însemna mișcarea unei mase mari de oameni și mai ales de cai, nu credem că asemenea acțiuni ar fi rămas nesesizate de inamic, chiar la depărtarea la care se găsea acesta și chiar dacă siguranța lui fusese neutralizată. Într-un asemenea caz, acțiunea inițiată de Ion Vodă era menită eșecului. Dar chiar și forma dreptunghiulară a taberei dușmane, cu latura mare pe direcția de unde urma să se execute atacul moldovenilor, ca și configurația terenului nu permiteau desfășurarea unor forțe mai mari pe flancuri, pe laturile mici ale dreptunghiului, unde nu se putea acționa decît cu forțe reduse. Pentru toate acestea, ținînd seama și de manevra executată de Ion Vodă, care a dus la încercuirea taberei dușmane, credem că voievodul și-a propus să atace cu forțele principale frontal, în timp ce unele grupări mai reduse, acționînd în spațiul îngust dintre spatele taberei și cursul Rimnei, urmau a-i prelungea acțiunea de flanc și a definitivă astfel încercuirea.

Momentul începerii atacului a fost ales înainte de ivirea zorilor, cînd inamicul „dormia fără grije”.

Surprinderea a fost totală. În cîteva ore, ostașii dușmani, luați fără veste și treziți din somn de vacarmul luptei, negăsindu-și caii și nerezînd a-și lua armele, au fost în cea mai mare parte trecuți prin ascuțișul săbiilor sau străpuși de lănci și săgeți. „Așa — arată cronica lui Ureche — impresurîndu-i fără veste și multă moarte făcînd într-însii, birui Ion Vodă”.

Profundul umanism al președintelui Ceaușescu

GIANCARLO ELIA VALORI

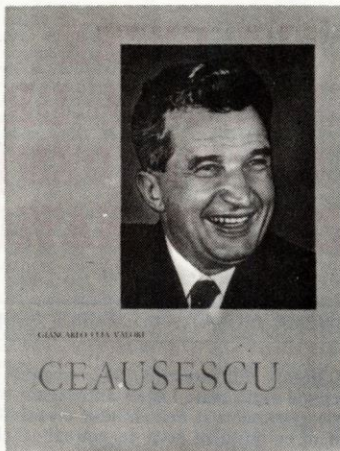
O conversație de câteva ore cu autorul uneia din recente lucrări* apărute în Italia, consacrată tovarășului Nicolae Ceaușescu, ne-a familiarizat cu modul de a gândi al unuia dintre cercetătorii remarcabili din tinăra generație a acestei țări. Dr. Giancarlo Elia Valori este secretar general al Institutului de relații internaționale din Roma care elaborează în cadrul simpozioanelor și colocviilor organizate sub egida sa sinteze, în special în domeniul politicii economice internaționale, menite să ofere o bază științifică în căutarea soluțiilor pentru diferitele probleme care se pun în fața unora sau altora din regiunile lumii.

Dintre multe subiecte discutate cu Giancarlo Elia Valori am socotit de prim interes pentru cititorii revistei noastre consemnarea citorva sublinieri privind rațiunile pentru care Valori și-a dedicat ultima sa carte vieții și activității șefului statului român — Nicolae Ceaușescu.

Istoria — și mai ales istoria contemporană — a făcut din fiecare dintre noi, un Homo socius în mult mai mare măsură decât au fost părinții noștri, sau, pentru a lărgi sensul, decât au fost toate generațiile care ne-au precedat. Individul de astăzi nu mai poate fi în nici un fel asemănat cu individul Greciei secolului V sau IV înaintea erei noastre și nici măcar cu individul Italiei renașterii. Individul contemporan — și acest înțeles îl desprindem din lucrările președintelui Ceaușescu — a învățat că pentru a se cunoaște pe sine însuși și a se realiza pe sine însuși are nevoie de ceilalți.

Marea inovație a gândirii contemporane, atât de bine înțeleasă de Ceaușescu, constă în întoarcerea lipsită de orice semnificație religioasă la eul socratic. Este limpede însă că, această întoarcere la eu nu poate face abstracție de existența celorlalți, a tuturor celorlalți, risipiți în cele mai diferite părți ale pământului. Conceptul îl putem întâlni în numeroase cuvântări ale președintelui Ceaușescu rostite cu prilejul vizitelor făcute anul trecut și anul acesta în America Latină. E un concept umanist, care ajută omul să iasă din izolare, din propriul egoism, contribuind în mod hotărâtor la abolirea celui vechi și din păcate amar principiu, potrivit căruia ar fi fatal ca omul să fie lup pentru om. Iar depășirea barierelor egoiste dintre individ și individ, poate fi extinsă la națiuni, la relațiile lor reciproce.

Istoria zilelor noastre ne arată că diplomația internațională poate să se laude astăzi cu o serie

de realizări în urmărirea obiectivului său fundamental — păstrarea și promovarea păcii. Totodată, că se înregistrează tot mai pregnant la scara întregului glob, necesitatea ca țările de mai veche civilizație industrială să acorde, în sfârșit, atenția cuvenită celor în curs de dezvoltare și a celor subdezvoltate.

E o idee predominantă în toate cuvântările președintelui Ceaușescu. Ceea ce se cere mai pretutindeni — și Ceaușescu a amintit acest lucru de curând — este recunoașterea drepturilor tuturor micilor și mijlociilor, drepturi care sînt proprii caracterului lor de națiuni. Nu mai este admisibilă astăzi perpetuarea împărțirii lumii în zone de progres și zone de înapoieră, ceea ce a dus istoricește la concentrarea bogățiilor la un singur pol în defavoarea

covârșitoarei majorității a umanității. Recunoașterea locului și rolului țărilor mici și mijlocii, a demnității lor naționale, nu e lipsită așadar de o semnificație economică, nu mai puțin importantă decât cea etică. Acestea sînt, după părerea mea, câteva din conceptele filozofice pe care le regăsim în gândirea și acțiunile președintelui dumneavoastră.

Preocupîndu-se de soarta omului de astăzi, Ceaușescu afirmă pe drept cuvînt că viața, personalitatea, aspirațiile acestuia, într-un cuvînt istoria sa, se realizează numai în contextul vieții, personalității și aspirațiilor — deci a istoriei — celorlalți. Împlinirea cea mai profundă o capătă omul contemporan din răspunsul pozitiv la nevoia sa de dreptate socială. Ceea ce înseamnă, așa cum arată președintele Ceaușescu, recunoașterea pentru toți a dreptului la viață, la eliberarea de nevoi, la împlinirea acelei demnități care este proprie persoanei umane.

* Giancarlo Elia Valori: Ceaușescu, Bulzoni Editore, 1974.

Politica de alianțe a P.C.R. în pregătirea și realizarea insurecției naționale antifasciste

LA UNIRE SUB GLORIOSUL DRAPEL AL INDEPENDENȚEI ȘI LIBERTĂȚII NAȚIONALE

Dr. MIRCEA MUȘAT, Dr. VASILE ARIMIA

Prin România liberă ilegală din ianuarie 1943, cuvântul înflăcărat al partidului comunist, care chema la acțiune unită toate forțele antifasciste răsuna din nou: „Sunăm chemarea la unire sub cutele gloriosului și neînvinșului drapel al independenței și libertății naționale și nu cunoaștem ca dușmani decît pe cotropitori și pe trădătorii de neam ce le servesc drept unelte“.

**„...toată suflarea
românească...“**

Luînd în considerare faptul că mișcarea de rezistență antifascistă, antihitleristă cuprinsese toate straturile societății, dînd dovadă de perspicacitate și realism politic, P.C.R. a insistat pentru atingerea obiectivului stabilit: făurirea Frontului Național Antifascist.

Care a fost atitudinea și activitatea conducătorilor partidelor și grupărilor chemate la acțiune comună?

Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică, MADOSZ, Partidul Socialist Țărănesc, au răspuns chemării și sub conducerea P.C.R. au realizat în vara anului 1943 Frontul Patriotic Antihitlerist. Temporar a participat la acest organism și Partidul Social Democrat. Era un

prim succes al partidului comunist realizat pe linia închegării alianței politice naționale antihitleriste. P.C.R. a continuat să desfășoare intense eforturi pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, ceea ce presupunea o strînsă alianță de luptă cu P.S.D. cu care comuniștii duceau discuții încă de multă vreme. În focul luptei antifasciste, comuniștii și social-democrații acționau deseori în strînsă unitate. Era însă necesară realizarea unei unități de luptă a celor două partide în ansamblul lor.

În același timp, călăuzit de ideea atragerii tuturor forțelor politice care își puteau aduce o anumită contribuție la lupta generală pentru eliberarea României de sub jugul fascist, partidul comunist a acordat o atenție deosebită intensificării legăturilor sale cu toate partidele și formațiunile politice burgheze, continuînd eforturile pentru atragerea lor la ac-

ținea comună, ducând noi tratative, criticând atitudinea de pasivitate a unora dintre factorii politici burgezi.

Manifestul semnat de Comitetul Uniunii Patriotice, în octombrie 1943, spunea: „...Este ceasul suprem când mai putem rupe cîrdașia cu călăii Europei, când trebuie să sfîrșim cu războiul în folosul lui Hitler, când trebuie să cucerim pacea și libertatea. Pentru aceasta, Uniunea Patriotică care duce fără preget lupta împotriva cîmpitorilor nemți, cheamă toată suflarea românească la unire, trecînd peste orice deosebire socială sau de partid. Tărîniști, liberali, socialiști, comuniști și neînregimentați în partide, civili și militari, uniți-vă în marele front național antihitlerist sub conducerea Comitetului național de eliberare compus din reprezentanți organizațiilor politice și patriotice care trebuie să pornească la lupta decisivă”.

Sintetizînd preocupările pe linia atragerii tuturor forțelor la lupta comună, P.C.R. arăta într-un manifest lansat la 7 noiembrie 1943: „Încă din primele zile ale criminalului război, partidul comunist a indicat singurul drum al salvării de la catastrofa națională. Acest drum este: unirea tuturor partidelor, organizațiilor și patrioților în Frontul Unic Patriotic Antihitlerist al poporului”. Partidul comunist făcea apel la „toți patrioții din partidele democratice să ceară sefilor lor schimbarea atitudinii lor, ieșirea lor imediată din pasivitate și aderarea la Comitetul național pentru eliberarea țării”.

Anticomunismul, orientarea prooccidentală și mai ales poziția lor de clasă, conservatorismul ce-i stăpînea îi situaseră însă pe cei doi șefi ai principalelor partide burgeze, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, pe o poziție lipsită de combativitate față de dictatura militarofascistă. Această poziție au manifestat-o îndeosebi prin memorii, scrisori și proteste adresate lui Antonescu, prin menținerea unor legături cu cercuri diplomatice anglo-americane etc. Dar s-au declarat potrivnici ridicării maselor la luptă*, organizării de sabotaje industriale, inițierii unor acțiuni care să lovească în mașina de război hitleristă...

Principala preocupare a liderilor acestor partide era de a se păstra ca o rezervă politică, pentru momentul cînd condițiile ar fi devenit favorabile smulgerii României din axă, revenirii ei la situația dinaintea dictaturii regale și la alianțele tradiționale. Aceasta era situația la 11 februarie 1943, cînd doctorul Lupu, fiind întrebare de un reprezentant al Legației elvețiene asupra celor ce au de gînd să facă liderii partidelor politice burgeze, a declarat: „Pentru moment numai memorii, pentru că altfel de manifestări ne-ar duce în lagăr și cauza noastră nu ar înainta cu nimic; nici acum nu înaintează, dar rămîne cel puțin locului: cu noi în lagăre ar dispărea definitiv”.

Semnificativ pentru preocupările și interesele liderilor P.N.Ț. și P.N.L. este și un document, din 26 martie 1943, din care aflăm părerea lui Ghiță Pop, secretarul general al P.N.Ț., pri-

vind relațiile existente în acel moment între grupările național-tărîniști și liberale ca și faptul că influența lor în rîndul maselor populare era în continuă scădere: „Ideea adîncirii acestor relații a pornit din rîndurile partidului liberal, pentru motive lesne de înțeles pentru orice cunoscător al situației politice. Sînt împotriva acestei idei și ca mine gîndesc foarte mulți, deoarece:

a) scotesc Partidul Național-Liberal ca un partid vetust, care fiind complet anchilozat, nu mai reprezintă nici o idee și oamenii de la conducerea lor nu sînt strînși acolo decît în măsura unor interese materiale care-i leagă unii de alții;

b) [...] aportul Partidului Național-Liberal la lupte, din ultimii ani, se reduce numai la iscălirea celor 2-3 memorii, iscălrile făcute de Dinu Brătianu, poate de multe ori împotriva sentimentelor aceloră din partid care-și vedeau băncile și interesele periclitare;

c) ar însemna ca la victoria finală, cînd democrația își va putea spune din nou cuvîntul, noi să avem obligații prea mari față de liberali pe care i-am suportat, ar fi „veselii moștenitori”;

d) o luptă paralelă înțelegem, nu ne angajează și nu ne ia noi obligații față de ei. Vor să intre în arenă, vor să activeze mai mult, sîntem gata să-i ajutăm și să-i secundăm chiar, nu însă să facem o osmoză între cele două activități și în special între cele două partide.

Noi reprezentăm singuri un viitor, în timp ce ei nu reprezintă decît un trecut”.

Iată, așadar, cite rețineri, cite meandre cunoștea atitudinea conducătorilor celor două partide burgeze. Discutau aprins despre „merite” și „moșteniri”, dar nu inițiau nimic eficient pentru grăbirea scoaterii țării din greaua situație în care se afla.

La sfîrșitul lunii iunie și începutul lui iulie 1943, liderii tărîniști și liberali preconizau un nou demers către Antonescu, atît printr-o delegație formată din reprezentanți ai organizațiilor profesionale, cît și printr-un memoriu. Discuțiile duse în sinul fiecărei grupări ca și între acestea, n-au ajuns însă la o concluzie concretă. De altfel, la discuțiile din 15 iulie 1943 la care au participat un număr însemnat de fruntași liberali Dinu Brătianu a subliniat că, „potrivit înțelegerii cu Maniu, ceea ce urmăresc cele două grupuri este să se înregistreze un mare protest împotriva politicii externe și interne, continuată de regimul actual, spre a servi ca document pentru ziua de mîine”.

După noi tatonări și discuții, s-a fixat o întîlnire între liberalul dr. Angelescu și național-tărînistul Mihai Popovici. „Dr. Angelescu este nemulțumit de lipsa de dinamism nu numai a grupării din care face parte, dar chiar a tuturor „democraților”. Din această cauză, în calitatea sa de îndrumător principal al grupării a dorit să ia contact cu Popovici, pe care-l socotește că are o calitate similară la național-tărîniști, pentru ca ambii să întreprindă o acțiune de „trezire” a ambelor organizații.

Această trezire trebuie să se efectueze în primul rînd exclusiv pe calea propagandistică, cele două grupări fiind obligate a-și revizui în grabă principiile și a le pune de acord cu

* Vezi articolul Cu ochii spre viitor dar cu gîndul la trecut, din Magazin Istorie, nr. 5/1974.

naziști, apropierea armatelor sovietice de teritoriul românesc i-au silit pe șefii celor două partide să constate că se află în fața unei noi situații și în consecință să-și scurteze „vacanța”. Maniu încerca, la 14 martie, să-l convingă pe Brătianu că „opoziția [partidelor burghize — n.a.] trebuie să se pronunțe imediat, **printr-un demers colectiv [subl. a.]** pentru a determina guvernul să țină seamă de noile date ale problemei războiului”. Un alt fruntas țărănist dr. Lupu exprima un punct de vedere mai lucid: „Ce vreți să cred [...] Nemții se retrag, rușii îi urmăresc pas cu pas [...] Nu mai e timp de așteptat: nu putem să începem cu deliberări prelungi, cu memorii și cu acel joc între noi și guvern”. În concluzie dr. N. Lupu spunea că „toate acestea [memoriile — n.a.] nu sînt soluții”.

Și totuși liderii P.N.Ț. și P.N.L. nu renunțau la ceea ce dr. Lupu numea „jocul” dintre ei și guvern.

Cu prilejul unei întruniri a Comitetului de direcție al grupării național-țărăniste desfășurate în locuința lui Ion Mihalache, Maniu a spus printre altele: „În ce privește acțiunea ce ar trebui întreprinsă în vederea salvării intereselor superioare ale țării „deși lucrurile se schimbă de la un ceas la altul, totuși guvernul Antonescu rămîne arbitrul situației [...] De aceea, trebuie recunoscut că numai guvernul e în măsură să ia decizii importante cu scopul de a desprinde România din război, înaintea ca teritoriul nostru să fie transformat în teatru de luptă și nici o posibilitate de aranjament cu celălalt grup beligerant să nu mai existe. Opoziția [burgheză — n. a.] va seconda orice acțiune înțeleaptă a guvernului”.

În citeva zile un nou demers către Antonescu era semnat de Maniu și Brătianu. Și de astă dată, scrisoarea atrăgea atenția și dădea sfaturi: „...Orice gest ați face de aici înainte pentru a ne solidiza într-o acțiune, care s-ar putea considera ca vrăjmașe în contra puterilor aliate, ar constitui o gravă greșeală. Pentru că în acest moment nimeni nu poate lua răspunderea situației ce ați creat, trebuie ca tot dv. să arătați germanilor că trebuie să retrageți restul trupelor noastre care mai operează în Rusia, că nu le mai puteți da concursul militar de pînă acum și că țara se găsește în situația de nebeligerantă. Pe de altă parte să comunicați aliaților anglo-ruso-americani, hotărîrea ce ați luat. Dacă nu puteți face aceste acte, nu mai rămîne decît să arătați M.S. Regelui că nu puteți conduce mai departe politica țării și că trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situația în care ne aflăm și care să nu expună țara la noi complicații”. Revenind, la 6 aprilie 1944, asupra aceluiași aspecte ale situației, C.I.C. Brătianu completa: „Trebuie să intrați în tratative de armistițiu, cerînd englezilor, rușilor și americanilor să înceteze a ne considera ca vrăjmași, dacă nu să cereți regelui să facă un guvern de generali care să caute să salveze ceea ce se mai poate”.

Discuțiile asupra conținutului acestei scrisori au fost destul de lungi și încordate, existînd puncte de vedere deosebite nu numai între membrii conducerii P.N.Ț. ci și între aceștia și

liberali. În cele din urmă, scrisoarea a fost acceptată de toți și prezentată lui Antonescu printr-un delegat special, la 21 martie. Anterior, la 18 martie, Iuliu Maniu împreună cu Ion Mihalache au expus verbal lui Antonescu părerile lor.

La începutul lunii aprilie 1944, în comitetele de direcție P.N.Ț. și P.N.L. au continuat să se desfășoare discuții, să se vorbească despre noi demersuri. Dar nu s-a luat nici o măsură concretă. Ca o incununa a preocupărilor național-țărăniste și liberale era prezentată solicitarea „convocării unui Consiliu de Coroană” (!). Și această cerere venea, însă, cum se spune, cu jumătate de gură. Brătianu credea și mărturisea intimilor săi că un astfel de consiliu „ar putea trezi anumite suspiciuni cît și o reacție, după cum nu este exclus ca să fim puși în fața unui fapt împlinit dacă se continuă tergiversarea”.

În ultimul ceas...

În condițiile creșterii continue a ostilității maselor populare față de regimul antonescian, de hitleristi și de războiul acestora ca și ale agravării situației economice a țării, ale evoluției conflagrației — caracterizată prin strălucitele victorii repurtate de către coaliția antihitleristă și, în primul rînd, de U.R.S.S. — ale creșterii mișcării de rezistență în țările coto-pite de naziști, s-a apropiat de apogeu criza regimului de dictatură militar-fascistă. Această situație a produs o gravă derută în rîndul direcțiilor celor două partide burghize care, așa cum s-a văzut, se găseau încă pe terenul căutărilor, preconizînd soluții ineficiente, departe de cerințele maselor, în vreme ce mulți membri de rînd ai acestor partide luaseră atitudine de partea forțelor care se pronunțaseră ferm și activ pentru doborîrea dictaturii.

Folosind contradicțiile existente în dispozi-tivul dictaturii militar-fasciste, precum și poziția celorlalte forțe politice, acționînd consecvent pentru traducerea în viață a programului său de acțiune P.C.R. a inițiat noi măsuri menite să contribuie la stringerea laolaltă a tuturor celor care, dintr-un motiv sau altul, erau potrivnici dictaturii antonesciene, Germaniei naziste și războiului antisovietic.

P.C.R. a înțeles de la început că o condiție esențială pentru realizarea unor largi alianțe politice bazate pe unitatea clasei muncitoare, o constituia întărirea coeziunii și unității rîndurilor sale. Conducerea partidului a desfășurat o intensă activitate pentru întărirea unității și capacității de luptă a partidului, dînd noi dimensiuni mișcării de rezistență antifascistă. La 4 aprilie 1944, în locul vechiului secretariat a fost constituită o conducere operativă formată din Constantin Pirvulescu, Emil Bodnaraș și Iosif Rangheț. De asemenea în cadrul P.C.R. s-au intensificat legăturile pe linia informării și consultării reciproce a muncii colective cu activiștii și cadrele de bază aflate în lagăre și închisori, în special cu cei de la Tg. Ji și Caransebeș.

La activitatea desfășurată de P.C.R. în această perioadă în Capitală și în celelalte zone ale țării

cu atât mai mult cu cât știrile primite de la Știrbey și Vișoianu* arată că nu putem aștepta la bunăvoința străinătății, atâtă vreme cât nu se întreprinde nici o acțiune efectivă în contra germanilor". După părerea lui, România nu putea să iasă din sistemul german decât în două feluri: ori cu sprijinul lui Antonescu ori cu concursul unei părți din armată — și aceasta nu se putea, fiindcă armata în stare să lupte era încadrată între trupele germane.

Ce formulă trebuia adoptată?

Au avut loc discuții, atât marți 6, cât și miercuri 7 iunie, între frunții național-tărăniști, liberali și diferite personalități care colaborau cu Maniu pentru a se cerceta modalitățile de acțiune. Aceste discuții — fără finalizare — aveau loc în timp ce, pe de altă parte, se întreprindeau legături cu reprezentanții partidului comunist.

În cursul tratativelor desfășurate timp de două zile la începutul lunii iunie între reprezentanții P.C.R. și ai P.N.Ț. comuniștii au insistat din nou asupra necesității unei acțiuni efective impuse de ultimele evenimente. Între timp, discuțiile purtate de reprezentanții partidului comunist, cu cercurile palatului, au cunoscut un final fructuos la ședința conspirativă din noaptea de 13-14 iunie, când delegații P.C.R. Emil Bodnaraș și Lucrețiu Pătrășcanu au convins persoanele apropiate regelui de justetea planului partidului cu privire la înălțurarea dictaturii militaro-fasciste și scoaterea țării din coaliția militară prin forța armelor. Înscriserea acțiunilor palatului în cadrul planului general elaborat de P.C.R. a avut o importanță deosebită, asigurând participarea întregii armate la acțiunea ce se pregătea.

În condițiile când starea de spirit antihitleristă a maselor și armatei era în plină dezvoltare, când se realizaseră înțelegerile sus-amintite, când U.R.S.S., prin propunerile de armistițiu făcute lui I. Antonescu, își spusese punctul de vedere cu privire la granițele cu România, având în această privință și asentimentul Angliei și S.U.A. când se întrevădea o iminentă ofensivă a armatei sovietice la aripa de sud a frontului sovieto-german, I. Maniu și C.I.C. Brătianu au acceptat, la 20 iunie, să formeze Blocul Național-Democratic, care a fost alcătuit din Partidele Comunist, Social Democrat, Național Tărănesc și Național Liberal, pe baza unei declarații-program cu caracter antihitlerist, național, general-democratic.

Dezvăluind deosebirile esențiale de ordin ideologic, politic și social și mai ales mobilul care-i împinsese în această coaliție și încercând să-și liniștească partizanii, șeful grupării liberale, Brătianu declara în zilele premergătoare încheierii acordului că: „partizanii lui nu trebuie să fie îngrijorați de acordul cu comuniștii; această înțelegere a fost determinată de necesități, de oportunitate politică și nu presupune că grupurile carterate își părăsesc ideologia și țelurile proprii”.

În zilele următoare, după desemnarea delegaților în comitetul de conducere al noului

organism politic s-au ținut mai multe ședințe în care s-au discutat probleme privind organizarea pe provincii și județe, acțiunea de propagandă, mijloacele și posibilitățile de acțiune politică.

Cu toate greutățile întâmpinate, cu toate deosebirile de ordin ideologic și politic dintre partidele participante, crearea Blocului Național-Democratic a reprezentat în fapt o strălucită confirmare a justetei tacticii P.C.R., a eficienței metodelor și formelor folosite pentru unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase și păături sociale, partide și grupări politice. La baza fărâșirii acestor alianțe au stat, în esență, obiectivele de luptă stabilite și propuse de P.C.R. cu mult timp înainte, în toți anii de când deținea rolul conducător, dinamizator și catalizator al tuturor forțelor politice capabile să-și aducă, într-o măsură mai mare sau mai mică, contribuția la opera de eliberare a țării de sub jugul fascist.

Istoria celor patru ani (1940-1944) a ilustrat nu numai justetea orientării de principiu a P.C.R. în privința alianțelor ci și măiestria cu care partidul comunist a aplicat în practică această politică, ținând seama de principalii factori ai vieții interne și internaționale, orientându-se în funcție de fiecare modificare a raportului de forțe, sesizând multiplele elemente noi care apăreau și puteau fi folosite. Era greu de prevăzut în 1940 o coaliție politică în care P.N.Ț. și P.N.L. consecvent anticomuniste, să se găsească alături cu P.C.R. Și totuși acest fapt a fost realizat în mai puțin de 3 ani în conformitate cu exigențele unirii tuturor forțelor antihitleriste, tocmai ca urmare a orientării realiste a P.C.R.

Sintetizând experiența acelor ani în care P.C.R. a inițiat și desfășurat cu consecvență largă politică de alianțe cu toate forțele naționale patriotice din România, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „În România exista în acel timp un partid muncitoresc — Partidul Social-Democrat — cu care partidul nostru încă în anii ilegalității a început să colaboreze în cadrul Frontului Unic Muncitoresc. Existau și alte partide politice progresiste cu care partidul comunist a confluerat încă în anii ilegalității, îndeosebi cu Frontul Plugarilor, un partid al țărănimii. Existau, de asemenea, partidele burgheze. În lupta pentru răsturnarea fascismului am realizat o colaborare și cu aceste partide. Pentru a respecta adevărul istoric trebuie să menționez că am mers pînă la o colaborare și cu regele, care a fost de acord cu noi în lupta pentru răsturnarea dictaturii fasciste și alăturarea României la coaliția antihitleristă alături de Uniunea Sovietică și puterile aliate. Desigur această colaborare largă a avut o puternică influență în lupta pentru eliberarea țării și a determinat ca întreaga armată să urmeze chemarea partidului comunist”.

Victoria insurecției naționale antifasciste, care a deschis o pagină nouă în viața poporului român, a constituit cea mai strălucită demonstrație istorică a justetei politicii de alianță cu toate forțele patriotice în rîndul cărora P.C.R. a constituit nucleul principal, inițiatorul și organizatorul insurecției de la 23 August 1944.

* Cel doi au fost trimiși peste hotare să soneze posibilitățile unui armistițiu cu Anglia și S.U.A. (ulterior, în fața refuzului acestora și cu U.R.S.S.).

NĂZUINȚE ȘI LUPTÉ COMUNE

Activitatea MADOSZ-ului — important moment al luptei revoluționare din România — a reprezentat concretizarea politicii Partidului Comunist Român în lupta comună a oamenilor muncii români și maghiari din țara noastră împotriva discriminării naționale și a șovinismului de orice fel.

La patru decenii de la crearea, din inițiativa și sub conducerea partidului comunistilor, a Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România — cunoscută sub numele de MADOSZ — alături de ceilalți militanți care au lucrat în această organizație, sint deosebit de emoționat văzînd că în patria noastră socialistă s-a realizat egalitatea în drepturi, s-a adîncit unitatea frățească dintre poporul român și naționalitățile cîlocuitoare.

Îmi amintesc de cuvintele dr. Petru Groza, rostite la marea adunare populară de la Deva organizată la 3 noiembrie 1935, cînd se împlinea abia o lună de la Înțelegerea de la Băcia*: „Frontul Plugarilor poate fi mîndru de acest pact, căci în timp ce în toată țara partidele de dreapta fac propagandă de ură între oameni și neamuri, cu atitudinea tolerantă a guvernului, țărani, muncitorii manuali și intelectuali, români și maghiari din Ardeal, au indicat mijlocul unic pentru mîntuirea păcii, înăuntru cit și în afară: înțelegerea păturilor largi ale celor ce muncesc, fără deosebire de rasă, naționalitate și religie”.

Acum patru decenii eram conștienți că acțiunea întreprinsă de noi nu era deloc ușoară. În cale ne stăteau multe piedici, unele în urma persecuțiilor organelor de represiune, altele rezultînd din însuși felul de a gîndi al oamenilor. Este meritul partidului de a ne fi înarmat cu înțelegerea clară a ceea ce aveam de făcut, cu tactica cea mai potrivită pentru atragerea de partea MADOSZ-ului a maselor de bază ale populației maghiare din România, de a ne fi arătat calea spre realizarea alianței trainice cu forțele democratice române, între care Frontul Plugarilor, condus de eminentul om politic dr. Petru Groza.

În activitatea sa MADOSZ a fost îndrumat de organele de conducere a P.C.R. printr-o serie de militanți: Kohn Hillel, Eugen Iacobovici, Gavrilă Birtaş, Gheorghe Stoica, Alexandru Sencovici, Józsa Béla, Rácz Gyula, Ion Vinté. În activitatea întreprinsă MADOSZ a fost susținut de presa antifascistă legală îndrumată de partid. Din momentul încheierii Înțelegerii de la Băcia, și mai ales, după Acordul de la Tebea**, acțiunile MADOSZ-ului nu mai pot fi judecate decît în contextul luptei tuturor forțelor democratice conduse și influențate de partidul comunist, pentru realizarea unui larg front popular antifascist.

În timpul dictaturii regale, MADOSZ-ul interzis împreună cu celelalte partide și organizații politice, scotea în evidență într-un manifest necesitatea luptei comune a poporului român și a oamenilor muncii de alte naționalități din România, împotriva pericolului agresiunii hitleriste „care se extinde din ce în ce mai mult în bazinul dunărean, nimicîste una după alta independența popoarelor mici care locuiesc aici, tulburînd liniștea lor internă și primejdînd pacea mondială***”.

MADOSZ s-a angajat, alături de toate celelalte forțe democratice, conduse și influențate de P.C.R., în campania de demascare a Dictaturii de la Viena. În manifestele sale, organizația a arătat consecințele nefaste ale ocupării unei părți a Transilvaniei de către Ungaria horthyistă, persecutarea maselor românești din nordul Transilvaniei și a maselor maghiare din sudul Transilvaniei, răspîndirea urei rasiste. MADOSZ-ul a desfășurat o activitate susținută de mobilizare a populației muncitoare maghiare la luptă alături de poporul român împotriva dictaturii militar-fasciste și a războiului hitlerist. Înfruntînd acțiunile represive ale fascismului maghiar, MADOSZ și-a păstrat organizațiile din nordul Transilvaniei mîlînd cu fermitate de-a lungul anilor 1940-1944, pentru eliberarea acestui teritoriu de sub ocupația horthyistă și pentru reîntregirea lui în frontierele naționale firești ale României.

În fruntea acestei lupte s-au situat comuniștii. Într-un manifest al Comitetului Teritorial al P.C.R. din nordul Transilvaniei difuzat în 1940 se spunea: „Fidelitatea revoluționară, atașamentul și dragostea față de Partidul Comunist Român rămîn neschimbate în sufletul nostru... Steagul revoluționar al Comitetului Teritorial al P.C.R. a fost ținut sus, neînfîrînt și nepătat. Cu fidelitate proletară și recunoștință aplecăm acest steag în fața C.C. al P.C.R.“****. Astăzi, în perspectiva istoriei, ne dăm seama și mai bine cu cite greutateji, cu prețul citor sacrificii s-au putut realiza toate aceste acțiuni.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1971.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1969.

*** Vezi Erdélyi Magyar Szó Naptára („Calendarul cuvîntului maghiar ardelean”) 1940, Cluj, p. 44.

**** Vezi Csáthi Dániel, Forgószeiben Magyar-román viszony 1940-1945 („În vîltoarea timpului. Relații maghiaro-române, 1940-1945”), Akadémiai Kiadó, Budapeșt, 1969, p. 58.

Am avut deseori ocazia să vorbesc și să scriu despre MADOSZ, inclusiv într-o lucrare mai amplă, Pe făgașul tradițiilor frățești, apărută în urmă cu trei ani, în care am prezentat un istoric al luptelor comune seculare, al modului în care s-a creat și și-a desfășurat activitatea MADOSZ-ul. Împlinirea a patru decenii de la crearea acestei organizații de masă, condusă de P.C.R., este un prilej pentru a rememora principalele etape din istoria ei, dar și pentru a reaminti marile realizări obținute de către poporul nostru în rezolvarea problemei naționale sub orinduirea socialistă. Cel care am luptat împotriva claselor așuptoare, a fascismului și războiului hiterist, pentru egalitatea de drepturi și frăția cu poporul român, vedem acum împlinite cele mai nobile visuri pentru care mulți s-au jertfit, ne bucurăm de marile împliniri obținute în patria noastră comună, Republica Socialistă România.

Prof. univ. dr. doc. L. BÁNYAI
vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice,
membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

1934

19-20 august. Conferința de la Tirgu-Mureș a Opoziției Partidului Maghiar din România hotărăște transformarea acestei dizidențe democratice într-o organizație politică de sine stătătoare sub numele de Unionea Gămenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége).

15 octombrie. Sub conducerea P.C.R., MADOSZ organizează răscoala țăranilor din Valea Glimesului*. Locuitorii români și maghiari din satele Glimes-Făget, Lunca de Sus și Lunca de Mijloc, prin reprezentanții lor, aleg un comitet comun de acțiune care formulează următoarele revendicări: stabilirea și asigurarea condițiilor de angajare și muncă, încetarea execuțiilor silite, restituirea bunurilor sechestrate, anularea amenzilor silvice și școlare, încetarea teroarei jandarmereștii, învățământul în limba maternă.

În fața primărilor din comunele de pe Valea Glimesului au avut loc puternice manifestații ale oamenilor muncii. Țăranii au pus stăpânire pe întreaga vale, cale de 30 km. În zilele următoare au fost operate numeroase arestări. P.C.R. a asigurat apărarea țăranilor trimiși în judecată, delegând un grup de avocați democrați, printre care Ion Gheorghe Maurer, Petre Grozdea, Törökfalvi István, Radu Olteanu.

În fața solidarității manifestate din toate colțurile țării, organele judiciare au fost silite să dea înapoi, mai mulți țărani au fost achitați, iar un număr relativ redus dintre ei condamnați la câteva luni închisoare.

1935

24 septembrie. Înțelegerea de la Băcia. După câteva întâlniri preliminare are loc la Băcia (județul Hunedoara) o constituire între reprezentanții Frontului Plugarilor și cei ai MADOSZ, la care se pun bazele unei alianțe politice de mare însemnătate. În programul înșușit, cele două organizații se angajează să adopte o poziție comună în marile probleme din acea perioadă: să militeze împotriva primejiei de război, împotriva rasismului și șovinismului; se cere trecerea pămintului în mâinile celor ce-l lucrează; drept egal la muncă, fără deosebire de naționalitate sau religie; se protestează împotriva silnicilor percepșilor; se cere dreptul întregului popor de a-și însuși cultura în limba maternă pe cheltuiela statului.

1 noiembrie. Frontul Plugarilor organizează la Deva o mare adunare populară, la care participă și delegați ai MADOSZ-ului. La această adunare, Petru Groza arată că „Frontul Plugarilor a găsit drumul conștientării pașnice cu păturile muncitoare ale celorlalte nații și acest drum a dus la pactul cu MADOSZ-ul”.

Toți vorbitorii protestează contra măsurilor represive ale autorităților împotriva organizațiilor democratice, contra cenzurii, a exploatații, contra primejiei fasciste. Ei aprobă platforma de la Băcia care izvoara din interesele comune ale țăranilor români și maghiari.

23 noiembrie. Apel al MADOSZ către conducerea Partidului Maghiar în vederea luptei comune pentru drepturi și libertăți democratice, împotriva pericolului fascist. „În loc de închiștare națională — spune apelul — este necesar să căutăm legături cu partidele democratice române și să luăm atitudine

alături de Frontul Popular, care unește forțele antifasciste ale țării”. Apelul are un larg ecou în rândul maseilor maghiare din România, dar conducerea Partidului Maghiar nu acceptă o acțiune comună cu caracter democratic și antifascist.

6 decembrie. Are loc semnarea Acordului de la Tebea între Blocul Democratic (Petre Constantinescu-Iași și Athanase Joja), Frontul Plugarilor, Partidul Socialist (C. Popovici) și MADOSZ, care stabilește o platformă democratică antifascistă. La acest acord aderă apoi Frontul Studențesc Democratice și unele organizații ale Partidului Social-Democrat și ale Partidului Național-Tărănesc.

Sînt prezenți și reprezentanți ai organizațiilor hunedorene a Partidului Comunist Român, precum și delegați ai țăranilor din peste 350 comune.

1936

18 februarie. Pe baza unui acord între Blocul Democratice, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist (C. Popovici), MADOSZ, Partidul Național-Tărănesc și cu sprijinul organizațiilor județene a Partidului Social-Democrat, cu toate manevrele și samavoinciile desfășurate de autoritățile locale, Ghiță Pop, membru al conducerii P.N.T., candidatul forțelor democratice, obține un răsunător succes în alegerile parlamentare parțiale din județul Hunedoara.

1937

3-4 ianuarie. La Brașov, în prezența a 42 delegați din județele Arad, Bihor, Cluj, Cluj, Hunedoara, Mureș, Odorhei și din București, se desfășoară lucrările Conferinței generale a MADOSZ, care alege conducerea centrală în următoarea componentă: Szepesi Sándor (Cluj) — președinte, Gál Imre (Ditrău) și Kurkó Gyárfás (Brașov) — vicepreședinți, Bányaí László — secretar general, Mezei Lajos (Cluj) — secretar.

2 mai. La Cluj are loc o nouă conferință generală a MADOSZ, care alege ca președinte pe Kurkó Gyárfás.

1 iulie. MADOSZ organizează la Armășeni-Cluj o mare adunare populară, despre care ziarul de orientare democratică Brassói Lapok („Gazeta Brașovului”) din 10 iulie scria: „MADOSZ-ul a prins rădăcini într-o comună care cu cîțiva ani înainte părea să exprime atașamentul total pentru Partidul Maghiar”.

2-4 octombrie. La Tirgu-Mureș are loc, din inițiativa MADOSZ, o consfățuire a reprezentanților diferitelor grupuri ale tineretului maghiar din România, în vederea unor ample acțiuni democratice. Consfățuirea, la care participă 187 tineri, este condusă de scriitorul Tamás Aron, ea intră în istorie sub numele de înfrînirea de la Tirgu-Mureș. Organizații de comunisti care activau în MADOSZ, consfățuirea s-a soldat cu adoptarea unei platforme comune în care se preconizează lupta pentru pace, realizarea egalității în drepturi și democratizarea țării. În rezoluțiile votate se subliniază necesitatea luptei unite a muncitorilor și țăranilor pentru rezolvarea problemei naționale în spiritul tradițiilor frățești cu poporul român, pe baza hotărîrilor de la Alba-Iulia, din 1 decembrie 1918.

Printre animatorii acestei înfrîniri s-au aflat numeroși militanți antifasciști, activi susținători ai ideii de front comun al tuturor forțelor democratice din România, între care: Balogh Edgár, Bányaí

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1971.

László, Csögör Lajos, Jancsó Elemér, Józsa Béla, Kacsó Sándor, Kovács György; Kovács-Katona Jenő, Mészáros József, Nagy István, Szemler Ferenc, Ion Vințe.

14 noiembrie. La Brașov are loc Congresul MADOSZ; participă și un reprezentant al conducerii Frontului Plugarilor.

1938

30 martie. În urma decretului promulgat de dictatura regală privind interzicerea activității tuturor partidelor și organizațiilor politice, MADOSZ trece în ilegalitate.

14 noiembrie. Sub îndrumarea Secretariatului Comitetului Teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. și a lui Ștefan Foris, secretar al C.C. al P.C.R., MADOSZ trimite un memoriu guvernului, în care evidențiază necesitatea luptei comune a poporului român și a naționalităților conlocuitoare împotriva pericolului crescând al agresiunii fasciste. Memoriul, răspândit în întreaga țară, are un puternic ecou în rândul opiniei publice progresiste române și maghiare. Semnat de zeci de mii de oameni, el este înmănat unor personalități politice cu vederi antihitleriste (N. Iorga, Gr. Filipescu) și ministrului de Externe Petrescu-Comnen, de o delegație formată din Bányai László, Cziko Lőrincz și Rácz Gyula.

1939

Martie. Apare la Cluj o broșură semnată de Alexandru Sencovici în care se critică conducerea Comunității Populare Maghiare, singura organizație maghiară permisă de dictatura regală, în fața contele Bánffy, și se demască demagogia horthysmului revizionist. Broșura arată că numai întărirea frăției dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare, numai unirea lor într-un larg front popular de luptă împotriva fascismului și războiului garantează pacea și libertatea fiecăruia.

21 martie. Conducerea MADOSZ adresează Comunității Populare Maghiare o scrisoare deschisă, semnată de Bányai László, Rácz Gyula, Szepesi Sándor și Ion Vințe, în care îndeamnă la colaborare pentru apărarea țării. Deși conducerea Comunității Populare Maghiare nu răspunde acestei invitații, pe plan local se realizează, în practică, această colaborare.

18 iunie. Apare publicația săptămânală *Erdélyi Magyar Szó* („Cuvântul maghiar ardelean”), organ al MADOSZ, care în iunie 1940, când este interzisă, ajunge la un tiraj de 5 000 exemplare. Ea are un rol important în organizarea luptei politice a maselor. Una dintre acțiunile inițiate de această publicație este comemorarea la 31 iulie 1939 a 90 ani de la moartea poetului revoluționar Petőfi Sándor. Cu acest prilej, fruntasul comunist Józsa Béla, face următoarea profesiune de credință: „Mărturisim frăția noastră cu fili poporului român, care în fabrici, ateliere și organizații au luptat și luptă alături de noi pentru drepturile noastre de multe ori cîntuite și pentru egalitate”.

30-31 decembrie. Cu sprijinul Comitetului Teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. și sub auspiciile gazetei *Erdélyi Magyar Szó*, MADOSZ organizează o consfătuire cu activiștii săi, în care se preconizează intensificarea activității pentru distigarea drepturilor democratice, pentru frăția cu poporul român, împotriva războiului; consfătuirea este urmată de altele în diferite localități.

1940

7 noiembrie. MADOSZ răspunde foi volante în limba română și maghiară, conținând lozinci împotriva Dictatului de la Viena, împotriva opresiunii, pentru colaborarea frățească între oamenii muncii români și maghiari, împotriva ocupației hitleriste, pentru prietenie cu U.R.S.S.

1941

Februarie. Din inițiativa unor militanți ai MADOSZ, sub conducerea lui Józsa Béla, la filia la Cluj un comitet care organizează la 15 martie 1941 aniversarea revoluției de la 1848. Adunarea care a avut loc cu acest prilej se transformă într-o puternică manifestare antifascistă.

1943

Iunie. Se crează Frontul Patriotic Antihitlerist — format din Partidul comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților și MADOSZ.

1944

23 august. Insurecția națională eliberatoare, puternic sprijinită de masele populare, indiferent de naționalitate. Alături de toate partidele și organizațiile democratice din țară, MADOSZ reîntră în legalitate.

6 octombrie. Comisia de reorganizare a Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România aderă la Frontul Național Democratice din care face parte P.C.R., P.S.D., sindicatele, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților și alte organizații democratice.

10 octombrie. Cu o zi înainte de eliberarea Clujului, Jandarmeria fasciștă maghiară, la indicația Gestapoului, asasează pe unii dintre fruntașii de seamă ai MADOSZ, militanți comunisti Kovács-Katona Jenő, fost redactor șef adjunct al revistei *Korunk*.

16 octombrie. La Brașov se ține Conferința pe țară a MADOSZ, care hotărăște transformarea acesteia într-o largă organizație politică democratică a naționalităților maghiare din România — **Uniunea Populară Maghiară din România** (U.P.M.).

1945

6 februarie. Se adoptă Statutul naționalităților prin care sînt abrogate legile rasiale și de discriminare națională, este proclamată egalitatea civică și politică a tuturor cetățenilor, indiferent de rasă, limbă, naționalitate sau religie. Evenimentul marchează începutul rezolvării de către P.C.R. în spiritul marxist-leninist a problemei naționale în țara noastră.

6-18 mai. La Cluj își desfășoară lucrările primul congres al Uniunii Populare Maghiare.

1948

27 februarie. Ia filință Frontul Democrației Populare (F.D.P.) format din P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, P.N.L. (Tătărescu), Uniunea Populară Maghiară. Ulterior, aderă la F.D.P. toate organizațiile de masă.

18 aprilie. Este adoptată Constituția Republicii Populare Române în care se arată că: „Toți cetățenii Republicii Populare Române, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie sau grad de cultură, sînt egali în fața legii” (Art. 16) și că: „... orice propovăduire a urii de rasă sau de naționalitate se pedepsește de lege” (Art. 27).

12 decembrie. Apare *Revista Biroului Politic* al C.C. al P.C.R. în chestiunea națională în care este evidențiat rolul partidului proletariatului în rezolvarea marxist-leninistă a acestei probleme.

1965

21 august. Se adoptă Constituția Republicii Socialiste România în care se arată că: „...cetățenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naționalitate, sex sau religie, sînt egali în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale...”.

1968

24-25 octombrie. Are loc plenara C.C. al P.C.R. la care tovarășul Nicolae Ceaușescu face o amplă expunere cu privire la unele măsuri organizatorice pentru întărirea continuă a unității moral-politice a poporului muncitor, a frăției dintre oamenii muncii români și ai naționalităților conlocuitoare. Plenara hotărăște constituirea Frontului Unității Socialiste.

15 noiembrie. Ca urmare a hotărîrilor Plenarei din octombrie, în cadrul F.U.S. la filință Consiliul Central și consiliile județene ale oamenilor muncii de naționalitate maghiară, care desfășoară de-a lungul anilor o rodnică activitate în condițiile fauririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

1969

6-12 august. Are loc Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român care, în rezoluția adoptată, arată că: „Una din marile înfăptuiri ale orfîndurii noastre socialiste este rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale, realizarea egalității depline în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate. Organele și organizațiile de partid au datoria să asigure și în viitor înfăptuirea neabătută a politicii naționale marxist-leniniste a Partidului Comunist Român, să acționeze consecvent pentru educarea maselor în spiritul frăției între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, pentru unirea lor tot mai strînsă în cadrul marii familii a României socialiste”.

19-21 Iulie. Are loc Conferința Națională a Partidului Comunist Român, care adoptă rezoluția cu privire la înflorirea națiunii socialiste și la problema națională în Republica Socialistă România. Rezoluția arată că, în condițiile perspectivei existenței îndelungate a națiunii socialiste, se vor păstra multă vreme și caracteristicile distincte ale naționalităților; în același timp, procesul istoric de apropiere care se desfășoară se va accentua în viitor. Rezoluția stabilește necesitatea continuării muncii în vederea realizării unei omogenizări tot mai pronunțate a societății, atât cu caracter social, cât și național, pe calea fărâșirii unei orlânduri unice, comuniste.

6 aprilie. În cuvîntarea ținută la ședința comună a consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., prezintă Republicii Socialiste România a spus: „Acționînd consecvent în spiritul concepției materialist-dialectice, putem spune că am făcut totul și facem totul pentru a soluționa problema națională, problemele naționalităților conlocuitoare, în concordanță cu principiile socialiste, asigurînd întărirea continuă a solidarității tuturor celor ce muncesc în lupta pentru fărâșirea unui viitor nou — viitorul socialist și comunist al patriei noastre”.

Microantologie

Din Programul MADOSZ, adoptat la Conferința de la Tîrgu Mureș, din august 1934:

„MADOSZ-ul luptă împotriva fascismului de orice fel, care stă în slujba învrăjbirii popoarelor și a intensificării pericolului de război; pentru restabilirea libertăților generale democratice; pentru întrebunțarea liberă a limbii materne [...] pentru înființarea secției maghiare a Universității din Cluj; pentru reprimirea muncitorilor concediați și angajarea salariaților fără nici o restricție în întreprinderile de stat și comunale; pentru plata impozitelor după venitul efectiv, crescînd în proporție cu venitul și fără discriminare națională; pentru acordarea de pămînt, pășune și păduri țărînimii; pentru acordarea cetățeniei tuturor locuitorilor care se găseau în anul 1921 în România” (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 27, mapa 55).

Din Procesul verbal al ședinței Comitetului Executiv Central al MADOSZ — 12 mai 1937:

„Sîntem convinși că libertatea cetățenilor țării, respingerea planurilor de asuprire ale imperialismului străin se asigură prin realizarea drepturilor democrației generale și a celor naționale [...] Ne îndreptăm contra acelor tendințe care vor să nimicească posibilitatea de a trăi pentru straturile largi ale populației. MADOSZ-ul se pronunță împotriva vasallilor fascismului și asigură de solidaritatea lui deplină cu orice acțiune care se îndreaptă contra acestor tendințe” (L. Bányai, Pe făgașul tradițiilor frășești, p. 197).

Din Rezoluția congresului MADOSZ-ului, ținut la Brașov în ziua de 14 noiembrie 1937:

„Considerăm necesară colaborarea populației maghiare din țara noastră cu partidele democratice române. Alianța noastră cu democrația română aici în Ardeal nu este numai o necesitate politică, ci și una istorică. Niciodată nu a fost mai mare nevoie de solidaritatea forțelor doritoare de pace decît astăzi. Vrem să trăim în pace și sîntem împotriva violării tratatelor internaționale. Integrarea popoarelor din bazinul dundrean în tabăra statelor care opără pacea și democrația este o problemă vitală pentru noi. Sîntem conștienți însă că remedierea doleanțelor naționalităților maghiare din România nu poate să vind decît din interior [...] Convingețurile pașnice și solidaritatea față de toate primejiile interne și externe se pot asigura numai prin afirmarea drepturilor democratice generale, și a egalității în drepturi a naționalităților” (idem p. 202).

Din Memoriul adresat guvernului de către MADOSZ — noiembrie 1938:

„Noi, ungurii ardeleni, sîntem legați [...] de acest pămînt și de locuitorii săi de altă limbă, și în primul rînd de poporul român. În decursul veacurilor, înflorirea socială s-a născut totdeauna din stîmă și ajutorul reciproc, în timp ce vrăjmășia, ura de rasă, exclusivismul național, în dauna celuilalt, au netezit calea jugului comun [...] Scopul nostru este buna înțelegere între popoarele mici amenințate în bazinul dundrean, sporirea forței de apărare a țării [...] Hotărîrile de la Alba Iulia de acum douăzeci de ani formează baza sigură pentru soluționarea problemelor naționalităților” (Erdélyi Magyar Szó Nap-tára, Cluj, 1940, p. 44).

Din Apelul din februarie 1944 al MADOSZ:

„Din robia hitleristă comună nu este decît o singură scăpare: lupta comună antihitleristă de eliberare. Mîrșavii trădători de patrie din România lui Antonescu și din Ungaria lui Horthy folosesc ambele popoare drept unelte pentru războiul de jaf al lui Hitler, iar acum ar vrea să le jertfească în întregime pentru apărarea hoardelor hitleriste, care se retrag în debandadă. Populația maghiară din țara noastră își poate dobîndi libertatea numai prin scuturarea, împreună cu poporul român, a jugului hitlerist, asigurînd libertățile omenești generale (L. Bányai, op. cit., p. 255).

Din Apelul organizației MADOSZ din Timișoara, august 1944:

„Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari este de mai mult de zece ani aliatul credincios al forțelor democratice române. MADOSZ-ul a dus o luptă fără șovăire împotriva regimului fascist dictatorial, care oprîmă masele maghiare, pentru libertate și egalitate națională în drepturi. În același timp, el a proclamat, conștient, că propaganda revizionistă nu servește decît la îndepărtarea maselor maghiare care trăiesc aici, de la drumul luptei comune cu poporul român. MADOSZ-ul susține cu toate forțele sale eliberarea poporului din nordul Transilvaniei, deci a poporului român și a fraților noștri maghiari de sub domnia bandiților horthyști și a magnaților reacționari maghiari” (L. Bányai, Harminc év — „Treizeci de ani”, Ed. de Stat, București, 1949, pp. 89-90).

N.N.

6 septembrie 1940 – 23 August 1944

ANII CEI MAI ÎNTUNECAȚI

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Instalat după evenimentele din ziua de 5 septembrie și din noaptea următoare*, regimul militar-fascist a fost rezultatul ascensiunii Germaniei naziste în Europa, al schimbării raportului de forțe pe arena internațională, care și-au pus puternic amprenta asupra orientării cercurilor guvernante ale României.

Izolată pe plan extern în împrejurările complexe ale declanșării celui de-al doilea război mondial, România fusese supusă unor puternice presiuni din afară, ce s-au soldat cu ciuntirea teritoriului național. Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940 a constituit momentul culminant al efectelor acestei izolări, cind virfurile burgheziei au consimțit să cedeze puterea celor mai reacționare, mai șovine și mai agresive cercuri politice care au instaurat un regim de dictatură militar-fascistă, a cărei expresie și bază politică a constituit-o inițial Garda de fier. La 14 septembrie 1940, în urma sugestiilor reprezentanților Germaniei hitleriste la București și după numeroase schimburi de vederi cu lideri politici burghezi, inclusiv cu Iuliu Maniu, șeful Partidului Național-Tărănesc și C.I.C. Brătianu, șeful Partidului Național-Liberal — care au înțeles să-i lase mină liberă (în pofida unor rezerve ce le aveau în privința Gărzii de fier, ca unealtă a Germaniei naziste), generalul Antonescu a alcătuit o nouă echipă guvernamentală. Prin coloratura de partid, ea cuprindea ca miniștri și subsecretari de Stat nouă legionari, un fost lider național-creștin, șase militari, patru liberali, un național-tărănist (deși P.N.L. și P.N.Ț. erau desființate ca formațiuni politice). Majoritatea departamentelor se aflau deci în mina elementelor fasciste legionare, care, în contact permanent cu organizația național-socialistă a Grupului etnic german de la București și cu centrele naziste de la Berlin au aplicat o politică teroristă, lichidind orice drepturi și libertăți cetățenești. România a fost proclamată „Stat național-legionar“; toate autoritățile locale au fost obligate, la 23 septembrie 1940, să colaboreze cu mișcarea legionară.

Crime, jafuri, obscurantism

Creată ca organizație teroristă, care și-a făcut debutul public prin comiterea unor crime monstruoase, Garda de fier venind la putere a ridicat asasinatul la rangul de politică de stat. De la început, legionarii au îndreptat ascuțișul terorii lor împotriva comuniștilor, a tuturor organizațiilor și personalităților politice democratice, patriotice, antifasciste, a intelectualilor și ofițerilor care se pronunțau pentru apărarea suveranității României, împotriva regimului fascist și a subordonării țării Germaniei hitleriste¹. Au fost elaborate legi aspre, după modelul celor hitleriste, care prevedeau pentru orice împotrivire față de regimul fascist, sancțiuni grele, mergând pînă la pedeapsa cu moartea. Țara a fost împinșă cu temnițe și lagăre în care au fost aruncați mii de antifasciști, adăugându-se celor care se aflau

închiși cu ani înainte. Poliția legionară a căpătat puteri discreționare, a trecut la arestarea, schingiuirea și asasinarea unui mare număr de comuniști și de alți patrioți. Legionarii s-au răfuit, de asemenea, cu oamenii politici burghezi care, în cursul activității lor, în anumite perioade, s-au situat pe poziții potrivnice Gărzii de fier și politiciii expansioniste a Germaniei naziste**.

În privința activității economice, Garda de fier s-a manifestat din primele zile de guvernare ca un instrument de jaf și dezorganizare. Definind așa-zisele principii așezate la temelia politicii economice legionare, un „specialist” scria, în ianuarie 1941, în ziarul **Excelsior**: „Este firesc ca, odată cîștigată bătălia politică prin introducerea regimului legionar, să se urmărească rezolvarea problemei capitale a economiei românești, problema împărțirii veniturilor [...], mai întîi împărțire și apoi producție...”². Au fost înșușite — așa cum observă Lucrețiu

* Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1967 și 11/1970.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 1 și 7/1967; 11/1970.

Pătrășcanu în lucrarea **Sub trei dictaturi** — prin „jaf calificat, adică prin furt de proporții, prin întrebuițarea violenței [...], practicate fie în mod organizat și sistematic, fie anarhic...” — case particulare și întreprinderi economice*. O statistică, deși incompletă, arată că timp de aproape cinci luni, cât au participat la guvern, membrii Gărzii de fier au acaparat prin violență, numai în afara Capitalei, peste 3 400 imobile, întreprinderi și alte bunuri a căror valoare s-a ridicat la mai mult de un miliard de lei (la valoarea din 1940)².

Pe plan ideologic, regimul militar-legionar a promovat rasismul, misticismul, cultul morții, iraționalismul. Presa legionară nu a făcut economie de cerneală pentru a propovădui primitivismul, disprețul față de om și de valorile lui spirituale, căutînd să inoculeze mai ales în rîndurile tineretului, „dragostea de moarte” și ura față de oameni. Ideologia legionarilor a exprimat în esență negarea oricărui progres, opoziția față de rezolvarea problemelor fundamentale pe care le avea societatea românească.

Programul de educare a tineretului din școli a fost preluat de organizațiile legionare „Frăția de cruce”; au fost luate măsuri de înlăturare din școlile publice a elevilor și studenților evrei și au fost înlăturate din învățămînt mai multe sute de cadre care nu erau de origine etnică română.

Obscurantismul șovin și huliganic, opus formației culturale și concepțiilor educative umaniste ale imensei majorități a cadrelor didactice, au determinat nu numai lipsa de adăiere a acestora la acțiunea nefastă a legionarilor de otrăvire a conștiinței tineretului român, ci opoziția corpului didactic, care alături de toți oamenii de cultură patrioți, și-a manifes-

* Despre jafurile legionare, vezi și **Magazin Istorie**, nr. 12/1970.

tat dezaprobarea față de actele criminale ale legionarilor și a continuat să-și ducă mai departe activitatea educativă în spiritul tradiției școlii românești.

„...atit cu sfatul cit și cu fapta...”

Dominația Germaniei naziste asupra vieții politice, ideologice, economice și militare a țării a impus guvernanților legionari o anumită adaptare a formelor de guvernare, a aparatului de stat, a programelor economice pentru a da satisfacție intereselor agresive ale celui de-al III-lea Reich. Subordonarea față de Germania hitleristă, accentuată din octombrie 1940 prin pătrunderea trupelor hitleriste în România, a întărit caracterul fascist al regimului politic instalat în septembrie 1940. În această ordine de idei, Hermann Neubacher, expertul nazist pentru Balcani în probleme economice, spunea — la 15 ianuarie 1941 — că „politica internă a acestei țări [a României — n.a.] este văzută de la Berlin ca politică externă și, ca atare, este exclusiv o problemă a Ministerului de Externe al Reichului”⁴. Șase luni mai târziu, la 16 iulie 1941, Martin Borman** întărea afirmația lui Neubacher și confirma caracterul prezenței germane în România, afirmînd: „Nu-i necesar să ținem cont de voința altui popor și noi trebuie să ne planificăm relațiile cu România în concordanță cu acest principiu”⁵.

Urmărind subordonarea și organizarea regimului fascist din România corespunzător scopurilor sale, Germania hitleristă a acordat în continuare atenție deosebită Gărzii de fier și partidului nazist al Grupului etnic german din țara noastră. În octombrie 1940 trupele ger-

** General SS și șef al Cancelariei Reichului nazist.

Într-o serie de localități, la Tirgu Jiu (în fotografie), Caracal etc., regimul antonescian a înființat lagăre de concentrare în care au fost internați mii de antifasciști

mane aduse au fost plasate în apropierea Capitalei, în regiunea petroliferă Valea Prahovei și în alte centre industriale; ele au ocupat în lunile următoare centrele vitale ale țării, precum și poziții în legătură cu pregătirea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice*. Concomitent, departamentele și instituțiile economice au fost împlinzite de un numeros corp de consilieri și experți. Dirijind acest aparat, Legația germană din București, sub forma „sugestiilor” și „sfaturilor” date guvernului Antonescu, transmitea în fapt indicațiile primite de la Berlin, cum să se înnoiască — cu concursul experților germani — aparatul administrativ* și cel economic (mai ales în domeniul producției petrolifere), aparatul de stat de propagandă și educație, normele de reglementare a muncii.

Hitler avea planuri mult mai ambițioase privind țara noastră. La 25 iulie 1941, el a declarat confidenților săi că „România ar trebui să facă bine să renunțe pe cât posibil la ideea de a avea o industrie proprie. Ea ar trebui să dirijeze bogățiile pământului ei, și în special grâul ei, spre piața germană”. Aceasta trebuia să fie și calea prin care România urma să fie lipsită de forța socială fundamentală: „Astfel — spunea Hitler în continuare — proletariatul României, care este contaminat de bolșevism, ar dispărea, iar țara noastră nu ar duce lipsă de nimic”⁷.

În cel mai scurt timp, Germania își asigura controlul asupra tuturor ramurilor de activitate din România. În scopul întăririi acestui control, Hitler a numit ca ministru al Germaniei la București pe unul din oamenii săi de încredere, baronul Manfred von Killinger. Într-o scrisoare către Antonescu, din 12 ianuarie 1941, cancelarul nazist considera că misiunea lui Killinger depășea cu mult atribuțiile obișnuite ale unui reprezentant diplomatic, arătând că „misiunea specială cu care îl trimit ca ministru al meu la București este nu numai de a fi pentru rege reprezentantul oficial al Reichului, dar și de a fi pentru dumneavoastră un fidel și loial ajutor... un sfătuitor”⁸.

În afara bandelor legionare și a organelor represive ale dictaturii (Siguranța, Poliția, Jandarmeria, Curțile Martiale), în exercitarea terorii împotriva poporului român, în scopul impunerii intereselor germane, un rol ce nu poate fi subapreciat l-au avut armata germană, organele sale de spionaj și de represivă, îndeosebi unitățile SS și Gestapoul, atât la inițierea și elaborarea unor măsuri generale, cât și la aducerea lor la îndeplinire. Pe lângă Legația germană din București a funcționat permanent un „atașat de poliție”, care a cerut de la început Serviciului Special de Informații antonescian să-i comunice regulat „orice informație ar ține de cu privire la organizațiile politice clandestine”. În ajutorul serviciilor de reprimare erau pregătite și unități ale armatei germane; astfel, încă la 15 noiembrie 1940, ministrul Reichului la București, Fabricius raporta la Berlin despre reprimarea unor „dezordini comuniste mai cu seamă la Ploiești”, în care scop „și o formație

a Wehrmachtului fusese pregătită, întrucât regiunea petroliferă era periclitată”⁹.

Experți germani au patronat crimele bestiale săvârșite de bandele legionare. Edificatoare în această privință este scrisoarea lui Himmler adresată, la 6 decembrie 1940, lui Horia Sima, conducătorul Gărzii de fier și vicepreședintele Consiliului de Miniștri, în care se spunea că „... în calitate de Reichsführer SS și șef al poliției germane, se înțelege de la sine că voi da în orice privință concursul meu, atât cu sfatul cât și cu fapta, statului român și mișcării legionare...”¹⁰.

Un auxiliar al Gestapoului pe teritoriul nostru a fost partidul nazist al germanilor din România, îndrumat direct de la Berlin, a cărui bază o constituia Grupul etnic german (Deutsche Volksgruppe Rumäniens). Grupul etnic german a organizat și condus un număr de formații paramilitare, care au constituit un mijloc al guvernului hitlerist de exercitare a unei presiuni permanente, o forță potențială capabilă să intervină în anumite situații împotriva mișcării de eliberare națională din țara noastră, fiind, în același timp, o rezervă instruită pentru completarea unităților Waffen SS.

Pe plan economic, la 4 decembrie 1940 a fost semnat la Berlin un „acord” prin care România era obligată să-și sporească producția agricolă și forestieră în vederea exportului către Germania; industria trebuia să țină seama de cerințele „noii ordini” economice europene, căile ferate și șoselele trebuiau dezvoltate și ele potrivit acestei „noi ordini” hitleriste. De asemenea, dictatura militară-fascistă a acceptat controlul germani în agricultură și industrie și s-a obligat să exporte produsele românești în Reich la prețuri convenabile pentru acesta¹¹, România fiind cuprinsă în „clearingul central” de la Berlin.

Prin toate aceste aranjamente, economia românească a fost aservită Germaniei.

Dictatorul de la București în jocul „preferințelor”

Crimele, actele huliganice, servilismul față de naștiți au demască și compromis definitiv Garda de fier în fața maselor, au deschis ochii și acestora pe care legionarii reușiseră să-i înșele vremelnic cu lozinci demagogice. Pe lângă lipsa de popularitate a reginului, a început să se manifeste tot mai puternic subrezenia lui inițială, datorită lipsei de unitate dintre grupările ce-l alcătuiau. Deși nu era membru al Gărzii de fier, generalul Antonescu urmărea să-i fie conducător, situându-se deasupra ei, în timp ce șefii acestei grupări incluși în guvern la cererea Berlinului, contau pe sprijinul nazist pentru a prelua singuri puterea.

Curând crimele legionare și implicațiile orientării teroriste și anarhiste în viața statului român au nemulțumit și pe liderii partidelor burgheze. „Curentele subversive încep a se îngheba în forme concrete — scria C.I.C. Brătianu și Iuliu Maniu în noiembrie 1940 lui I. Antonescu — actele de anarhie și de nesupunere în însuși partidul care deține puterea de stat sînt tot mai frecvente”. Într-o altă scri-

* Despre intrarea trupelor hitleriste în România, vezi *Magazin istorie*, nr. 1/1974.

soare, din 5 decembrie 1940, C.I.C. Brătianu se arăta îngrijorat de evoluția evenimentelor și propunea ca soluție înlocuirea legionarilor cu elemente naționaliste ponderate. În acest sens, el spunea că „... în fața curentelor anarhice ce au luat naștere în țară, este bine să existe organizații naționaliste de conservare a vieții noastre de stat, organizații care, avînd în sinul lor elementele necesare acțiunii naționale, economice și politice ale României, vor putea combate criza ce s-a declarat”¹².

Curînd, în interiorul guvernului a început lupta între susținătorii lui Antonescu și conducătorii Gărzii de fier (H. Sima, V. Iasinschi, R. Mironovici, V. Trifa ș.a.), care au dezlănțuit în cele din urmă, în ianuarie 1941, un puci armat pentru monopolul puterii*. În timpul rebeliunii, dezmățul criminal al legionarilor a atins formele cele mai monstruoase.

Dîndu-și seama că legionarii au devenit un balast politic, conducătorii celui de-al III-lea Reich l-au preferat pe Antonescu și echipa lui de militari, adăpostind însă în Germania pe șefii legionari, ca piesă de șantaj și de schimb, în caz că echipa lui Antonescu n-ar mai fi dat ascultare cererilor naziste. Relevînd motivele acestei preferințe, și dezvăluind fără echivoc rolul Gărzii de fier de agentură hitleristă în subordinele partidului nazist, trimisul special al lui Hitler la București, Hermann Neubacher relatează în cartea sa *Misjune în sud-est*, că el l-a chemat pe Horia Sima și l-a anunțat că Antonescu „constituia o garanție pentru planurile de război germane! Nu a urmat nici o discuție. Eu am dictat un apel... cu ordinul de încetare a focului și Horia Sima l-a semnat”¹³. Alegerea lui Antonescu s-a făcut însă — după cum afirmă generalul german Han-

sen — „fără prejudiciul sentimentului de prietenie față de Legiune”¹⁴.

În urma rebeliunii lor din zilele de 21, 22 și 23 ianuarie 1941, legionarii au fost eliminați din componența guvernului, din viața politică și în mare parte din administrația de stat, fiind înlocuiți de militari sau specialiști civili. Această schimbare n-a modificat însă caracterul regimului politic din dictatură militară-fascistă în dictatură militară, așa cum susțin unii istorici străini, ca Andreas Hillgruber sau memoria-listul antonescian Ion Gheorghe. Fără a se confunda cu regimul hitlerist, regimul antonescian a rămas o variantă a fascismului: libertățile și drepturile cetățenești au rămas suprimate, economia a continuat să fie militarizată, teroarea împotriva forțelor progresiste și democratice s-a exercitat în continuare — e adevărat nu la drumul mare, cum procedaseră legionarii, ci în cadrul unei legislații de tip fascist, prin decrete, ordine și o justiție corespunzătoare. Asasinărilor de către legionari a militanților comuniști Constantin David și Tereza Ocsko li s-au adăugat asasinările altor comuniști săvîrșite de autoritățile antonesciene în anii 1941-1943; au continuat, de asemenea, participarea la agresiunea hitleristă, propaganda mistică și anticomunistă, elogiarea războiului hitlerist. Au persistat mai ales caracteristicile regimului rezultate din starea de dependență față de Germania nazistă.

Sub influența consilierilor germani au fost luate măsuri de prigoană, pînă la deportarea în masă (așa-zisa „migrațiune forțată”), față de unele naționalități conlocuitoare. În legătură cu această politică barbară, Mihai Antonescu, vice-președinte al guvernului, declara: „Cu riscul de a nu fi înțeles de unii tradiționaliști [...] eu sînt pentru migrațiunea forțată [...] Îmi este indiferent dacă în istorie vom trece ca barbari”¹⁵.

* Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1971.

În primele zile ale lunii septembrie 1940 în întreaga țară au avut loc mari adunări de protest împotriva Dictatului de la Viena. În imagine, aspecte de la o asemenea adunare ținută la Sibiu

„Să ridice pe toți comuniștii din țară...”

Cea mai mare crimă a dictaturii militarofasciste împotriva poporului român și a umanității a fost împingerea țării, la 22 iunie 1941, contrar voinței mării majorități a societății românești, în agresiunea hitleristă contra U.R.S.S.*. Ulterior, de la 5 decembrie 1941, România s-a aflat în stare de război cu Marea Britanie, iar de la 6 iunie 1942 și cu S.U.A.

Pregătirile în vederea războiului antisovietic au fost însoțite de intensificarea măsurilor de teroare polițienească, ascuțitul loviturilor fiind îndreptat contra clasei muncitoare, contra partidului comunist, forța politică consecventă și cea mai hotărâtă a luptei poporului român pentru apărarea intereselor sale vitale. La 27 mai 1941, Ion Antonescu a dat ordin de „internare a capilor comuniști și a tuturor comuniștilor din Iași, Galați, Constanța, Ploiești și Giurgiu, de a se evacua din București, în minimum de timp, toți străinii care n-au domiciliul stabil [...] ori care sînt periculoși, cu excepția germanilor...”. Ulterior, la 11 iunie 1941, ministrul de Interne a ordonat ca Poliția și Jandarmeria „să fie în măsură ca între 15 și 20 iunie [...] să ridice pe toți comuniștii din țară”, pentru a-i interna în lagăre, unde „să fie puși la muncă intensă imediat după ridicare”¹⁸.

La numai cîteva zile de la dezlănțuirea agresiunii hitleriste, la 4 iulie 1941, au fost condamnați tînărul comunist Filimon Strbu — la moarte**, iar la muncă silnică între 15 și 20 ani alți patru tineri. La 5 noiembrie 1941, la București a fost judecat procesul unui grup de comuniști care organizaseră un laborator pentru producerea materialelor explozive ce urmau a fi folosite în lupta contra mașinii de război fasciste. Au fost condamnați la moarte și executați soții Francisc și Lily Paneth, Ada Marinescu, dr. Adalbert Kornhauser și Elisabeta Nagy. În 1942 a fost condamnat la moarte Petre Gheorghe — fostul secretar al Comitetului județean Ilfov al P.C.R., arestat, anchetat

și torturat în mod barbar în urma unei acțiuni a Poliției germane¹⁷, cît și de organele Siguranței dictaturii militare-fasciste. El a fost executat în februarie 1943. Au fost executați, de asemenea, comuniștii Pompiliu Ștefu și Nicolae Mohănescu, muncitori tipografi; studentul Justin Georgescu***, membru al Uniunii Tineretului Comunist a fost ucis în timpul anchetei și aruncat apoi pe fereastră de la etajul trei, pentru a se simula o sinucidere. În același an, alți șase antifasciști au fost condamnați la închisoare. În perioada ianuarie 1942-mai 1944, au avut loc numeroase procese, în care au fost aduși în fața Curții Marțiale și condamnați la pedepse, mergînd pînă la cea cu moartea, un număr de peste 270 comuniști și alți luptători antifasciști¹⁸ din orașele București, Ploiești, Constanța

„Noua ordine” hitleristă și repercusiunile ei asupra economiei românești

și Brașov. După date estimative, în total, în țară, au fost condamnați la ani grei de închisoare circa 3 600 patrioți antifasciști, alte mii fiind internați în lagăre.

Drastice măsuri teroriste au fost luate în regiunile industriale și în porturile cu populație muncitorească concentrată. Într-o dare de seamă asupra activității agenților „Corpului de misiuni secrete propagandiste”**** pe primele cinci luni ale anului 1941, se consemna că în localități urbane și în cincizeci de localități rurale, „pătura muncitoare [...] și în special muncitorii C.F.R., sînt pătrunși de ideile comuniste și lupta cu aceștia a fost foarte grea”¹⁹.

Terorrea fascistă a lovit și în intelectualii patrioți, ostili dictaturii fasciste și nazismului.

*** Vezi Magazin Istoric, nr. 3 și 11/1972.

**** Organizație specială înființată de guvernul militarofascist cu câteva luni înaintea începerii războiului antisovietic, cu scopul de a supraveghea și pregăti din punct de vedere psihologic populația, îndeosebi din Moldova, precum și unitățile militare.

* Inițial au participat două armate (3 și 4), totalizînd aproape 12 divizii și un număr de brigăzi independente. După bătălia de la Odesa, la care a luat parte Armata 4, cu 17 divizii de infanterie, 3 brigăzi de cavalerie, o brigadă blindată și una de fortificații, pe front au rămas în continuare, din noiembrie 1941 pînă în vara anului 1942, 3 brigăzi de cavalerie și 3 brigăzi de vînători de munte, grupate în trei corp de armată, reprezentînd ca valoare aproximativă două divizii de infanterie. În vara anului 1942 și iarna 1942/1943, în operațiile de la Stalingrad, precum și la cele din Caucaz și Crimeea au participat Armatele 3 și 4, cu 15 divizii de infanterie, 4 divizii de vînători de munte, 6 divizii de cavalerie și o divizie blindată, toate însumînd 62 batalioane, fiecare batalion revenîndu-i 3-4 km de front. Începînd din primăvara anului 1944, pe frontul stabilizat pe linia Carpaților Răsăriteni, la nord de Tîrgu Frumos, la nord de Iași și Orhei, de-a lungul Nistrului pînă la Marea Neagră s-au aflat cele două armate, dispunînd de 15 divizii de infanterie, două de cavalerie, una blindată, o divizie și cinci brigăzi de vînători de munte. În timpul operațiilor de la Odesa și Stalingrad, armata română a suferit pierderi care s-au ridicat la 30 000 morți, peste 108 000 răniți și circa 84 000 dispăruți; pe toată durata războiului hitlerist, pierderile au ajuns la 71 000 morți, 233 000 răniți și aproape 310 000 dispăruți (vezi Marea conflagrație a secolului XX — al doilea război mondial, Editura Politică, București, 1971, pp. 165-166, 175, 242 și 386).

** Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1972.

Organele Siguranței au suspectat și urmărit printre alții pe profesorii universitari C.I. Parhon și S. Stoilov din București, precum și multe alte cadre universitare de valoare²⁰. Sub invinuirea că „atentează la siguranța statului” au fost arestați și întemnițați înflăcăratul patriot și om politic dr. Petru Groza și mulți alți intelectuali²¹. În 1943 a fost internat în lagăr marele nostru poet Tudor Arghezi, care atacase într-un pamflet caustic pe ministrul Germaniei la București, baronul Manfred von Killinger*. Pe teritoriul țării au fost înființate lagăre de concentrare la Caracal, la Tîrgu Jiu și în alte localități, în care au fost internați numeroși patrioți, oameni de diferite categorii sociale, de diferite naționalități și profesii, cu diferite convingeri politice, filozofice, comuniști, militanți ai mișcării sindicale, intelectuali progresiști.

Măsurile de teroare și reprimare au fost larg aplicate și față de militarii care își manifestau sub orice formă împotrivirea față de războiul fascist. Pentru a împiedica dezertările de pe front, în iunie 1942 a fost acceptată propunerea unei delegații de ofițeri germani de a organiza o „poliție secretă de campanie” după asemănarea celei germane. Efectivele acestora au fost formate mai ales din foști polițiști de profesie, iar instruirea lor a fost făcută de ofițeri germani²².

Un oarecare „maior Sandu” și ingrozitoarele sale crime

Dacă lagărele din țară și în special cel de la Tîrgu-Jiu au fost create pentru izolarea patrioților antifasciști, în schimb cele înființate în diferite localități din teritoriile vremelnice ocupate ale Uniunii Sovietice, aveau o destinație specială. Ele au fost locuri de deportare și nimicire pentru un mare număr de antifasciști români, de exterminare a cetățenilor sovietici care se opuneau regimului de ocupație, a populației evreiești deportată în baza planului „soluția finală” elaborat de Eichmann. Majoritatea deportaților politici au fost supuși unui regim de exterminare fizică și morală. Într-unul din lagăre de deținuți au fost hrăniți un timp cu mazăre furajeră, fapt ce a provocat grave intoxicații unui număr de 611 internați²³, dintre care 225 au rămas paralizați pe viață. În toamna anului 1943, un grup de internați politici din lagărul Vapniarka a fost mutat la închisoarea de la Ribnița. În martie 1944, când închisoarea a fost preluată de Gestapo, hitleristii au asasinat 300 partizani sovietici și 52 deținuți politici antifasciști din România.

După începerea războiului antiosovietic, hitleristii și autoritățile fasciste române au pregătit cu meticulozitate, prin lansarea de zvonuri și comunicare cu caracter provocator, o atmosferă prielnică dezlanțuirii unor pogromuri rasiste. Deși în România n-au existat ghetouri sau lagăre de exterminare, sutelor de victime din rândul populației evreiești provocate de legionarii la sfârșitul lunii iunie și începutul lunii iulie 1940, precum și celor din timpul rebeliunii din ianuarie 1941, li s-au adăugat cele din iunie 1941, când, după indicațiile maiorului german Herman-Alexander von Stransky,

ofițer de legătură între Serviciul Special de Informații antonescian (unde era cunoscut sub numele de „maiorul Sandu”) și serviciile similare hitleriste, evreii din Iași au fost vînați pe străzi, ridicăți din casele lor, scoși din adăposturi și masați în curtea Poliției. Parte din cei arestați au fost executați chiar în locuințele lor și în timpul deplasării pînă la chesură, altă parte în incinta Poliției, iar cei care au rămas cu viață au fost încărcați în două garnituri de tren, cunoscute sub denumirea de „trenuri ale morții”, purtate pe linii, fără hrană și apă, pînă la epuizare. În zilele pogromului și în „trenurile morții”, au fost asasiinați peste 8 000 oameni²⁴. Sub supravegherea consulului hitlerist la Cernăuți, Schellhorn, au fost deportați peste 38 000 evrei²⁵, mulți dintre ei pierzîndu-și viața.

Trebuie spus însă că, cu toate presiunile conducătorilor Germaniei, datorită unor cauze multiple, între care pe prim loc se situează umanismul poporului român, planul „soluția finală” nu a fost aplicat pînă la capăt în România, astfel că fărădelegile comise împotriva populației evreiești nu au avut amploarea din alte țări ocupate de hitlerişti.

În cadrul prigoanei fasciste, pe considerente rasiale au mai fost deportați în lagăre 26 000 țigani, dintre care 6 000-8 000 au fost masacrați, iar peste 3 000 au murit din cauza foamei, frigului și a condițiilor inumane de existență²⁶. De asemenea, alte mii de oameni au fost loviți de teroarea fascistă pentru motive de rasă sau pentru convingerile lor religioase**.

Nenumărate victime au rezultat din diversitatea fascistă sovîină în rîndul populației din partea de nord a Transilvaniei, cedată Ungariei prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Cele două guverne au intensificat reciproc prigoana împotriva populației române și, respectiv, maghiare, împotriva populației evreiești, provocîndu-le grele suferințe.

În martie 1944, trupele germane au ocupat Ungaria. După indicațiile lui Vesenmayer, împuternicitul lui Hitler la Budapesta, formațiile Jandarmeriei Ungariei fasciste, în colaborare cu cele SS au ridicat și transportat în lagărele de exterminare de la Auschwitz peste 135 000 oameni din partea de nord a Transilvaniei, din care au mai revenit în țară — după o statistică întocmită în 1945 — doar circa 20 la sută²⁷.

Consecințe grave au avut de pe urma polițiilor sovîne, naționaliste a regimurilor de la Budapesta și București populația ungără din sud-vestul Transilvaniei și cea românească din partea de nord-est a acestei străvechi provincii românești. Pe baza ordinelor date de Ion Antonescu, bărbați valizi de origine ungără au fost încadrați în detașamente de muncă obligatorie, fiind folosiți la lucrări din cele mai grele, iar uneori au fost puși la dispoziția armatei germane, cum a fost cazul a 15 batalioane de lucru constituite în octombrie 1943²⁸. La rîndul lor, autoritățile horthyste au arestat, în anii 1941-1943, mii de antifasciști de diferite naționalități, internîndu-i în lagărele de concentrare de la Someșeni (Cluj) și Acățari (Mureș), unde au

** Pe baza ordinului lui I. Antonescu, în vara anului 1942 au fost internați 2 000 membri ai sectei religioase a inokentștilor; ulterior, măsura a fost extinsă asupra tuturor sectelor.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1967.

fost supuși la torturi groaznice; mulți dintre ei au fost deportați, în toamna anului 1944, în lagărele de la Buchenwald, Dachau și Bergen-Belzen. La Someșeni-Cluj, în noiembrie 1943, Jandarmeria ungară l-a asasinat într-un mod bestial pe militantul comunist Józsa Béla, unul dintre conducătorii mișcării antifasciste de rezistență din partea de nord a Transilvaniei*.

Sub îndrumarea consilierului german Wilhelm Neuer, ofițer SS, din rândurile populației românești și evreiești au fost constituite companii de muncă, în care oameni între 14 și 60 ani au fost supuși la un regim inuman.

Ca urmare a măsurilor ordonate de guvernul horthyst, în primăvara anului 1944 prefectii din județele situate în partea de nord a Transilvaniei au trecut la recrutarea și deportarea la muncă forțată în Germania a unui mare număr de țărani români. După date incomplete, numărul acestora s-a ridicat la circa 30 000²⁹. În Maramureș, în cadrul represiunilor organizate împotriva populației, pentru nesupunere la încorporare sau fugă din detașamentele de muncă, a fost executat de către autoritățile militare hitleriste și fasciste ungare un mare număr de oameni. În iunie 1944, în orașul Sighet au fost împușcați trei partizani; în vara aceluiași an, pentru motivul de a fi dat ajutor partizanilor, au fost executați 52 oameni din diferite comune maramureșene, iar în octombrie, în comuna Moiseiu, au fost împușcați alți 29 oameni din această localitate, precum și din localitățile Apa și Săbișa.

Lagărele și închisorile, execuțiile și pogromurile n-au putut frîna voința de luptă a poporului pentru eliberarea României de sub dominația fascismului. Patrioții antifasciști deținuți în anii războiului în închisoarea Caransebeș, în lagărul de la Tirgu Jiu, în alte închisori și lagăre, în pofida regimului de privațiuni și torturi la care au fost supuși, și-au păstrat permanent un înalt moral de luptă. Organele dictaturii militarito-fasciste raportau lui Antonescu pe drept cuvânt că: „Lagărele și închisorile constituie pentru comuniști terenuri propice pentru recrutarea de noi aderenți și adevărate academii pentru perfecționarea vechilor militanți”³⁰.

Ura venea din adincuri

În numeroase orașe și sate din Moldova, trupele hitleriste au săvârșit numeroase acte de cruzime. În cuprinsul județelor Iași, Fălciu, Tecuci, Roman și Tutova ele au devastat și jefuit populația, au împușcat locuitorii care încercau să li se împotrivescă, au atacat coloanele de refugiați și evacuați din zona frontului, jefuindu-le lucrurile personale, au incendiat locuințe. Drept represalii pentru faptul că unii locuitori au sprijinit acțiunile ceretășilor sovietici, satul Poiana Mărului a fost incendiat, gospodăriile țăranilor arzând pînă la temelie. Înșiși Ion Antonescu recunoștea, în aprilie 1944, că unitățile germane în retragere „s-au dată la unele acte care, în adevăr, pentru cel mai tare om erau de nesuport”³¹.

Teroarea exercitată de dictatura militarito-fascistă în țară și de regimul horthyst în partea

de nord a Transilvaniei, de Wehrmachtul și serviciile de spionaj și represiune naziste a adus mari suferințe maselor populare din România. Numărul celor exterminați din rândurile populației civile se ridică — după calcule estimative — la peste 150 000 oameni (asasinați pentru activitatea lor politică, în închisori și lagăre, în tabere de muncă forțată, deportări, alții uciși de trupele hitleriste în retragere sau în timpul bombardamentelor, victime ale războiului hitlerist). Această cifră se adaugă durerilor pierderilor de pe front, lipsurilor economice, umilintilor și jignirilor aduse sentimentelor naționale ale poporului de militarii germani și de ceilalți reprezentanți ai Germaniei hitleriste.

Toate acestea au sporit ura poporului român, în amintirea căruia erau încă vii suferințele îndurate în timpul ocupației Puterilor Centrale din anii 1916-1918, ca și eroismul soldaților români în bătăliile de la Mărășești, Mărăști și Oituz, din vara anului 1917. Ura aceasta, care venea din adincuri, împotriva celui de-al III-lea Reich și a războiului cotropitor al acestuia agrava și mai mult criza genetică a înșuși regimului militarito-fascist; se creau astfel condițiile subiective prielnice ridicării unanime a poporului român la luptă pentru eliberarea și redobîndirea independenței.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

1. Vezi M. Fătu, I. Spălățelu: *Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist*, Editura Politică, București, 1971.
2. După *Lucrețiu Pătrășcanu: Sub trei dictaturi*, Editura Forum, București, 1944, p. 211.
3. *Pe marginea prăpastii* (21-23 ianuarie 1941), vol. II, București, 1941, pp. 111, 133-134.
4. Arhiva Institutului de Studii Istorie și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.) fondul I, dosarul nr. 9.
5. *Nürnbergski profess*, tom. III, Moskva, 1952, doc. L-221 (S.U.A.-317), p. 438.
6. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.) fondul 71/1920-1944, Germania, vol. 130, telegrama nr. 1573, din 11 noiembrie 1940.
7. *Hitler's Secret Conversation* (1941-1944), The New American Library, 1961, p. 43.
8. A.M.A.E., fondul 71/1920-1944, Germania, fila 82.
9. A.I.S.I.S.P., fondul 10, dosarul nr. 9.
10. Loc. cit. fondul 10, dosarul nr. 4.
11. Bursa, din 8 decembrie 1940.
12. Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român (în continuare, A.C.C.P.C.R.), fondul 103, dosarul nr. 8174, filele 47, 48, 54.
13. H. Neubacher: *Sonderantrag Südost*, Göttingen, 1956, p. 56.
14. *Procesul marilor trădări naționale*, Editura Eminescu, București, 1946, p. 369.
15. Op. cit. p. 35.
16. A.M.A.I., dosarul nr. 40 010, vol. 8, fila 59.
17. Loc. cit., pachet 32, N.C. 173.
18. Loc. cit., pachet 33, N.C. 183; pachet 48, N.C. 297, raportul nr. 201030 din 13 noiembrie 1943.
19. Loc. cit., pachet 51, N.C. 313.
20. Loc. cit., pachet 48, N.C. 297.
21. Petru Groza: *În umbra celuiui*, Editura „Cartea rusă”, București, 1945, pp. 87-88.
22. A.M.A.I., pachet 154, N.C. 1082.
23. *Poporul scuză*, Editura Apărării Patriotice, București, 1945, p. 11.
24. A.M.A.I., pachet 48, N.C. 292; Prutul, din 27 iunie 1941.
25. *Cartea neagră*, vol. III, București, 1947, pp. 13, 134, 143.
26. *Procesul marilor trădări naționale*, p. 105.
27. *Eichmann în Ungarn*, Budapesta, 1960, pp. 130-131, 303.
28. A.M.A.I., pachet 99, N.C. 820.
29. *Scînteia*, din 14 aprilie 1945.
30. A.C.C.P.C.R., fondul 55, dosarul nr. 5 876, fila 13.
31. Loc. cit., fondul 103, dosarul nr. 8 448, fila 3.

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 12/1968.

MAI 1944

SIGURANȚA ÎN ALERTĂ

În primele luni ale anului 1944, lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste, pentru scoaterea țării din războiul hitlerist și izgonirea ocupanților naziști cunoaște o amploare crescândă, înglobând imensa majoritate a poporului nostru*. La mijlocul lunii aprilie, Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat înfăptuiesc Frontul Unic Muncitoresc**. Crearea unității de acțiune a clasei muncitoare a avut o importanță deosebită în grăbirea procesului de coalizare a tuturor forțelor politice democratice într-un front patriotic atotcuprinzător. Ca urmare a difuzării manifestului-apel al F.U.M., în numeroase întreprinderi din Capitală și din provincie au fost create comitete de front unic și formațiuni de luptă patriotică.

Aceste fapte au fost permise cu teamă și îngrijorare de organele de represiune care se așteptau la o intensificare a propagandei, la organizarea unor acțiuni de masă împotriva regimului antonescian, pentru ieșirea României din războiul hitlerist și pentru izgonirea trupelor Wehrmachtului din țară. În București, Direcția Poliției de Siguranță din Prefectura Poliției Capitalei a elaborat un ordin de serviciu, nr. 14 070, prin care ordona organelor în subordine să ia cele mai severe măsuri în vederea contracarării eventualelor manifestări pe care comuniștii ar fi putut să le organizeze: afișarea de lozinci și etichete cu chemări patriotice, antifasciste și antihitleriste, răspindirea de manifeste etc. Ghidindu-se după acțiunile întreprinse anterior, organele de represiune antonesciene caută să preîntâmpine și să împiedice și alte forme de luptă ale comuniștilor: munca de lămurire de la om la om în fabrici, în cartiere, în locurile aglomerate, ca piețe, gări etc.; ședințele ilegale care s-ar fi putut ține în pădurile din jurul Capitalei (Andronache, Pantelimon, Cringași, Băneasa etc.).

Exprimând teama și îngrijorarea organelor de represiune antonesciene, ordinul la care ne referim relevă în același timp amploarea acțiunilor, ca și varietatea formelor și metodelor utilizate de P.C.R. pentru polarizarea celor mai largi forțe patriotice în lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist.

GH. TUȚUI

„Pentru menținerea ordinii în raza Municipiului București ordon următoarele:

1. Începând din seara zilei de 30 aprilie a.c. orele 20 pînă în dimineața zilei de 3 Maiu a.c., personalul comisariatelor de poliție, sub ordinele d-lor chestori respectivi, va executa pe teren măsurile de mai jos:

— Va supraveghea funcționarea normală a tuturor întreprinderilor de utilitate publică și anume: Uzina de Gaz și Electricitate (circ. 32), Uzina de Gaz din B-dul Mărășești (circ. 22), Uzina Electrică din B-dul Carol (circ. 2), Uzina Electrică din B-dul Goleșcu (circ. 32), Uzina Electrică Parcul Carol (circ. 22), Poșta și Telegraful (circ. 21) și Comisariatul J. Palatul Poștelor, Societatea Anonimă de Telefoane (circ. 21), Societatea Comunală a Tramvaielor cu depourile respective, aparținînd de comisariatele 3, 4, 5, 14, 22, 28 și 32 precum și garajele de autobuze, muncitorii CFR-ști de la Serviciul Mișcării (circ. 37-36), și Societatea de Radiodifuziune (circ. 38).

(Continuare în p. 32)

* Vezi Magazin Istoric, nr. 2 și 3/1974.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 7-8/1969.

STUKA-URI ATACĂ BUCUREȘTI

MIHAIL EVSEVIE IONESCU

În zorii zilei de 24 august, generalul Gerstenberg încearcă să aducă la îndeplinire ordinul lui Hitler privind înăbușirea insurecției române. Pe șoseaua Ploiești-București, venind dinspre Băneasa, își face apariția o coloană motorizată alcătuită din circa 20 autovehicule, precedată de 6 tunuri*. Forțele insurecționale, care încă din seara zilei precedente luaseră măsurile necesare respingerii oricărei tentative hitleriste de pătrundere în București, reușesc să stopeze intrarea forțelor germane în Capitală. Ordinul lui Hitler, marca astfel un prim eșec.

Ziua și noaptea

În furia lor, hitleriștii trec la amenințări. Postul de radio german Ilse II emite, în limba română, amenințări la adresa populației și a armatei. În dimineața zilei de 24 august, la ora 8,25 acest post de radio îi avertizează pe cetățenii Capitalei: „La cel mai mic gest de opunere se va răspunde imediat cu asprime și energie”. Două ore și 25 minute mai târziu, amenințarea capătă proporții: „Clarificarea situației cere acum o intervenție energetică și chiar brutală”. Forțele insurecționale sînt avertizate că „dacă nu încetează imediat lupta, aviația germană va ataca”. Ilse II atrage atenția că acesta e „ultimul cuvînt”; în caz contrar „urmează distrugerea totală”. În momentul cînd sînt date aceste avertismente aviația germană lansează primele bombe asupra Capitalei.

Încă de la ora 6 circa 10 avioane germane de tipul ME 110 evoluaseră în spațiul aerian al Capitalei. În sectorul de nord, la altitudinea de 3 000 - 3 500 m. Drept urmare, la ora 7,15, Comandamentul Militar al Capitalei (C.M.C.) ordonă unităților antiaeriene în subordine să deschidă focul asupra ori-

cărui avion german care survolează orașul. La ora 10,35 se dă alarma aeriană. Cu începerea de la ora 10,50 numeroase aparate de tip HE 111, M 110, JU 87 (STUKA) și ME 109 bombardează orașul și împrejurimile pînă la ora 12,20. Jurnalul de operații al Comandamentului artileriei antiaeriene române consemnează că „cele mai puternice atacuri au fost date de formațiuni de bombardiere HE 111 venind în valuri de 8-14 aparate și care au bombardat în special centrul Capitalei”. Atacurile s-au concentrat îndeosebi asupra acestei zone deoarece aici erau situate cele mai importante instituții ale orașului. Al doilea atac întreprins în ziua de 24 august 1944 durează 45 minute (de la 15 la 15,45). La cele două atacuri participă 55 bombardiere, protejate de 20 avioane de vîntoare. Conform raportului informativ al autorităților de resort române, în cursul celor două acțiuni, germanii lansează 122 bombe, dintre care 11 nu explodează. Potrivit aceluiași raport, se înregistrează 89 morți (dintre care 27 femei și 8 copii) și 90 răniți; sînt distruse complet 124 case iar alte 181 avariate.

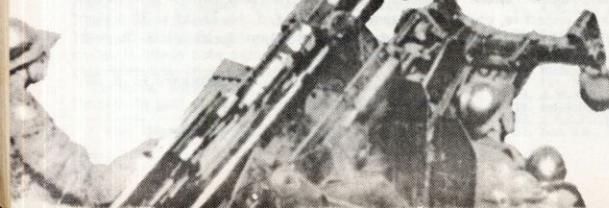
Bombardamentele hitleriste din ziua de 24 august produc distrugeri rețelelor de alimentare cu apă și energie electrică, liniilor telefonice (sînt deranjate 11 928 posturi telefonice). Este

distrusă, de asemenea, în 14 puncte, rețeaua urbană de transport în comun, fiind scoase din uz 19 vagoane și remorci de tramvai. La ora 17, o formație de circa 10 avioane JU 87 bombardează podul de cale ferată București-Constanța; atacul blochează circulația pe șosea între fîntina Miorița și lacul Băneasa.

Atacurile se prelungesc și în cursul nopții de 24 spre 25 august 1944. Grupuri de cîte două-trei avioane survolează, cu întrerupere de 30 sau 15 minute, spațiul aerian al Capitalei. Sînt lansate 33 bombe explozive. La bilanțul victimelor de peste zi se adaugă 38 morți (dintre care 5 copii) și 57 răniți. Sînt distruse trei case și alte 19 sînt grav avariate.

În ziua de 25 august bombardamentele continuă. La ora 6,51 își fac apariția 11 avioane JU 87, care bombardează zona Băneasa. Apoi între orele 7,30 și 9, formații de avioane JU 87, escortate de aparate de vîntoare ME 109, lansează asupra Bucureștilor bombe explozive și incendiare. La orele 11,35, avioane HE 111 și ME 109, acționînd izolat, atacă centrul Capitalei. La orele 12,00, aparate JU 87 bombardează Chitila, ucigînd patru persoane și rînind alte opt. În după-amiaza zilei, între orele 14,00 și 17,30, asupra orașului are loc un nou atac. Participă circa 25 bombardiere și circa șapte-opt avioane de vîntoare. În total, în ziua de 25 august sînt lansate asupra Capitalei - potrivit aprecierilor autorităților militare române - 280 bombe explozive și 114 bombe incendiare.

* În vazele germane încă de ora 7,30 ca moment de inițiere a atacului, cu un efectiv de 6 000 oameni.

Sînt ucise 48 persoane și 59 rănite; 232 case sînt distruse, iar 72 avariate; liniile de transport în comun sînt deteriorate în alte cinci puncte.

Nici noaptea de 25/26 august nu este lipsită de tensiunea bombardamentelor hitleriste; șase bombardiere germane atacă, la intervale neregulate, diverse puncte din oraș: triajul Chitila, piața Chibrit, cartierul Bucureștii Noi, Atelierele Grivița. A doua zi, 26 august, un val de 12 avioane JU 87 bombardează din nou zona Chitila; la ora 8, alte 10 aparate își aruncă bombe pe triajul și gara din această suburbie a Capitalei.

În după-amiaza zilei, are loc un ultim atac asupra Bucureștilor. Între orele 16,15 și 16,35, 12 bombardiere HE 111 însoțite de patru avioane de vînaătoare, lansează 68 bombe explozive și 42 incendiare, careucid șapte cetățeni și rănesc alți 22; 42 case sînt distruse și 55 avariate. Liniile de transport în comun sînt întrerupte în șapte puncte, iar rețelele de apă, electricitate și telefoane suferă din nou pagube însemnate.

Înalt spirit de disciplină și solidaritate

În cursul acestor raiduri teroriste, bucureștenii dovedesc un înalt spirit de disciplină, de solidaritate și sacrificiu. **România liberă** din 24 august publică **Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România**, în care cetățenilor le este adresat un vibrant apel: „În ciocrirea inevitabilă cu forțele hitleriste Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”. Populația Capitalei acționează prompt pentru înlăturarea grabnică a urmărilor bombardamentelor.

În acest timp, forțele insurrecționale iau măsurile necesare pentru prevenirea și respingerea atacurilor aeriene germane. Îndeplinirea acestei misiuni e îngreunată însă de o serie de factori: bateriile antiaeriene sînt nevoite, în marea lor majori-

tate, să acționeze și pentru respingerea atacurilor trupelor germane terestre care încearcă să le captureze; tragerile de noapte sînt mult îngreunate de absența bateriilor de proiectoare, ca și de faptul că aparatele de detectare sînt avariate în urma luptelor terestre. Numeroase baterii antiaeriene române reușesc însă să acționeze combinat, terestru și antiaerian, aducînd o contribuție notabilă la anihilarea atacurilor germane. La 25 august 1944, de pildă, baterii din Divizionul 1 al Brigăzii 3 artilerie antiaeriană deschid focul terestru asupra aerodromului Otopeni, scotînd din uz patru avioane și incendiînd un depozit de carburanți și două hangare. Începînd din ziua de 25 august dimineața, Grupul 9 vînaătoare român, dislocat pe aerodromul Popești-Leordeni și însărcinat cu apărarea Capitalei, desfășoară cîteva acțiuni încununat cu succes. În luptă cu inamicul, o formație de șapte avioane de vînaătoare românești doboară patru aparate inamice. A doua zi o altă formație românească doboară trei aparate inamice, și incendiază încă două la sol.

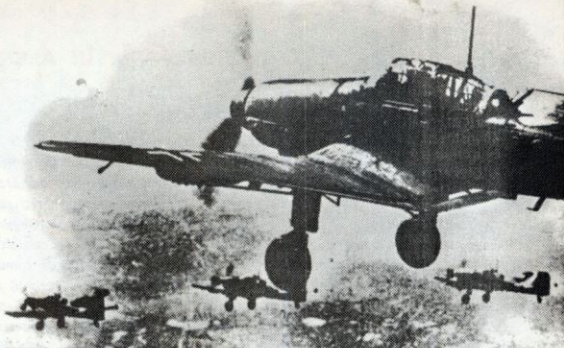
Străduințele eroice ale apărătorilor spațiului aerian al Capitalei noastre reușesc să limiteze distrugerile provocate de dușman, exercitînd, în același timp, o serioasă descurajare printre atacatori.

Într-una din declarațiile sale, Hitler spunea: „orase întregi vor cădea în ruine, nobile edificii vor dispărea pentru vecie”. Și, într-adevăr, așa s-a întîmplat peste tot pe unde au trecut

hitleriștii. Sub ploaia bombelor aruncate din ordinul dictatorului nazist, capitala României a suferit și ea grave distrugeri. Au dispărut ori au fost serios avariate locuințe, edificii de cultură și artă, printre care: Teatrul Național, Ateneul Român, Academia Română, Muzeul „Theodor Aman”, Institutul de Bizantinologie, Muzeul „Grigore Antipa”, Facultatea de Drept, Institutul de Chimie, Direcția Arhivelor Municipiului București din strada Luterană, Colegiul „Sf. Sava”, actualul liceu „N. Bălcescu”, precum și alte licee, edificii teatrale, fundații și biblioteci etc.

A fost distrus în întregime Spitalul de Urgență; au fost avariate Spitalul Filantropia, Spitalul Militar Central, numeroase întreprinderi industriale ca: Lemaitre, Fabrica Leul, Moara Herdan, Uzinele chimice, Fabrica de butoaie, Fabrica Suchard etc.; sediile unor bănci, hoteluri, clădirile Depoului și Triajului C.F.R. Chitila, cele ale Depoului Panduri al Societății de Tramvaie, ale Societății Anonime Române de Telefoane etc., ca și sediile unor instituții publice. Au fost scoase din funcțiune numeroase rețele de electricitate, apă, fire telefonice, linii de transport în comun.

Dar cu toată furia și sălbăticia lor, atacurile hitleriste n-au putut stăvilii avîntul și hotărrea forțelor insurrecționale din Capitală de a elibera Bucureștii, care, la capătul a trei zile de eroice lupte, era pe deplin în siguranță.

SIGURANȚA ÎN ALERTĂ

(Urmare din p. 29)

2. La toate barierele orașului, circumscripțiile respective vor fixa posturi speciale pentru a semnaliza grupurile de muncitori ce s-ar deplasa în pădurile din jurul Capitalei. Aceste posturi au de asemenea îndatorirea să informeze la timp intrarea în oraș a oricărui grupuri de țărani sau muncitori din comunele limitrofe.

3. Comisariatele de poliție în raza cărora se găsesc fabrici, ateliere și orice întreprinderi industriale mai ales acelea care lucrează pentru apărarea națională, în înțelegere din timp cu direcția respectivă, unde nu există comandanți militari, și cu comandanții militari la celelalte, vor lua măsurile necesare de pază și siguranță pentru prevenirea actelor de sabotaj acolo unde de comun acord se crede că este cazul.

4. În timpul cât durează aceste măsuri de pază și siguranță d-nii chestori de sectoare împreună cu personalul brigăzilor de Siguranță, personalul comisariatelor, gardienii publici ceruți special de la Corpul de gardieni, în afară de cei existenți în posturi cari rămân pe loc, și oameni de la Regimentul de jandarmi pedestri, vor executa patrulări permanente în cartierele muncitorești și cele sinistrate cu misiunea de a aresta pe colportorii materialului scris de propagandă comunistă, pe cei cari șablonază lozinci și embleme comuniste cât și pe cei cari vor încerca să arboreze drapelul roșii în fabrici, biserici, stilpi de telegraf etc.

Cei prinși în flagrant delict vor fi percheziționați corporal și domiciliar, după care, cu actele dresate, vor fi trimiși Direcțiunii Poliției de Siguranță.

Regimentul de jandarmi pedestri și Corpul gardienilor publici vor pune la dispozițiune chesturilor câte un număr de maximum 50 jandarmi și 30 gardieni publici pentru executarea misiunii de mai sus.

5. În grădinile publice din raza Capitalei, circumscripțiile de poliție respective, după ordinele și controlul d-lor chestori, vor executa echipe de patrulare pentru reprimarea oricărei încercări de tulburare a ordinii.

Regimentul de jandarmi pedestri va păstra și o rezervă de oameni pentru a interveni cu eficacitate și la timp în momentul când s-ar semnaliza tulburarea ordinii.

Secția auto va îngriji ca în garaj să se găsească camioanele necesare, aprovizionate și în bună stare, pentru transportarea oamenilor după cerere.

Personalul Direcțiunii Poliției de Siguranță, sub conducerea d-lui comisar șef Sava Dumitrescu, va acționa pe teren independent de măsurile ordonate de Chestură.

Toate evenimentele ce se vor produce vor fi raportate cu precădere Direcțiunii Poliției de Siguranță.

6. D-nii chestori de sectoare vor organiza pe tot timpul acestor măsuri un serviciu de transmitere a tuturor evenimentelor și informațiilor ce vor dobândi în legătură cu acțiunea comunistă, delegând în acest scop un ofițer de poliție care să comunice telefonic, din oră în oră, comisarului de serviciu de la Poliția de Siguranță.

PREFECTUL POLIȚIEI CAPELALEI,
Colonel M. Elefterescu

Dir. Pol. de Siguranță,
Lt. colonel Ștefan Manolescu

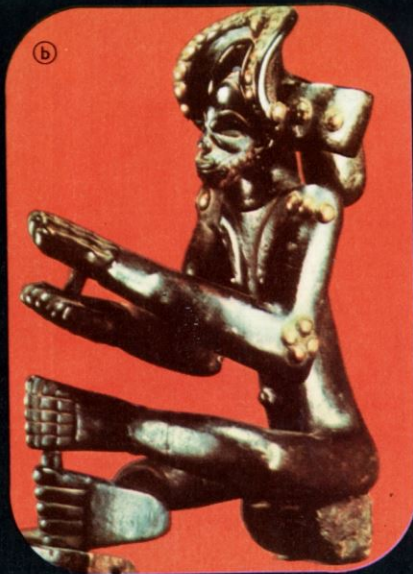
PLANȘELE NOASTRE

Inestimabil tezaur de frumusețe mesageră a unei spiritualități milenare, arta africană constituie și o impresionantă mărturie a experiențelor de viață ale popoarelor de pe continentul negru. **Planșele noastre:** câteva exemplare reprezentative pentru măiestria artistică a creatorilor din vechi state africane. **Planșa 1:** dansatori cu măști (Mali); **planșa 2:** măști din regiunile Africii Occidentale și Ecuatoriale; **planșa 3:** dans acrobatic tradițional nigerian (b); moscheea unui sat din Coasta de Fildeș (a); **planșa 4:** statuete din Republica Zair (b,c) și Ghana (a) (Africa își continuă eroica istorie, p. 44)

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

Încă de la începutul afirmării sale pe scena vieții politice a societății românești, în urmă cu mai bine de un secol, mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră a înscris pe steagul ei de luptă felul eliberării sociale și naționale a poporului român. Împletirea organică dintre aceste înalte idealuri avea să devină o caracteristică permanentă a mișcării noastre muncitorești, fiind reliefată pregnant în numeroasele bătălii revoluționare.

Răsfoind documentele și presa muncitorească, din care am extras textele ce urmează, ca și cele pe care le vom publica în numerele noastre viitoare, avem în față o vie ilustrare a consecvenței cu care clasa muncitoare, clasa cea mai înaltă a societății și-a legat — prin organizațiile ei reprezentative — neîntrerupta activitate de aspirațiile fundamentale ale poporului nostru spre libertate socială și națională.

„Voim Dacia așa cum ea fu“

Dr. AUGUSTIN DEAC

Timp de veacuri românii și-au afirmat voința de a trăi uniți în cadrul granițelor lor firești, liberi și stăpâni în propria lor țară. Acest înalt deziderat a fost înscris pe steagul de luptă al mișcării noastre muncitorești și socialiste din primele momente ale existenței sale. În diverse lucrări teoretice, în cuvântări rostite în cadrul adunărilor, mitingurilor și în numeroase alte împrejurări, socialiștii români și-au afirmat punctul de vedere în sprîlul unității naționale.

Relevind însemnătatea deosebită a actului Unirii Principatelor, militanții socialiști au subliniat că acest eveniment reprezenta doar începutul procesului de făurire a statului național român unitar, că în fața mișcării muncitorești și socialiste din România se afla sarcina istorică de a contribui la lupta poporului român pentru împlinirea operelor începute în 1859. Abordînd în mod științific problema națională, ei au relevat totodată, aspectul social al acestei probleme, arătînd că „idealul nostru în ce privește chestiunea națională” este de a crea „o Românie liberă și alcătuită din cetățeni liberi economicște și politicește”.

Problema luptei de eliberare națională și-a găsit o temelnică fundamentare principală în spiritul ideilor marxiste. În documente ale mișcării socialiste, în scrierile unora dintre socialiștii români, mișcarea socialistă din România afirmîndu-se ca apărătoare fermă a principiului marxist privind dreptul la autodeterminare al popoarelor. Susținători ai drepturilor poporului cărui aparțineau militanții socialiști s-au arătat adversari consecvenți al învrăjbirii dintre popoare și națiuni. Ei s-au manifestat ca adevărați patrioți, și în același timp, ca internaționaliști, căci, declarau ei, „iubind pe al noștri nu urim pe alții pentru că-s de altă nație...”.

Militînd pentru desăvîrșirea unității naționale, mișcarea socialistă de la noi s-a ridicat cu fermitate împotriva asupririi naționale a românilor aflați sub dominație străină, subliniind datoria patriotică de a face totul pentru eliberarea și unirea lor cu patria mamă. „De aceea senini, cu conștiința perfect împăcată, în plenitudinea dreptului nostru—scria C. Dobrogeanu-Gherea—putem formula revendicările noastre în virtutea dreptului imprescriptibil al unui popor de a trăi nesupărat și de sine stătător...”.

● Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor fericita zi cînd mină în mină vom putea striga liberi și împreună „Trăiască România!”

Dacia viitoare, (Paris) anul I, nr. 1, 1883

● La lumina binefăcătoare a civilizațiunii, Muntenii și Moldovenii au cunoscut că sînt frați, că sînt toți Români, că orice luptă între dînșii e o luptă fratricidă și că interesul lor le comandă a se uni. Și astfel s-a făcut unirea României, mai înainte decît a Italiei și Germaniei.

Astă unire e incompletă. Peste Carpați [sînt] trei milioane de români, care zic ca noi: Sînt ro-

mân, care vorbesc aceeași limbă și au aceeași sentimente ca noi [...] Vom spune dar verde și lămurit cugetarea noastră; voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebisitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie Română. Acest pămînt udat cu sîngele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu fărîna lor de douăzeci de ori seculară e al nostru. Voim dar ca ceea ce este al românului lui să-i aparțină, ca injusta, neomenoasă și nedemna de secolul în care trăim de dominare a unei națiuni asupra altelei să înceteze, ca Românii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să gemă sub niște dominațiuni străine și vitrege.

Dacia viitoare, (Paris) anul I, nr. 2, 1883

(Continuare în p. 43)

Așa vă place istoria?

CINE L-A UCIS PE HENRIC IV?

La 14 mai 1610, în timp ce străbătea în greoaia sa caleașcă o îngustă stradă a Parisului, regele Henric IV era ucis cu trei lovituri de cuțit de un fanatic. Franța acelei epoci pierdea astfel pe cel mai de seamă suveran al său, pe acel rege — cum scrie istoricul Jules Michelet — „unic în felul lui, care a stîrnit în toți oamenii dorința de a fi francezi, care și-a plătit datoriile, a pregătît războiul fără a împovăra pacea și a lăsat vistieria plină”.

Henric IV a avut într-adevăr o domnie glorioasă, dar tot pe atît de zbuciumată. Predecesorul său Henric III pierise în condiții similare, victimă a aceluiași grave confruntări politice și dezbinări religioase între catolici și hughenoti*: la 31 iulie 1589, el fusese înjunghiat de Jacques Clément, un călugăr din Ordinul Dominicanelor. Înainte de a muri, îl recunoscuse drept urmaș la domnie pe hughenotul Henric de Navarra, care

prelua tronul sub numele de Henric IV. Franța se afla în acel moment la capătul a aproape trei decenii de sîngeroase războaie religioase, cunoscute înspăimîntătorul masacru din „Noaptea Sfințului Bartolomeu”** (24 august 1572), trăise apăsătoare momente ale manifestărilor de ură și represii răscolite de fanatismul religios.

Preluînd tronul, Henric IV prelua o situație disperată. De fapt, pentru a putea domni, el tre-

* În Franța secolelor XVI-XVII, protestanții erau desemnați sub numele de hughenoti.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1973.

Gravură reprezentând asasinarea regelui Henric IV de către „iluminatul” Ravaillac

buia mai întâi să-și cucerească regatul. Din primele zile, cu toate că la 4 august 1589 avusesse grijă să promită că religia catolică va fi menținută în regat, „fără să i se aducă vreo stirbire sau schimbare”, marea majoritate a catolicilor și, deci, a Franței — sub influența puternicei Confederații a partidului ultracatolic, cunoscută sub numele de Liga catolică, îl privea ca pe un „eretic”, care nu avea ce căuta în fruntea statului. Marile orașe, în frunte cu Parisul, ca și marea majoritate a parlamentarelor, ca și suveranul pontif, ca și Filip II, regele Spaniei (care pretindea pentru fiica sa, Isabela, întregul regat al Franței), ca și puternicii duci de Lorena și Savoia se ridicau împotriva lui. Partizanii ligii continuau să țină larg deschise drumurile Franței pentru intervenția forțelor Spaniei catolice.

În aceste împrejurări, jumătate din trupele regale l-au părăsit, iar la Paris, liga a proclamat ca suveran pe un bătrîn cardinal de Bourbon, sub numele de Carol X. Henric, avînd de partea sa doar forțele protestante, s-a considerat prea slab pentru a asedia Capitala și s-a retras în direcția Normandiei. Vreme de cîțiva ani, el a purtat numeroase bătălii și nu o dată a făcut uz de bani și de promisiuni pentru a aduce la ascultare orașe și provincii răzvrătite.

Dar Henric și-a dat seama că nu va putea cîștiga numai cu armele. El a știut „prea bine, încă din prima zi — cum precizează istoricul francez Jacques Madaule — că nu va fi regele unei Franțe hughenote”, că țara nu va recunoaște decât un rege catolic. Henric a intuit că numai convertindu-se va putea „avea alături de el pe toți partizanii rînduieilor monarhice, pe care tulburările nu au făcut altceva decît să-i înmulțească, chiar dacă uneori violența l-a făcut temător”. Numai astfel — cum remarcă în continuare Jacques Madaule — „în spatele lui se vor încolona și marea burghezie, speriată și scandalizată de mișcările populare”, precum și „parlamentarii, care se tem de intervențiile abuzive ale Romei în treburile lăuntrice ale regatului tot atît cît de eresia însăși”. La 25 iulie 1593, Henric își reneagă solemn convingerile protestante și trece la religia împărțită de majoritatea locuitorilor țării —

așa cum abjurase cu 21 ani înainte, pentru a-și salva viața. Cîteva luni mai tîrziu avea să fie încoronat rege al Franței, iar la 22 martie 1596, Parisul, înfometat și sătul de dominație străină, își va deschide, în sfîrșit, porțile în fața lui. A doua zi va începe retragerea trupelor spaniole. De la fereastra unei clădiri situată în apropiere de poarta Saint-Denis, Henric le va urmări plecarea, răspunzînd grațios la salutarile ofițerilor și aruncîndu-le aceste cuvinte de adio:

— Recomandați-mă stăpînului vostru. Dar nu reveniți!

Convertirea lui Henric a fost un proces extrem de delicat. Pentru a nu-i îndepărta pe hughenoti, cei mai vechi și credincioși sprijinitori ai săi, a semnat, încă înainte de a fi încoronat, două edicte prin care le confirma și preciza drepturile, iar cîțiva ani mai tîrziu, la 13 aprilie 1598, a promulgat cunoscutul Edict de la Nantes*, care a extins și întărit drepturile acordate anterior.

Preocuparea lui Henric de a aduce regatului său pacea, înăuntru ca și în afară, s-a asociat larg cu grija de a întrona ordinea și autoritatea, de a înviora industria, agricultura și comerțul, de a redresa finanțele țării, atît de grav lovite de tulburările din anii precedenți. Cu ajutorul unor sfințici devotați și iscușiți, de talia eminentului duce de Sully, Henric a creat statului francez centralizat premisele unei anume înfloriri economice care să-i întărească regelui supremația politică.

Dar nici în anii cei mai pașnici, suveranul nu a fost scutit de marile și complicatele griji pricinuite de frămîntările religioase. Cu toate că a căutat să se apropie cît mai mult de biserica oficială și a făcut tot ce l-a stat în putere pentru a-i sprijini pe catolici, sinceritatea lui religioasă, ca hughenot convertit, a fost mereu pusă la îndoială. Împrejurările au făcut ca tocmai în acea perioadă Contrareforma — mișcarea inițiată de biserica catolică împotriva protestanților — să cîștige cu întregul ei arsenal teologic și mistic tot mai mult teren și în Franța, ceea ce a sporit speranțele catolicilor de a dobîndi prin alte mij-

* Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1973.

loace ceea ce nu putuseră obține pe calea armelor. Vechile și grelele dispute și patimi se stingeau greu, cu atât mai mult cu cât, din diferite motive, erau fățiș încurajate și alimentate de oamenii de seamă ai zilei. În plus, conflictele religioase continuau să-și găsească ecou și sprijin și pe plan extern, îndeosebi din partea curților Habsburgice de la Madrid și Viena.

În deceniile anterioare, cînd Franța era sfișiată de conflictele religioase, evoluția evenimentelor frînase într-un fel ambițiile Habsburgilor de a o domina. „Ceea ce salvase țara în timp ce se desfășurau tulburările interioare — subliniază istoricul Jacques Bainville — era rivalitatea dintre Anglia și Spania, lupta Țărilor de Jos împotriva stăpînilor spanioli, pleirea Imperiului germanic. După moartea lui Carol Quintul (1519-1556), Habsburgii din Viena, chiar dacă păstrau coroana imperială, nu mai aveau nici o putere reală în Germania. Independența prinților germani, progresele protestantismului, conflictele religioase divizaseră Germania și îi făcuse inofensivi pe Habsburgi [...] Dar ei puteau redeveni oricînd primejdioși prin alianța lor cu Habsburgii din Madrid, iar datorită curții Franței era de a supraveghea Casa de Austria”.

Și, într-adevăr, nu peste multă vreme, primejdia habsburgică devine amenințătoare. La începutul veacului XVII, Casa de Austria încearcă să recucerească puterea în Germania, situîndu-se în fața unei mișcări catolice cu ajutorul lui Filip III (urmașul lui Filip II la tronul Spaniei). „Henric — scrie Jacques Bainville — a văzut aceasta și a îndemnat pe prinții protestanți ai Germaniei să opună rezistență”. Dar o politică atât de filreasă pentru regele Franței implica multe dificultăți, dat fiind că Henric „trebuia, mai mult decît oricare altul, să se comporte în așa fel încît să nu pară a simpatiza cu Reforma [mișcarea cu caracter anticatolic și antifeudal manifestată pe

plan religios]. Intențiile sale puteau fi foarte ușor interpretate. O politică externă îndreptată, prin forța lucrurilor, împotriva unei puteri catolice reanima vechile acuzații și bănuieli”.

Pînă la urmă, Henric IV, aliat cu ducele de Savoia și cu principii germani din Uniunea Evanghelică, s-a decis să redeschidă ostilitățile împotriva celor două ramuri ale Casei de Austria. Mina i-a fost forțată — după cum precizează în continuare J. Bainville — de lupta de succesiune pentru ducatele Clèves și Juliers. Revendicînd ducatul Juliers, „Casa de Austria încerca să se stabilească pe malul stîng al Rinului. De acolo, ar fi amenințat Provinciile Unite ale Țărilor de Jos, iar Franța era atunci dator să intervină [...] Regele era pregătit să-l alunge pe Habsburgii din Juliers, chiar cu riscul de a provoca un război [...] Aceste preparative au născut nemulțumiri. S-a spus că regele se aliază cu protestanții din toată Europa pentru a combate religia catolică și chiar pe papă. Propagate de dușman, toate aceste lucruri au căpătat o largă circulație în Franța, la curtea căreia exista o partidă care se opunea unui eventual conflict cu Austria și cu Spania. În această stare de emoție a maselor, în care urcau amintirile războaielor religioase, s-a găsit un om slab și exaltat care să treacă la regicid. Asasinîndu-l pe rege, în ziua de 14 mai a anului 1610, Ravalliac a crezut că îndeplinește o menire sfîntă”.

De fapt, asasinul a îndeplinit o misiune cît se poate de pămîntească. El a fost, cum se va vedea și din fragmentele pe care le publicăm în continuare, o unealtă slabă și docilă a unor puternici adversari ai regelui. Făcînd radiografia acestui caz, istoricul Alain Decaux încearcă să identifice pe acei care au fost, în fond, autorii „iluminărilor” fanaticului Ravalliac și, în ultimă instanță, ai asasinatului.

Valeriu BUDURU

„Iluminatul” Ravalliac și ciudatele sale legături

ALAIN DECAUX

Omul acela înalt, cu fața bronzată și părul roșcat, în vîrstă de aproximativ treizeci de ani, străbătea cu pași grăbiți mulțimea indiferentă. Un trecător atent ar fi putut vedea în privirea lui o strălucire stranie, aceea a oamenilor stăpîniți de o idee fixă. François Ravalliac — pentru că despre el este vorba — venise, în acea zi din primăvara anului 1610, din Étampes la Paris pentru a-l omorî pe regele Henric IV.

Mult timp ezitase. Dar acum, se sfîrșise cu îndoilele.

Știa că trebuie să-l omoare pe rege.

În mijlocul unei regiuni protestante, Angoulême — localitatea de origine a lui Ravalliac — rămăsese un oraș catolic. Oamenii de aici cunoscuseră mai mult ca cei din alte părți tragedia războaielor religioase. Tinărul Ravalliac avea zece ani atunci cînd ducele d'Épernon, guvernatorul regiunii Angoumois, ca și al orașelor Loches, Boulogne, Metz, Aunis, Saintonge și al altor te-

ritorii, trebuise să facă față, la Angoulême, asaltului Ligii.

Tatăl lui Ravalliac, grefier la primăria orașului, nu se temuse să lupte în primele rînduri ale atacatorilor. După triumful lui d'Épernon, care fusese ajutat de regele Navarrei, grefierul urma să fie dat afară. Pentru familia grefierului, nenorocirea venea de la „Bearnez”, regele. Atunci cînd se anunțase urcarea pe tronul Franței a

* De la Béarn, provincia de origine a lui Henric IV. Titlul și subtitlul aparțin redacției.

regelui „eretic”, canonicii catedralei lansaseră, din Angoulême anatema, blestemul și cerind răzbușnarea cerurilor. Micuțul Ravaiillac ascultase toate acestea și începuse să-l urască pe noul suveran.

Pe jos, la Paris

De la vârsta de optsprezece ani, tânărul suferea de migrene și febră. Urmaseră apoi halucinațiile: auzea muzici pe care le numea divine; în focul din vatră zărea forme pe care le credea supranaturale. Mai înțit, nu înțelegea nimic. Dar într-o zi, în sfârșit, adevărul i-a apărut tot atât de strălucitor ca și lumina soarelui: era vorba despre niște „semne”, prin care Dumnezeu îi arăta drumul dătoriei. Aleșul divinității a vrut să intre într-o mânăstire, să devină călugăr. A fost primit într-un astfel de așezământ, dar era atât de exaltat încât după o săptămână a fost alungat. Iezuiții au refuzat și ei un asemenea candidat. Cîtva timp i-a învățat să scrie pe școlarii din Angoulême. A ajuns datornic și neputîndu-și plăti împrumuturile a fost închis, ceea ce l-a exasperat și mai tare. „Semnele” continuau să i se arate. Într-o zi a văzut cum un cupen de viță își schimbă forma în minile sale, pentru a deveni „o trîmbiță sfințită a unui arhanghel, care îi ieșea din gură și anunța Războiul Sfințit”.

Nimic nu îi plăcea mai mult decît predilecile extremiștilor care continuau să-i condamne pe „eretici”. „Bearnezu” se convertise, se vroia tolerant și promulgase Edictul de la Nantes. Canonicii catedralei socoteau însă că totul nu era dictat decît de infern. Ravaiillac se gîdea, nu fără oarecare plăcere, la o nouă noapte a Sfințului Bartolomeu. Atunci cînd putea citi o carte care promova regicidul, trăia adevărate momente de bucurie. Era cunoscut, i se știau părerile. Acest învățător exaltat nu putea să nu fie supraviețuit, iar vorbele sale să nu fie reproduse în cercuri înalte, chiar și în fața guvernatorului, ducele d'Épernon, care — se știa sigur — stăpînea orașul „cu o autoritate fermă și viața să fie informat de toate lucrurile”. Cu toate acestea, nimeni nu a făcut ni-

mic la Angoulême pentru a-l cîmînti pe „iluminatul” Ravaiillac. Poate fiindcă nu-l considerau periculos. Sau poate pentru cu totul alt motiv?

Este mai mult ca sigur că, în cercul ducelui d'Épernon, Ravaiillac nu era un necunoscut. Ducele avea ca amantă pe una din doamnele de onoare ale reginei, Charlotte du Tillet, o femeie inteligentă și răutăcioasă. Ea însăși va mărturisi mai tîrziu în fața magistratilor că-l cunoștea pe Ravaiillac.

Încă din 1609, Ravaiillac, cu mintea involburată de predici, de discursuri și poate și de încurajări, se hotărîse să ajungă la Paris. Voia să arate lui Henric voința lui Dumnezeu și să-l facă să pornească la război împotriva celor cu religia pretins reformată. După sărbătorile Paștelui, tânărul se plimba, deci, în jurul Luvrului, în speranța de a-l întîlni pe rege. Vis neîmplinit [...].

Reîntors la Angoulême, a găsit orașul în mare fierbere. Cu profundă oroare, Ravaiillac a auzit că regele se aliase cu protestanții pentru a lupta împotriva seniorilor catolici, ceea ce era, de altfel, adevărat. A mai auzit că Henric IV se îndrăgostise de o copilă de cînsprezece ani, micuța prințesă de Condé și că pentru a-și satisface această pasiune era posibil să o repudieze pe regină. Limbile se dezlegaseră. Circula, în cel mai mare secret, și o poveste înfrîntoare: hughenotii s-ar fi hotărît ca, înainte de a începe războiul, să omoare pe toți catolicii. Această nouă noapte a Sfințului Bartolomeu, de data aceasta în sens invers, trebuia să aibă loc de Crăciun. Regele știa de toate acestea, dar lăsa lucrurile în voia soartei.

Tocmai atunci cineva i-a dat să citească lui Ravaiillac *Apoloogia lui Jean Chastel*, scrisă de Jean Boucher. Or, Jean Chastel, fiul unui comerciant bogat din Paris, nu era altul decît cel care pătrunsese, în anul 1594, în camera Gabrielei d'Étrées și se aruncase asupra lui Henric IV, lovindu-l în față cu un cuțit. Lovitura l-a atins pe rege la buza superioară și i-a spart un dinte. Două zile mai tîrziu, Chastel a fost executat. Lectura apoloგიი gestului său nu era, evident, un calmant pentru Ravaiillac.

Nu mai exista nici o îndoială: trebuia să se ridice un braț pentru a salva Franța de acest rege necredincios! Iar atunci cînd s-a vorbit despre faptul că, de Crăciun, va fi o nouă noapte a Sfințului Bartolomeu, Ravaiillac s-a hotărît. A plecat, ca întotdeauna pe jos, spre Paris. A mers timp de cînsprezece zile și a ajuns în Capitală înainte de Crăciun. Dar sărbătorile au trecut, iar masa-cris promisiu nu a avut loc. Ravaiillac s-a gîndit atunci că, poate, ar fi de ajuns să-l convingă pe rege și nu neapărat să-l asasineze.

Călugarii iartă, dar nu întreabă

Trebuie să ni-l închipuim pe acest găligan sălbatec, cu barba și părul lui roșcat, îmbrăcat într-un costum verde croit după moda din Flandra, dînd tîrcoale Luvrului. Pînă la urmă, gîrzile l-au arestat. L-au dus la locotenentul lor, dl. de Castelnau. Ravaiillac i-a spus că are niște lucruri grave de mărturisit regelui. L-au percheziționat, dar n-au găsit asupra lui nici o armă. De fapt, mai tîrziu, în cursul procesului, Ravaiillac va mărturisi că avusese la el un cuțit, același cu care-l va ucide pe rege, dar „pentru a nu fi descoperit, îl pusese în lungul piciorului și îl mascase cu jartiera”. Castelnau, neștiind cum să procedeze, s-a dus să se consulte cu tatăl său, dl. de La Force, căpitanul gîrzilor, care l-a interograt, la rîndul său, pe Ravaiillac. Atunci cînd acesta a pomenit de Angoulême, La Force s-a gîndit imediat la ducele d'Épernon: — Îl cunoști pe ducele d'Épernon?

Ravaiillac a răspuns afirmativ, adăugînd:

— E unul din bunii catolici.

La Force, neștiind ce să facă, s-a dus să-l întrebe pe rege, care, nervos, i-a ordonat să-l alunge pe nepoftit.

— Trebuie percheziționat încă o dată și dacă nu are nimic asupra lui, să fie gonit și să-i fie interzis, sub amenințarea cu bătaia, să se mai apropie de Luvru sau de persoana mea.

Astfel, Ravaiillac, percheziționat încă o dată, însă tot atît de neîndemnat ca și prima

oară, a fost împiedicat de a-l vedea pe Henric IV.

Tinărul a luat banii dați de un preot iezuit, care-l sfătuse să se reîntoarcă la Angoulême, dar a rămas la Paris. Confesiunile succesive la diversi călugări nu l-au vindecat. Stăpînit de ideea fixă că trebuie să-l vadă pe rege, ca să-l prevină, a bătut, rînd pe rînd, la ușa ducesei d'Angoulême, a reginei Mar-

nișoara du Tillet este cea care „îi asigură cele necesare traiului”. Iar domnișoara du Tillet era, să ne amintim, amantul ducelui d'Épernon. În timpul șederilor la Paris, Ravail-lac nu și-a ascuns țelul misiunii — de a-l ucide pe rege, sau, cel puțin, de a-l „convince”. Obsedat, nehotărît, s-a spovedit oricui vroia să-l asculte. Oare domnișoara du Tillet, cea care l-a găzduit și l-a hrănit, n-a știut nimic despre obsesiile lui? Cu toate acestea, ea nu a făcut nimic pentru a împiedica crima, n-a spus nimănui nici un cuvînt.

Descurajat, Ravail-lac a revenit acasă. S-a spovedit iarăși unui călugăr. De ce păcat se făcuse vinovat? De intenția de a ucide. A primit iertarea păcatelor, dar călugărul nu l-a întrebât „pe cine dorise să ucidă”. E limpede că în jurul viitorului asasin se formase o conspirație a tăcerii. Mai mult, o conspirație care-l îndemna la fapte.

Henric IV...

François Ravail-lac, ucigașul teleghidat...

guerite, a cardinalului du Peron, dar fără rezultat.

Într-o zi a văzut trecînd trăsura regelui. A început să alerge, încercînd să o ajungă. Un soldat l-a pus pe fugă și trăsura s-a depărtat.

Se pune o întrebare — una esențială, pe care și-a pus-o, la rîndul lui, într-un excelent studiu asupra „enigmei Ravail-lac”, și Philippe Erlanger: „Fără nici un fel de resurse materiale, cum a supraviețuit oare Ravail-lac?” Un raport inedit al ambadorului Foscarini ne permite să dăm răspunsul: dom-

Straniul duce d'Épernon...

Predecesorul „bearnezului”, Henric III a fost convins că nimeni în Franța nu l-a servit mai bine decît ducele d'Épernon. Și culmea, se pare că a avut dreptate. În consecință, d'Épernon devenise unul dintre oamenii cei mai bogați ai Franței și purtătorul unora dintre cele mai înalte funcții. Familiaritatea lui cu Henric III este dovedită și prin aceea că nu i se adresa cu *Sire*, ci cu *Scumpul meu stăpin*, *Iubitul meu Stăpin*, *Dragul meu*. Înaintea semnăturii, scria pur și simplu: Vă sîrut cu umilîntă picioarele.

Cine era, de fapt, ducele d'Épernon? Un personaj straniu. În jur de cincizeci de ani, slab ca moartea, cu o figură prelungă, alungită de o bărbuță ascuțită, cu o perucă cu bucle, cu privirea pătrunzătoare, făcuse carieră mulțumită regelui Henric III. Știa să prevadă dezastrele publice și să profite de pe urma lor.

Fusese inspiratorul și conducătorul din umbră al reconcilierii între Henric III și viitorul rege Henric IV. Cu toate acestea, „bearnezul” nu-i putea oferi atîtea avantaje ca înaintașul său. Evident, nici nu avea aceleași motive. Ca atare, d'Épernon își păstra averta și titlurile, dar nu mai putea exercita aceeași influență și asupra noului rege, față de care, încetul cu încetul, începuse să nutrească o surdă dușmănie. Ceea ce l-a făcut să complice împotriva lui.

Henric IV — fără să se îngrijoreze — a început să-i retragă rînd pe rînd din funcțiile deținute. Fostul răsfățat a început să-i scrie regelui o scrisoare, la care răspunsul a rămas celebru: „Scrisoarea voastră este aceea a unui om cuprins de furie. Eu încă nu sînt și vă rog să nu mă obligați să devin, la rîndul meu, furios.” Este sigur că în momentul în care Ravail-lac a venit la Paris, tîrît de puterea „semnelor” sale, d'Épernon era în stare să facă orice pentru a încuraja un om gata să elibereze țara de acel rege care îndrăznește să-l jignească.

D'Épernon a fost oare singurul dușman al lui Henric IV?

Oricât ar putea părea de ciudat, cel mai înverșunat adversar al regelui a fost însăși regina. Fiică a unui Habsburg, ferventă catolică, Maria de Medicis a suferit întotdeauna de pe urma rușinii de a se fi căsătorit cu un fost hughenot. A suferit, de asemenea, pentru că a fost înșelată mai mult decât oricare altă regină din lume. Amantele soțului său umpleau anticamerele de Luvru — ca și camerele, de altfel. Copiii naturali au crescut sub ochii reginei. Henric IV, tată bun, i-a îngrijit pe toți ca pe niște copii legitimi.

Ca orice adevărată italiancă, Maria de Medicis era geloasă până la nebulie. Nenumărate erau scenele și scandalurile făcute soțului său, dar toate acestea n-au reușit — mai ales atunci când țipetele treceau de zidurile camerei conjugale — decât să distreze curtea. „Bearnezul” urla, la rândul lui, că „o va face să treacă munții, înapoi, acasă”. Din aceste certuri ieșea disperată, nenorocită, plângând. Consolarea o căuta la familia Concini.

Concino Concini, tipul perfect al frumosului aventurier, venise din Italia împreună cu 2 000 italieni care o însoțiseră pe regină. Se pare că la el acasă frecventa tripourile și era întreținut de femei și se zice că nu numai de ele. Un contemporan scria în limba colorată a secolului său: „Era atât de ticălos și de disprețuit, încât îl porecliseră Isabelle”. Destul de curioasă pregătire pentru a reuși la curtea Franței. Și totuși a reușit, și încă foarte bine.

Cea mai bună prietenă a Mariei de Medicis era o domnișoară urâtă și strîmbă, Leonora Galigai. Aceasta, prădă unor frecvente crize nervoase generate de isterie sau de epilepsie, frecventa medicii și mai ales magicienii. I se tăiau cocoși deasupra capului: susținea că singele care îi curgea pe corp o ajuta să-și stăpânească neliniștile. Regina nu se putea lipsi de ea. Leonora nu era măritată și Maria l-a convins pe frumosul Concini că, luînd-o de nevastă pe Leonora, se va învâța. Acesta a ascultat-o și de atunci banii au curs în valuri spre buzunarele sale. Dar aventurierul n-a considerat niciodată că are destui și a devenit spionul Spaniei, căreia i-a

transmis secrete de stat aflate cu ușurință de la regină prin intermediul nevastei lui.

Fără a bănui nimic, Henric IV nu putea totuși să-l suferă pe italian. De mai multe ori a repetat că „Conchine”, cum îi zicea el, va trece la rândul lui munții înapoi. Deci, spre începutul anului 1610, aventurierul se simțea amenințat și era gata să facă totul pentru a evita exilul.

O altă inamică a regelui a fost una din amantele sale, Henriette d'Entragues, ducesa de Verneuil. Prins în mrejele tinerei Charlotte de Condé, „bearnezul” nu s-a mai uitat la ea, dar i-a interzis „să-și asigure viitorul”, măritându-se cu ducele de Guise. Henriette, adusă la disperare, nu mai avea decât o singură speranță, moartea regelui și venirea partidei spaniole la putere.

...și numitorul comun al conspirației

Într-un anume fel, numitorul comun al tuturor acestor personaje a fost Charlotte du Tillet, metresa ducelui d'Épernon. A fost bună prietenă cu Henriette d'Entragues și a făcut parte din anturajul reginei, avînd deci ocazia de a-i întâlni în fiecare zi și pe cei doi Concini. Se pare că în jurul lor s-a format conspirația care a dorit moartea lui Henric IV. Charlotte du Tillet a negociat, de asemenea, cu Spania. Ca de altfel și Henriette d'Entragues și d'Épernon. În scurt timp, nimic din ceea ce se petrecea la Luvru nu scăpa curții de la Madrid.

Pentru a transmite mesajele secrete, conspiratorii s-au folosit de Jacqueline d'Escoman, o femeie sărmană, părăsită de soțul ei, intrată în serviciul doamnei de Verneuil. Ea va fi, spune Philippe Erlanger, „eroina și martira cauzei regelui Henric”. Ea a fost prima care a înțeles ceea ce se petrece. Primele date ale complotului le-a auzit în noaptea de Crăciun a anului 1608. În aceea seară, a însoțit-o pe Henriette la biserica Saint-Jean-de-Grèves. Un gentilom se afla acolo, ducele d'Épernon. Așezați unul lângă altul, ducele și Henriette au vorbit pe șoptite. Jacqueline d'Escoman se afla în

spatele lor, dar cei doi nu s-au temut de ea. Pentru ei, o femeie ca ea de abia putea exista pe fața pămîntului. Și, fără să vrea, Jacqueline a surprins o parte din discuție. Cu spaimă, a auzit foarte clar cum ducele și Henriette „hotărîseră moartea regelui”.

Ajunsa acasă, Jacqueline nu s-a mai gîndit decât la asta. Ce să facă, pe cine să avertizeze? Mai ales, cine o va crede? S-a hotărît să meargă la o persoană de încredere, domnișoara de Gournay. Aceasta a ascultat-o cu atenție, a crezut-o și l-a prevenit pe Sully, omul pe care regele îl primea cel mai prietenos. Dar Sully a ezitat: nu-și lua oare o prea mare responsabilitate învinuindu-i deschis pe ducele și pe Henriette? I-a vorbit, totuși, regelui, dar fără să pară că dă o mare importanță celor ce aflase. Henric IV, care scăpase de la atâtea atentate și care avea încredere în steaua sa, a răspuns printr-o glumă. Totuși, atunci când regele a revăzut-o pe Henriette d'Entragues, i-a făcut o aluzie ironică asupra întîlnirii ei cu d'Épernon și asupra discuției pe care o avuseseră. Henriette, înnebunită de furie, s-a întrebat cine a trădat-o. Imediat, bănuielele ei s-au îndreptat asupra Jacquelinei d'Escoman și a concediat-o. Dar Jacqueline, cu o perseverență și cu un curaj extraordinar, n-a abandonat tentativele de a divulga complotul. A încercat s-o vadă pe regină, dar aceasta n-a primit-o. A mers atunci la părintele Cotton, duhovnicul regelui. În cele din urmă Jacqueline d'Escoman a fost arestată și aruncată în închisoare. Din celulă, ea a încercat să adreseze un mesaj farmacistului reginei. Dar nici această naivă încercare n-a trezit nici cel mai mic ecou.

„Să merg sau să nu merg?”

În ziua de Paști a anului 1610, *ideea* a pus dintr-o dată stăpînire pe Ravallac și, imediat după slujbă, acesta s-a așternut la drum.

Sînt aproape cinci sute de kilometri de la Angoulême pînă la Paris. Ravallac i-a parcurs în opt zile, bineînțeles pe jos. A mers în gazdă în cartierul

Saint-Jacques, la cîrciuma Trois Croissants, apoi în strada Saint-Honoré, la hanul Trois-Pigeons. La prima cîrciumă, l-a înîlțit pe un călugăr cu numele de le Febvre. Ravaillac l-a întrebat dacă trebuie să „considere drept un păcat tentația de a ucide pe rege și dacă trebuie să se spovedească”. Călugărul n-a părut deloc uimit. Faptul devine explicabil dacă ținem seama că acest călugăr venea din Angoulême.

Din mărturiile epocii, culese cu răbdare de Philippe Erlanger, rezultă cu certitudine că la Paris, ca și în alte locuri din Franța, în străinătate chiar, se știa că un om este gata să-l omoare pe suveran. În bisericile și în cîrciumile pariziene se afirma deschis: „Ucișorul regelui este aici. Este un diavol de om, puternic și înalt, cu părul roșcat, îmbrăcat în verde după moda flamandă”.

În ziua de 2 mai 1610, Charlotte du Condé scria bătrînului său iubit, regelui, o scrisoare pentru a-l avertiza. La 3 mai, un curier anunța în orașul Cambrai moartea suveranului, ucis cu două lovituri de cuțit. În Spania și la Milano circulau imprimare care vorbeau deschis despre moartea lui Henric. Pe altarul unei biserici din Montargis era descoperită o hirtie care anunța evenimentul ca fiind iminent. Un negustor din Douai îi scria unui coleg de breaslă din Rouen pentru a-i vesti dispariția monarhului. O călugăriță din Mănăstirea Saint-Paul îi spunea stăreței: „Doamnă, rugați-vă lui Dumnezeu pentru rege, căci sînt pe cale să-l omoare”. Cu două zile înainte de asasinarea suveranului, Gaspard Charles, un burghez din Anvers, scria că regele fusese ucis cu o lovitură de cuțit. Un bancher italian primea aceeași veste prin scrisori expediate din Anvers și Bruxelles. În ziua de 12 mai, un zidar din Köln auzea oamenii vorbind în catedrală despre moartea suveranului.

În acest timp, Ravaillac schimbase la un meseriaș mînerul de lemn în care-și păstra cuțitul, deoarece lama acestuia nu mai avea stabilitate. Era deci gata. Urma oare să acționeze? Nu! *Ideea* îl părăsise! A plecat în grabă spre Angoulême, avînd impresia că lasă în spate un coșmar. Ba chiar, pentru a

Ducele d'Épernon, instigatorul?

evita orice tentație, a știrbit lama cuțitului de osia unei calești. Liniștit, a ajuns la Étampes. Dar dintr-o dată, ascuțită, violentă, înspăimîntătoare, de nepotolit, *ideea* a revenit!

Ravaillac a ascuțit cuțitul pe o piatră. La fel de repede cum plecase, s-a reîntors spre Paris. Trebuia să se grăbească. Era în ziua de 11 mai 1610 și viitorul asasin știa că regina va fi încoronată la Saint-Denis la 13 mai, pentru a-și face apoi intrarea solemnă în Paris, în ziua de 16. După aceasta, regele urma să plece imediat spre Châlons-sur-Marne, unde se aduna armata, pregătită să înceapă războiul, războiul păgîn în care protestanții se vor alia cu regele Franței împotriva imperiilor catolice. Ajungînd la Paris, Ravaillac s-a postat în apropierea Luvrului, așteptînd o împrejurare favorabilă.

Vineri 14 mai, în jurul orei două după-amiază, Henric IV se pregătise să plece de la Luvru pentru a-l vizita pe Sully, la arsenal. Cu cîteva ore mai înainte, primind un ambasador, își dusesse mîna la frunte, spunînd:

— Doamne, ceva aici înăuntru mă înspăimîntă!

Trecînd să-și ia la revedere de la regină, Henric părea să ezite:

— Dragă mea, să merg sau să nu merg?

Pînă la urmă s-a hotărît și s-a urcat în calească. Era „o greaoie construcție fără ferestre,

cu uși de piele”. Regele sta în spate, pe stînga. Lîngă el se găsea ducele d'Épernon. Da, ducele d'Épernon. Și așezați pe ceea ce astăzi am numi „strapontine”, domnii de Liancourt, de Mirabeau, de La Force, de Lavardin, de Roquelaure. Căleasca a luat-o pe strada La Ferronnerie, o stradă foarte îngustă. O îmbulzeală a obligat-o să se oprească exact în fața unei prăvălii cu firma: *La inimă încoronată străpunsă de-o săgeată*.

Ravaillac se găsea acolo. Urmărise caleasca încă de la Luvru. Privirea i se va fi oprit oare asupra acelei firme? Era oare un „semn”? A sărit pe o bornă, s-a sprijinit cu un picior de roata caleștii regale, a scos cuțitul și, cu mîna stîngă, l-a lovit din toate puterile pe rege.

— Sînt rănit! a strigat Henric.

Asasinul a lovit a doua oară, atît de puternic încît — cum va mărturisii chiar el — „degetul mare a atins vesta regelui”. O a treia lovitură, inutilă, căci precedenta sectionase vena cavă și atinsese aorta.

— Nu-i nimic, a murmurat Henric.

În acel moment, singele i-a țîșnit pe gură și a murit în timp ce era transportat.

**„Fiule, să nu acuzi
pe oamenii
din lumea bună!”**

Ducele d'Épernon a declarat că a oprit cea-de-a doua lovitură a ucișorului. Se pune însă o firească întrebare: cum de a mai putut fi dată și a treia, din moment ce a doua a fost oprită?

Ceea ce apare nu mai puțin evident este faptul că, imediat după moartea regelui, ducele a luat conducerea operațiilor. La mai puțin de o oră după lovitură ucișorului, la Ravaillac, a condus cu o mină de maestru diferitele faze ale unei adevărate lovituri de stat: în ciuda ultimelor dorințe ale lui Henric IV a obligat Parlamentul să o numească pe Maria de Medicis regentă cu puteri absolute. În același timp a avut grijă ca Ravaillac să nu apuce să spună în public anumite lucruri. De aceea l-a dus în propria sa lo-

cuință, unde l-a ținut o zi întreagă; de aici, criminalul a fost transferat la închisoarea oficială, la Conciergerie. Și este oare o simplă întimplare că numai doi călugări ieșiți au avut voie să-l viziteze și să-i spună, printre altele: „Fiule, să nu acuzi pe oamenii din lumea bună?”

Torturile la care a fost supus Ravailac nu sînt niște lucruri care fac cînte omenirii. „Iluminatul” a făcut patru declarații, asupra cărora se poate medita în voie: îl cunoștea pe ducele d'Épernon, stăpînul orașului de unde venea; pentru a ucide, așteptase ca regina să fie încoronată; a fost convins de către anumiți oameni că poporul aștepta moartea regelui; consultase pe mulți călugări asupra acestui omor și o făcuse în afara spovedaniei. În aceste declarații existau toate elementele pentru o viitoare anchetă. Dar nimeni n-a părut dornic să o întreprindă.

Detaliile execuției lui Ravailac sînt cunoscute de toată lumea. Sfirtecat în ziua de 27 mai, caii nerezînd să rupă membrele regicidului, privitorii s-au înghîmat alături de cai „cu o sălbatică ardoare”.

Complotul reușise. Maria de Medicis era regină și domnea, scăpată de un soț care îi făcea scribă. Catolicismul triumfa. Familia Concini dispunea de putere și guverna Franța. Curînd, „Conchine” va fi mareșal d'Ancre. S-a văzut apoi ceea ce nu se mai văzuse și nici nu se va mai vedea vreodată; prin bunăvoința reginei, nunții papali și ambasadorul Spaniei au luat loc în Consiliul Franței. Au fost oprite pregătirile de război. Casa de Austria triumfa și domina Europa.

Totuși, la mijlocul lunii ianuarie a anului următor, o pietricică a intrat în acest angrenaj atît de bine pus la punct. Jacqueline d'Escoman, ieșită din închisoare, și-a reluat acuzațiile cu un curaj extraordinar. Nimic nu părea să o sperie, să o facă să dea înapoi. A denunțat public pe d'Épernon, pe doamna de Verneuil și pe domnișoara du Tillet. Imediat a fost din nou închisă. Dar povestea făcuse prea mult zgomot și persoanele acuzate au trebuit să apară în fața judecătorilor, care s-au angajat prin jurămînt să nu divulge

nimic publicului. Mărturisirea domnișoarei du Tillet, atît de importantă, asupra faptului că „ea îl cunoștea pe asasinul regelui pe care îl hrănise de mai multe ori” n-a fost cunoscută decît prin intermediul serviciilor de spionaj venețiene.

La sfîrșitul ședinței, primul președinte al instanței, de Harlay, a exclamat:

— Probe? Sînt încă prea multe!

Parlamentul va lua oare o decizie care să pedepsească niște oameni atotputernici, aflați atunci la putere? Însăna să-i ceri prea mult. Afacerea a fost amînată sine die, dată fiind poziția acuzaților. Iar nefericita Jacqueline d'Escoman a plătit pentru curajul său. A fost închisă pe viață într-o mănăstire, în care a murit fără să-și retracteze vreodată acuzațiile.

Maria de Medicis

Cine l-a ucis pe Henric IV?

Realitatea nu lasă loc îndoielii: François Ravailac l-a ucis pe rege cu o lovitură de cuțit. Manualele de istorie mai vechi nu merg mai departe. Bunul rege Henric a fost victima unui nebul „iluminat”. Ravailac ar fi acționat singur, fără prieteni, fără complici, călăuzit doar de ideea lui fixă. Manualele nu greșesc. Sînt doar incomplete. Da, cu siguranță, Ravailac a fost un posedat. Desigur, a crezut că a acționat singur. În realitate, toate actele sale au fost ghidate și — să nu ne temem de a o spune — teledirigate. Foarte repede, cei care doreau moartea regelui au văzut că omul din Angoulême va fi un ideal instrument de execuție a dorințelor lor. Atunci, puțin cite

puțin, ideea i-a fost „inoculată” și întreținută. A fost „luminat”. I s-au dat să citească pamfletele care încurajau regicidul. În acest sărman creier bolnav au fost distilate calomniile. Regele i-a fost descris ca un dezmeticat, gata să se alieze cu protestanții pentru a înfrînge puterea catolică din Europa. Totul a fost pregătit pentru ca asasinul să lovească atunci cînd era momentul cel mai propice. Nu înainte și nici după acel moment. Nu trebuia ca regele să fie ucis înainte de încoronarea, la Saint-Denis, a Mariei de Medicis. Actul încoronării era necesar pentru a întări autoritatea reginei după moartea regelui.

Ceea ce apare deosebit de convingător în susținerea tezei că Ravailac a fost un agent inconștient al celor mari este faptul că omul acesta, atît de des cuprins de delir, fără nici un mijloc oficial de informație, a lovit exact în singura zi în care o putea face. Nu l-ar fi putut ataca pe rege nici pe data de 15, cînd acesta s-ar fi aflat la vinătoreasa regală, nici pe 16, ziua intrării în Paris a Mariei de Medicis, nici în zilele următoare. În toate aceste zile, suveranul, păzit de gărzi și înconjurat de curteni, ar fi fost insoțibil. În ziua de 19 trebuia să plece la Châlons-sur-Marne, pentru a lua conducerea armatei. Ce zi mai rămînea? Aceea de 14. Ziua în care a lovit Ravailac.

Nu există, desigur, nici o îndoială. „Regele — spune Philippe Erlanger — a căzut sub loviturile unui vizionar, metodic sugestionat, ghidat fără știrea lui și apoi sacrificat în grabă”.

În zilele noastre, am fost martorii unui atentat asemănător: incendiul Reichstagului în 1933. Van der Lubbe a acționat exact ca Ravailac, fără să înțeleagă nimic și fără să știe că servea drept țap ispășitor; iar Goering a acționat întocmai ca ducele d'Épernon.

„Problema de a ști dacă Ravailac a avut complici rămîne o enigmă istorică”, scria acum cîțiva ani Maurice Andrieux, într-o biografie a lui Henric IV. S-ar mai putea spune și astăzi același lucru?

Traducere și prelucrare:
Cristian UTEANU

Prof. HENRYK BATOWSKI:

LEGĂTURILE MELE CU ROMÂNIA DATEAZĂ DE MULT

H. Batowski s-a născut în anul 1907 la Lvov. Studiile universitare le-a făcut în orașul natal, apoi la Praga și Paris, luându-și licența în științe politice și istorice și în limbi slave. În 1929 a obținut titlul de doctor al Universității din Lvov.

În perioada 1925-1939 a fost corespondent de presă la Praga, Paris, Geneva și Belgrad. Cariera universitară și-a început-o în 1939 la Universitatea din Cracovia. În același an, la 6 noiembrie, în cadrul planului nazist de lichidare a intelectualității polone, H. Batowski, împreună cu alți membri ai corpului didactic universitar din Cracovia a fost arestat de către ocupanții naștiți și trimis în lagărul de la Sachsenhausen, iar apoi, în cel de la Dachau.

În 1941 a fost pus în libertate. Alături de alți colegi, sfidând teroarea nazistă, profesorul Batowski a luat parte la organizarea în Cracovia a învățământului universitar clandestin care a funcționat pe toată perioada războiului. În 1951 a fost numit profesor la Universitatea din Varșovia. Peste cinci ani s-a reîntors la Cracovia, unde își desfășoară activitatea de profesor și în prezent.

Cunoscut specialist în istoria relațiilor internaționale, profesorul Henryk Batowski, ale cărui lucrări s-au bucurat, încă înainte de război de aprecierea specialiștilor români, a avut amabilitatea de a împărtăși cititorilor Magazinului istoric câteva gânduri legate de recenta sa vizită în țara noastră.

— Cînd și în ce condiții
ați cunoscut România?

— Legăturile mele cu România datează de mult, din perioada cînd am fost corespondent de presă în cîteva capitale europene. Cu această ocazie am stabilit multe legături cu ziariști români. Am cunoscut, de asemenea, o serie de personalități ale vieții politice și culturale românești. Amintesc pe N. Titulescu, căruia i-am fost prezentat la Geneva și a cărui activitate în cadrul Ligii Națiunilor am urmărit-o cu un deosebit interes. Legăturile mele cu diplomații și oamenii politici români au sporit atunci cînd am fost numit observator al presei poloneze la conferințele balcanice.

Un loc deosebit în amintirile mele îl ocupă vizita din 1935 la Vălenii de Munte și întîlnirea cu Nicolae Iorga, la locuința sa din această localitate.

După cel de-al doilea război mondial, am vizitat România de mai multe ori, participînd la diferite manifestări științifice internaționale organizate de țara dv. Am efectuat și unele călătorii de studii în România, după cum mi-a plăcut să vin și ca simplu turist. La Iași, București, Craiova și Cluj am fost invitat

să țin conferințe și prelegeri, prilej de a constata încă odată interesul deosebit de care se bucură studiul istoriei în țara dv.

Pe lîngă legăturile permanente pe care le întrețin cu cadrele didactice și specialiștii din universitățile și institutele de cercetare din România, am aici mulți prieteni cu care-mi face plăcere să mă întîlnesc.

— Există în Polonia preocupări pentru cercetarea istoriei României?

— Desigur. În primul rînd, datorită faptului că multe momente din istoria Poloniei sînt în strînsă legătură cu istoria țării dv. Studiîndu-le, în mod necesar trebuie cercetată și istoria României. Dar, pe lîngă acestea, există și preocupări speciale. Aș aminti în acest sens volumul *Istoria României* publicat nu de mult sub egida Institutului „Ossolineum” din Wrocław, de prof. dr. Juliusz Demel. De o bună primire în rîndul specialiștilor și al marelui public s-a bucurat și monografia dedicată vieții și operei lui N. Bălcescu, apărută la Cracovia, sub semnătura lui Emil Biedrzycki.

Schimbul permanent de opinii și informații care există

între istoricii români și polonezi are, de asemenea, o mare însemnătate pentru cunoașterea și clarificarea unor probleme de interes comun.

Noi, istoricii polonezi urmărim cu interes revista *Magazin istoric*, pe care o apreciem pentru varietatea tematică, diversitatea și seriozitatea problemelor abordate, ca și pentru prezentarea grafică excelentă. Folosesc acest prilej pentru a ura revistei mult succes și... cit mai mulți cititori.

— Care sînt cîteva din principalele probleme ale istoriografiei poloneze actuale?

— E greu de sintetizat, în cîteva cuvinte, preocupările actuale ale istoricilor polonezi, ele îmbrățișînd o problematică multiplă. Aș evidenția totuși cîteva aspecte care mi se par a fi nu numai importante, dar și caracteristice pentru istoriografia poloneză contemporană.

Este vorba, în primul rînd, de preocuparea permanentă a istoricilor noștri de a umple golurile lăsate de istoriografia dinainte de război în ceea ce privește, mai ales, mișcarea muncitorească și mișcarea țărănească din Polonia în sec. XIX și XX.

Se fac de asemenea, cercetări susținute pentru lămurirea cît mai completă a unor aspecte mai recente din istoria noastră națională. Amintesc, astfel, studiul „prăbușirii” din septembrie 1939, analizîndu-se toate chestiunile legate de criza politică internă, slaba pregătire militară, politica față de minoritățile naționale, acțiunea Coloanei a cincea* în Polonia etc. În ceea ce privește politica externă, în perioada interbelică atenția se îndreaptă spre studierea relațiilor oficiale, de stat, cu țările vecine: Germania, Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, România, Ungaria.

În studiul istoriei contemporane, cunoașterea contextului general istoric se impune de la sine. De aceea, în istoriografia noastră își găsește locul cuvenit cercetările consacrate unor probleme majore ale istoriei universale, ale relațiilor internaționale contemporane, cum ar fi: acordurile de la Locarno, problema Munchenului, relațiile Poloniei cu Franța și cu alte state occidentale, cauzele și caracterul celui de-al doilea război mondial, rezistența antifascistă etc.

* Coloana a cincea — expresie care desemnează un grup aflat în solda dusmanului. În cazul de față, grupările profasciste din Polonia — n.r.

În cercetarea istoriei postbelice a Poloniei se resimt unele deficiențe în documentare ceea ce, evident, se reflectă în modul de abordare și cunoaștere a multiplelor și complexelor fenomene caracteristice evoluției Poloniei postbelice. Cu toate acestea, s-au obținut și în acest sector de cercetare rezultate remarcabile în studierea problemelor legate de unificarea forțelor muncitorești, reforma agrară, diferitele aspecte privind situația economică.

Pe linia aceluiași preocupări, în învățămîntul superior, la facultățile de istorie, studenților anului V li se predă un curs de istorie generală a Poloniei după 1945. În cadrul Institutului de Științe Politice interfacultăți (cu durată de trei ani, unde se face specializarea pentru doctoratul în științele politice) se predă, de asemenea, un curs de istorie contemporană a Poloniei.

— Vă rugăm să ne vorbiți de proiectele dv. de cercetare pentru viitor.

— Am publicat recent o carte despre culisele Munchenului**, în care am utilizat multe

** *Zdrada monachljska. Sprawa Czechoslowacji i dyplomacja europejska w roku 1938* („Trădarea muncheneză. Problema Cehoslovaciei și diplomația europeană în anul 1938”), Poznań, 1973.

documente noi, din arhivele engleze, pe care o socot interesantă nu numai pentru istoria relațiilor internaționale în general, dar și pentru istoria României.

În proiectele mele de viitor figurează o istorie a diplomației europene în perioada 1914-1945, în cadrul căreia problemele Europei Centrale și Sud-Estice vor fi tratate mult mai cuprinzător decît în alte lucrări similare. Lucru pe care îl consider pe deplin justificat și necesar, căci se resimte lipsa unei lucrări generale de istorie diplomatică în care să se acorde atenția cuvenită rolului important jucat în arena internațională de țările mici și mijlocii din această parte a Europei. Am constatat, de altfel, cu prilejul prelegerilor ținute în unele universități nord-americane sau la Institutul pentru Înalte Studii Internaționale de la Geneva, că istoria țărilor centrale și sud-est europene în epoca modernă și contemporană, politica lor externă se bucură de un tot mai viu interes nu numai din partea specialiștilor, ci și a altor categorii de cercetători, ziariști, oameni politici etc.

Consemnări de:

Viorica MOISUC

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

(Urmare din p. 33)

● Dacia trebuie să fie întemeiată pe dreptate, căci numai în numele dreptății putem să ne sculam împotriva asupririi străine, prin urmare dreptatea trebuie să fie și regulatoarea relațiilor între membrii patriei celei mari [...] Noi însă credem că lumea merge spre realizarea dreptății pe pămînt; acele nații care vor realiza dreptatea vor trăi, acele care nu vor avea destulă minte pentru a înțelege și destulă bărbăție pentru a zdrobi nedreptatea din sinul lor vor pieri și se vor stinge.

Dacia viitoare, (Paris) anul I, nr. 2, 1883

● Sintem români și patrioți pînă la marginea aceea care este încă necunoscută sovietismului, și patriotismul nostru — legitimat prin robia veacurilor trecute cît și prin greutatea ce au neamurile mici de a trăi independente în mijlocul arsenalului european — nu și va manifesta ființa, nici prin lovituri aduse drepturilor neamurilor străine, nici prin revendicări care ar fi mai mari decît permise dreptatea și adevărul istoric.

Emanciparea, anul I, nr. 1, 15 aprilie, 1883

● Noi socialiștii, care ne ridicăm și luptăm contra tuturor nedreptăților, nu putem decît sim-

patiza cu cei care iau partea asupriților și simpatia aceasta a noastră în cazul de față ia un caracter și mai pronunțat — dacă ne lăsăm a vorbi instinctiv — fiind vorba de niște frați de origine și de limbă.

Democrația socială, anul I, nr. 25, 21 iunie, 1892

● Între socialism și patrie, între interesele proletarietului și ale poporului nu este, nu poate să fie antagonism. Atît în lucrările de doctrină, cît și în propaganda scrisă sau orală, s-a stăruit întotdeauna asupra identității dintre interesele superioare și fundamentale ale unora și altora. Socialdemocrația este singura reprezentantă și apărătoare a intereselor largi și permanente ale poporului, fărăi, omenirii.

Calendarul muncii, București, 1916

● Ca socialiști români, internaționaliști, saluăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte [...] România nouă de astăzi, trebuie să devie România socialistă de mine.

Socialismul, anul IX, nr. 37, 17 februarie, 1919

AFRICA ÎȘI CONTINUĂ EROICA ISTORIE

Întâlnirea și convorbirea științifică cu
Basil Davidson* a avut loc la foarte
scurt timp după proclamarea inde-
pendenței noului stat african Gui-
neea-Bissau. Reputatul africa-
nolog britanic tocmai se îna-
poiase dintr-o călătorie în a-
ceastă regiune a continentului
negru, astfel încît punctul de
pornire al dialogului
nostru avea să fie
furnizat de im-
presile sale des-
pre lupta de
eliberare na-
țională.

— În ultimii 5-6 ani, mai exact din 1967 am fost preocupat de istoria mișcărilor de eliberare națională din Angola, Mozambic, Guineea-Bissau, Insulele Capului Verde. În aceste țări trăiesc aproximativ 16 000 000 africani — ele ocupă un teritoriu foarte mare, peste 1 000 000 km². Mișcările de eliberare națională din aceste țări au, după părerea mea, o importanță deosebită în istoria Africii, deoarece ele vor scrie actul final al eliberării întregului continent de sub dominația colonială. Călătoriile și contactul direct cu patrioții, revoluționarii, masele africane, cu realitățile din aceste țări, m-au convins că ora eliberării nu este departe. Evenimentele care au avut loc în ultimele luni în Portugalia, prăbușirea dictaturii fasciste din această țară și orientarea noului regim instaurat la Lisabona, lasă să se întrevadă și ele un curs nou al istoriei în extremitatea vestică a Peninsulei Iberice, într-una din țările moștenitoare ale latinității.

— Ce au însemnat pentru istoricul Davidson cele patru călătorii în regiunile eliberate ale acestor colonii?

— Un mare plus de experiență. Aproximarea de un fenomen istoric nou. Am cunoscut lupta pentru emancipare a majorității statelor noi din Africa, o luptă pe care în cea mai mare măsură am studiat-o în condiții pașnice. Recent am redescoperit războiul revoluționar sub

forma, guerilei anticolonialiste. A fost de intensă marcat această redescoperire, încît cele două cărți din anul 1973 au fost consacrate luptei acestor popoare. Este vorba despre *In the Eye of the Storm: Angola's People* („În vârtejul furtunii, poporul Angolei”) și *The Africans* („Africanii”), prima închinată memoriei patriotului revoluționar Américo Boavida, un chirurg ucis la 25 septembrie 1968, în vreme ce-și îngrijea pacienții în pădurea Cambole din Angola, iar cea de-a doua lui Amílcar Cabral, conducătorul iubit și respectat al patrioților din Guineea-Bissau, asasinat mîsește pe o stradă din Conakry, capitala Republicii Guineea, la 21 ianuarie 1973.

— L-ați cunoscut pe Amílcar Cabral?

— L-am admirat. El m-a ajutat să stau cîteva săptămîni în regiunile eliberate ale țării sale. Prima oară în 1967, a doua oară în 1972. Fondator — împreună cu alți revoluționari — al Partidului African al Independenței din Guineea și Insulele Capului Verde (PAIGC), Amílcar Cabral s-a aflat 17 ani în fruntea acestui partid care din 1962 a declanșat acțiunea armată pentru eliberarea patriei sale. Am putut să constat cum într-un deceniu de luptă, patrioții conduși de PAIGC și-au consolidat într-atît

* Pentru datele biografice și contribuțiile lui Basil Davidson, vezi *Magazin Istorie*, nr. 4/1967 și 2/1968.

puterea militară și politică, încât au făcut posibilă proclamarea independenței noului stat liber Guinea-Bissau, stat care se bucură de o largă recunoaștere internațională. Cred că acest eveniment, survenit la puțin timp după alegerile din 1972 efectuate în teritoriile eliberate din Guinea-Bissau, este cel mai impresionant monument ridicat luptătorului care a fost Amílcar Cabral, un remarcabil om politic, un înflăcărat patriot și un mare strateg al războiului de eliberare. Amílcar Cabral mi-a vorbit mult despre scurta, dar densa istorie a mișcării de eliberare națională pe care o conducea partidul său și care a început într-o noapte din vara anului 1966 la Bissau, când șase patrioți au fondat PAIGC.

— Și acum în câteva cuvinte care este momentul primei dv. apropieri de istoria Africii?

— Am început să caut răspunsul la o serie de întrebări fundamentale cu douăzeci de ani în urmă, când, în calitate de ziarist, mi-am propus pentru prima oară să analizez situația Africii acelor zile. În acea perioadă, africanii își manifestau puternic dorința de a-și cuceri independența politică. Un factor esențial care să-i ajute în această luptă era istoria lor. Popoarele Africii aveau un trecut istoric, aveau dreptul la independență, la eliberarea de sub dominația Angliei, Franței sau altor puteri coloniale. Avem o naționalitate a noastră — spuneau liderii eliberării popoarelor africane — și, în consecință, avem dreptul și datorita să ne afirmăm identitatea. Pentru a înțelege întreaga semnificație a acestor afirmații trebuia, în primul rând, să cercetez eu însumi istoria popoarelor africane. Ideologia epocii coloniale, așa cum fusese ea răspândită în metropole, promova ideea că popoarele Africii nu ar fi avut o istorie proprie înainte ca europenii să fi început procesul de „civilizare” a Africii. Această ideologie susținea că istoria ar fi început aici doar după ce marile puteri au introdus Africa pe scena politică mondială. Popoarele Africii afirmau, dimpotrivă, că ele au avut o istorie proprie cu mult înainte de intervenția colonialistă a europenilor. Pentru mine a fost foarte important să cercetez argumentele lor, iar dacă acesta era adevărul nu-mi rămânea decât să studiez felul în care s-a desfășurat această istorie.

Am avut norocul ca, în aceeași perioadă, o seamă de arheologi vestiți să-și îndrepte interesul spre continentul african. Ei căutau într-un trecut relativ îndepărtat, aproximativ 2.000 ani în urmă, dovezile progresului istoric și ale dezvoltării sociale. În prima mea carte, **Redescoperirea Africii**, publicată în 1959, am adunat dovezile scoase la lumină de către arheologi și de către istorici, dovezile apărute răzleț în presă și în alte publicații, și care trecuseră în bună parte neobservate. Adunate laolaltă și susținute printr-o nouă argumentație, ele alcătuiau un tablou foarte grăitor, o sinteză — dacă vreți — a istoriei Africii în ultimele două milenii, mergând chiar mai departe în trecut până la istoria Egiptului.

— Ce v-a impresionat mai puternic în civilizația africană căreia i-ați dedicat atâtea lucrări?

— În primul rând trebuie să spun că perioada numită clasică din istoria Egiptului, perioada faraonilor, reprezintă o civilizație pur africană. De aici, din Valea Nilului, civilizația a proliferat și, mergând pe urmele ei, ajungem la remarcabila civilizație a Nubiei, care a înflorit din anii 700 î.e.n. până în anii 300 e.n., când opere de o inestimabilă valoare în lumea antică. Civilizația Nubiei nu a fost pe de-a-ntregul studiată și contribuția ei ne este încă în mare parte necunoscută. Știm însă că ei fi datorăm unul dintre primele alfabeturi cu adevărat eficiente. Prin anii 250 î.e.n., nubienii foloseau un alfabet compus din 23 litere, superior, din punctul de vedere al ortografiei, alfabetului grecesc și mult mai avansat față de alfabetul cursiv egiptean.

Trecând la evul mediu, studiind istoria popoarelor din bazinul mediteranean, observăm că baza comerțului între țările îndepărtate era moneda bătută în aur. Dar acest aur nu era european, era aur extras din Africa. Acest aur din care erau bătuți dinarii, era adus însă din părțile vestice ale continentului african, fiind transportat cu caravanele de cămile de-a lungul Saharei. Astfel, secole de-a rândul, în evul mediu, aurul african a stimulat comerțul, a constituit baza materială a unui întreg sistem financiar feudal. Se crede, și este foarte posibil, deși nu toate dovezile au fost adunate, că primele monede de aur englezești au fost făcute tot din aurul african. Metalul prețios nu zăcea însă la suprafața pământului, el nu era la îndemâna oricui vroia să-l ia. El trebuia extras fie din riuri, fie din adâncul minelor.

Aici doresc să subliniez un alt aspect de prim ordin al civilizației materiale africane, acela al producției economice încă de pe vremea antichității. Africanii cunoșteau încă de prin mileniul I î.e.n. tehnica prospectării, a extragerii și a prelucrării aurului, cum cunoșteau, firește, valoarea sa și legile comerțului cu aur. Pe această bază economică ei au adus, fără îndoială ulterior, o contribuție importantă la dezvoltarea civilizației în lumea medievală. Totodată trebuie să recunoaștem că o mare parte a continentului african, și anume partea situată la sud de deșertul Saharei, era izolată de restul lumii. Totuși din acele regiuni ale Africii pornea aurul. El traversa Sahara pentru a ajunge în bazinul mediteranean sau pornea de pe coasta estică a Africii pentru a ajunge în India și China, după ce traversa Oceanul Indian și Marea Roșie. Această perioadă din istoria Africii nu trebuie privită atât în raport cu contribuția adusă lumii din afara ei, ci în raport cu felul în care locuitorii Africii, stăpâneau și rezolvau, prin dezvoltarea lor tehnică, socială și chiar politică probleme de trai ale dificilului lor continent.

— Care sînt opiniile dv. cu privire la evoluția raporturilor țărilor Africii cu țările din Europa?

— În ultimii douăzeci de ani s-a înregistrat un progres vădit în relațiile pe care africanii

le au cu europenii — din vestul, estul sau centrul Europei. În primul rînd această îmbunătățire a relațiilor se datorează independenței politice cucerite de către cele mai multe din statele Africii, state care și-au afirmat poziția în lume și au atins o egalitate politică în raporturile lor cu națiunile europene, printre care se numără și colonizatorii de ieri. Pe de altă parte, în domeniul culturii — și aici studiul istoriei își spune din plin cuvîntul — s-a înregistrat un progres imens prin demistificarea „sălbăticiei” africane, ca și a unor serii de prejudecăți întretinute în Europa cu privire la continentul negru. Aceste prejudecăți nu au putut rezista în fața adevărului istoric, care a adus dovada străvechului nivel de cultură și civilizație al acestor popoare.

În al doilea rînd, și de o mai mare importanță, este situația social-politică prezentă. În ultimii ani am studiat această situație, am studiat felul în care s-a dezvoltat în ultimii 50 ani continentul african și, mai ales, felul în care statele și-au cucerit sau luptă pentru independență politică. Este evident că situația se prezintă astăzi cu mult îmbunătățită, mă refer la progresul înregistrat în domeniul politic și cultural. În schimb aș îndrăzni să afirm că în domeniul economic progresul este încă departe. Africa luptă din greu și astăzi pentru a înlătura consecințele colonizării economice la care a fost supusă secole de-a rîndul. Tebuie să recunoaștem că relațiile dintre țările Africii și țările din Europa de Vest sau din America de Nord se stabilesc și astăzi deseori în funcție de vechile structuri economice coloniale. În consecință, țările africane, cu toate eforturile depuse și cu toate că au obținut o serie de rezultate se află azi în majoritatea lor într-o stare de criză în raport cu propria lor situație economică, ca și în relațiile ce le întretin cu țările puternic dezvoltate. Iată de ce cred că în etapa actuală Africa trebuie să-și afirme într-o măsură mai mare independența economică. Aceasta este bătălia Africii de azi ca și a celei de mîine.

Dacă analizezi situația istorică a Africii, este imposibil să nu observi marile schimbări care

s-au înfăptuit de-a lungul ultimelor decenii. În anii '50 și chiar la începutul anilor '60 s-a făcut un progres însemnat în lupta împotriva colonizării politice și sînt ferm convins că fără o independență politică reală, popoarele Africii nu pot să scuture cătușele aservirii economice și nu pot să-și asigure un viitor fericit. Fără această dublă independență politică și economică, relațiile cu țările europene nu se vor putea așeza pe baze corespunzătoare.

Cu alte cuvinte, nu poate fi vorba ca Africa, ca statele independente de pe acest continent, să preia instituțiile existente cu structurile dependente impuse de sistemul colonial. În consecință, țările Africii nu luptă numai pentru independență, dar pentru un țel mult mai important, luptă pentru a da naștere unor noi structuri, unor noi instituții, unei societăți noi. Ele sînt obligate să procedeze astfel pentru a rupe cătușele înfădurii economice.

Cred că România poate deține un rol important în emanciparea popoarelor Africii. Și aceasta nu reprezintă o simplă noțiune abstractă. România, cu experiența ei istorică, cu prestigiul său deosebit, cu solidaritatea ei exemplară, poate juca un rol însemnat pentru așezarea pe baze noi a relațiilor dintre continentul african cu cele 300-400 milioane locuitori ai săi și continentul european.

★

După această lungă după-amiază, în orașul Barnes Comman, unde locuia Basil Davidson — un oraș satelit al capitalei engleze — au început să se aprindă luminile. Gazda mi-a arătat programul conferințelor și seminariilor ținute recent la universitățile canadiene și americane, mi-a vorbit despre pasiunea studenților pentru studiul mișcărilor de eliberare națională de pe teritoriul african, am convorbat despre preocupările educaționale privind tînăra generație. Odată cu un foarte călduros salut pentru cititorii revistei noastre, istoricul mi-a încredințat în exclusivitate pentru **Magazin istoric** cîteva file din ultimul său studiu. Ele sînt traduse în paginile care urmează.

Cristian POPIȘTEANU

Rezistența regatelor africane

BASIL DAVIDSON

„Cine produce pulberea ciștigă războiul”, remarcă un rege al Dahomeyului trăgînd învîlmîntele cucerite din istoria comerțului cu arme de foc și avertizîndu-și astfel slujbașii comerciali să nu se grăbească în relațiile lor cu irascibilii vizitatori europeni. Tactica generală a celor mai multe dintre regatele africane din secolul XIX consta

în desfășurarea unei forțe suficiente pentru a îngriji ambițiile europene în limite considerate convenabile sau inevitabile. Ulterior se încheiau tratate de comerț și de prietenie pe care europenii — cel puțin așa se spera — urmau să le respecte. Regii africani se angajau în luptă numai în condiții extreme.

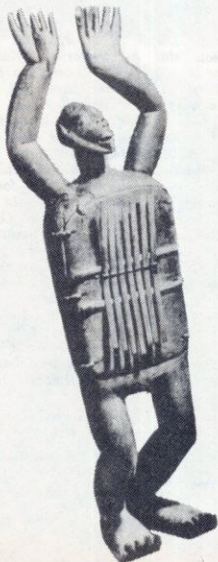
Reformele celor două scaune

Politica statului Așanti* sub conducerea lui Osei Bonsu (1801-1824) este revelatoare în

* Așanti (Ashonti), vechi stat pe teritoriul Coastei de Aur (azi una din regiunile administrative ale statului Ghana).

ceea ce privește multiplele fațete ale etapei inițiale de rezistență anticolonială. Sir Charles McCarthy, primul guvernator britanic al forturilor comerciale de pe Coasta de Aur (de-a lungul liniei de țărm) l-a considerat pe Osei Bonsu drept barbar, fără să aibă însă prilejul de a-l cunoaște prea bine. Osei Bonsu a fost însă un conducător cu vederi neobișnuit de progresiste pentru un monarh de tip clasic. Preluând un imperiu ceva mai mare decât Ghana actuală Osei Bonsu a încercat să rezolve problemele administrației statale prin unele reforme cu caracter progresist. El mergea, astfel, pe căile deja deschise de un predecesor remarcabil, Osei Kwadwo (1764-1777) care reînălțase puterea centrală prin numirea „slujbașilor regelui” în posturi superioare celor ale demnitarilor statoniciți pe baza drepturilor ereditare. La rândul său, Osei Bonsu a consolidat controlul regal prin crearea a 3 noi departamente ale Scaunului Ankobia (Ministerul Imperial al Afacerilor Interne); a îmbunătățit activitatea Scaunului Gyaasewa (Ministerul Problemelor Economice), extinzându-i aria de acțiune și introducând folosirea registrelor — importate din nord —

Instrument muzical

de către slujbașii musulmani. Serviciul diplomatic a fost profesionalizat, posturile respective acordându-se în exclusivitate pe bază de numiri. În același timp, compoziția Cabinetului (Consiliul) Coroanei a fost modificată, acesta transformându-se dintr-un corp fix cu membri statoniciți pe baze ereditare, într-un consiliu ad-hoc, ai cărui membri erau convocați după specialitate, în funcție de natura problemelor ce urmau să fie dezbătute. A fost diminuată și preponderența vechii aristocrații în afacerile externe ale regatului.

Mască cu două fețe

Mai puțin s-au resimțit în această direcție provinciile metropolitane. Toate reformele au fost anulate în 1900, după cucerirea statului de către Marea Britanie.

În anul 1817, deci pe la mijlocul acestei guvernări reformatoare, oficialii britanici de la baza Cape Coast au fost invitați la Kumasi unde a fost semnat un tratat de comerț și prietenie. Pentru Osei, atât englezii cât și olandezii erau popoare necunoscute, care se stabiliseră în câteva forturi de coastă la granițele sudice ale imperiului său. Ca atare, prezența lor constituia o problemă de importanță periferică în raport cu treburile sale imperiale.

Oferind, pe de o parte, anumite avantaje (vindeau arme de foc și pulbere, cumpărând aur și fildeș) acești europeni deveneau totuși supărători prin tendința lor de a încheia alianțe

cu vasalii imperiali de pe coastă, relații care subminau autoritatea statului Așanti. Ei trebuiau în același timp atrași pentru a păstra relații de schimb comercial adecuate, și înfrinați în dorințele lor expansioniste. În anul 1821, guvernul britanic a preluat responsabilitatea și conducerea directă a forturilor comerciale și a posturilor militare existente de-a lungul țărmului african. În anul 1824, primul guvernator al acestor forturi a deschis ostilitățile cu statul Așanti dar a suferit o grea înfrângere. Deznodământul a fost invers în ciocnirea din 1826. În anul 1831 a fost semnat un nou tratat. Peste mai bine de trei decenii conflictul a fost redeschis. Englezii și aliații lor de pe coastă au fost mai puternici.

Suveranul refuză să patroneze o înfrângere

În anul 1872, guvernul de la Kumasi a cedat presiunii cercurilor imperiale din interior și a trimis în sudul țărilor o armată sub comanda lui Amankwa Tia cu misiunea de a-i supune pe vasalii din această regiune. Armata a fost însă decimată de variolă și dizenterie. Generalul Tia a cerut permisiunea de a întrerupe campania. Regele statului Așanti nu era deloc dispus să patroneze o înfrângere într-un război cu care inițial nu fusese de acord. Era în joc propriul său prestigiu. „Ai vrut război — a răspuns regele generalului Tia, neacceptând întreruperea campaniei — îl ai. Ai jurat că nu te vei întoarce fără zidurile de la Cape Coast. Acum îmi ceri să te rechem pentru că mulți comandanți au căzut și ai suferit pierderi!”

În fața acestui refuz Amankwa Tia a inițiat negocieri cu inamicul. El a trimis un răspuns conciliator ultimatumului comandantului britanic Sir Garnet Wolseley. Tia a subliniat că pacea s-ar putea restabili cu condiția ca britanicii să înceteze sprijinirea supușilor recalcitrați (miciile state ale lui Asin, Denkyira, Akim și Wassaw situate în apropierea coastei). „Aceste patru triburi aparțin regelui statului Așanti; ele au refuzat însă să-și slujească regele și au

cerut protecția voastră (a forțelor militare britanice concentrate la Cape Coast). Regele însă nu m-a trimis împotriva forturilor de la Cape Coast, iar dacă voi îi veți preda pe Asin, Denkyira, Akim și Wassaw (cu alte cuvinte pe șefii și comandanții respectivi) îl voi înștiința că nu mai există pricină de ceartă".

Dar Wolseley venise cu ideea de a deveni stăpîn pe situație și și-a continuat drumul. Subestimîndu-și sarcina el a pornit invadarea Imperiului Așanti. Campania s-a dovedit a fi „cel mai îngrozitor război — cum avea să afirme Wolseley mai tîrziu — la care am luat vreo două părți". În cele din urmă, trupele sale au pătruns în Kumasi, au dat foc Capitalei negăsind aici nici urmă de rege sau guvern. Teoretic, războiul fusese cîștigat. Totuși, la Londra, relatarea evenimentelor de pe coasta africană a prilejuit chiar în cercurile oficiale pledoarii pentru părăsirea de către britanici a întregii țări. În cele din urmă, englezii s-au retras din Kumasi și s-au stabilit în sud. În anul 1900 statul Așanti a fost copleșit de o nouă invazie britanică. Aceeași evoluție a evenimentelor s-a putut observa și în alte părți ale Africii, poate cel mai clar în vestul Sudanului.

O diră de foc și sînge

Aici scena politică a fost dominată după 1840 de eforturile lui Al Hajj Umar bin Said, care urmărea să înalțe un nou imperiu din statele ce a moștenit dispărutul, dar încă veneratul Imperiu Mali*.

Asemenea regilor din Așanti, Umar nu a avut nimic împotriva prezenței europene de-a lungul unei linii de coastă, al cărei control însă nu îl putea invoca cum îl pretinsese Așanti în privința Coastei de Aur. În anul 1848, el le-a sugerat francezilor situați pe coastă să-i acorde un monopol comercial asupra importului de arme de foc, în schimb: „mîi permis de liberă trecere pentru comerțanții francezi prin interiorul țării. Aceștia, care ca și britanicii, nu mai erau interesați într-o conciliere

Reprezentarea unui european — creații ale artiștilor populari din Republica Zair

— începuseră să se gîndească chiar la cucerirea țării. Ei au refuzat oferta și și-au intensificat presiunea în interiorul continentului. La rîndul lui Umar și-a continuat tactica de înfrîngere și rezistență. Chiar și în anul 1855, ignorînd forța noului imperialism colonial care acum cîștiga teren în Franța, el afirma: „alții nu sînt decît niște comerțanți. Nu au decît să-și aducă mărfurile cu vapoarele lor; să-mi plătească un tribut bun și voi trăi cu ei în pace".

Această politică trebuie să fi avut avantajul înțelepciunii. La urma urmei ea era întemeiată pe anii de experiență care confirmaseră în general o justă apreciere a echilibrului de forțe. Europeanii făcuseră comerț cu statele de pe coastă timp de secole și niciodată nu se arătaseră interesați în a se avînta la cucerirea interiorului țării. Politica lui Umar nu a reușit însă să facă față „iraționalismului" noului imperialism. Francezii și-au menținut presiunile. Umar a murit în 1864 și i-a urmat fiul său Ahmadu, rege al Segului de pe Nigerul Mijlociu. Ahmadu a continuat politica tatălui. A luptat cu francezii cînd a fost silit, dar a încercat să mențină pe cît posibil pacea. Un tratat general de comerț și prietenie, semnat în 1866, acorda

francezilor privilegii comerciale, interzicîndu-le în același timp construirea de forturi pe domeniile lui Ahmadu. Desigur, Ahmadu exprima și opinia altor conducători africani ai vremii sale atunci cînd remarcă faptul că: „nouă ne plac francezii, dar nu avem încredere în ei, în timp ce ei au încredere în noi, dar nu le sîntem pe plac".

Prințarea francezilor s-a dovedit a fi imposibilă. Timp îndelungat li s-a opus o rezistență crîncenă, rezistență învisă în cele din urmă în cadrul unor campanii extrem de sîngeroase, culminînd cu teribilele expediții din 1890 ale lui Voulet și Chanoine**. Acest tandem deplorabil (blamat de altfel și în Franța) dar care anticipa vremea altor colonialiști și a altor armate, fie ele franceze sau sub alt steag „a lăsat în urma sa o diră de foc și sînge, arzînd sate și executînd fără discriminare prieteni și dușmani".

Un centru care să polarizeze increderea și atașamentul

O evoluție și un sfîrșit asemănător cu cel al lui Ahmadu a cunoscut și o altă personalitate marcantă: Alman Samori Turay. După ce a organizat un nou stat pe teritoriul deluros ce se întinde între marginea pădurii și savana nigeriană, a încercat și el să-i înfrîneze pe francezi, prin tratate de comerț și prietenie sau, atunci cînd nu se putea altfel, prin lupte. A căzut însă și el victimă apetitului imperialist care își dorea acum o posesiune integrată a coloniilor. Asemeni lui Osei Bonsu, în Așanti, cu o jumătate de veac în urmă, Samori a fost și el un șef de stat african inovator, care era pe cale de a introduce o schimbare fundamentală, atît în structura socială cît și în sistemul de organizare politic și economic. Spre deosebire de Al Hajj Umar, care nu s-a abținut de la tradiția musulmandă, Sa-

** Paul Voulet (1866-1899) și Charles Paul Jules Chanoine (1870-1899), ofițeri și explorații francezi, faimoși prin cruzimea pe care au dovedit-o în timpul misiunilor executate în Africa. În 1899 au fost împușcați de către trăgătorii aflați în subordinea lor.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1967 și 1/1973.

mori făcea parte dintre acei conducători de la sfârșitul sec. XIX care pot fi considerați drept pionieri ai statului național.

S-a afirmat că sistemul său politic a folosit multe din elementele esențiale ale statului modern. S-ar putea ca aceste afirmații privitoare la Samori și la sistemul său de guvernare să fie exagerate; cert este totuși că statul său s-a conturat pe

baza unor noi principii moderne de organizare.

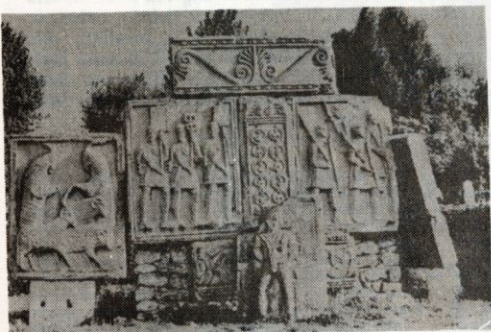
Cel care examinează cu atenție istoria acestor ani, așa cum este ea pe cale de a fi dezvăluită, va remarca strădaniile regilor, șefilor de state și conducătorilor obștești, care au încercat în repetate rânduri, fiecare în felul său, să reducă sau să absoarbă penetrația europeană. Cei care au învins în final în sec. XIX au fost

europenii care au dispus întotdeauna de mijloace militare și de o organizare superioară. Rezistența inițială a regatelor africane a fost însă vastă, îndârjită și îndelungată. Când această primă rezistență a eșuat, popoarele au recurs la alte căi de autoapărare și au încercat nu odată să desfid soarta ce se abătuse asupra lor.

În românește de:
Mădălina NICOLAESCU

● Clio anunță ● Clio anunță ● Clio anun

■ Întâlnire cu arheologia

Societatea poloneză a arheologilor și numismaților" au inițiat în urmă cu cinci ani concursul de fotografii pentru amatori cu tema Întâlnire cu arheologia. Aceasta este una din multiplele acțiuni întreprinse de societate pentru popularizarea arheologiei în rândurile publicului larg.

An de an, concursul stârnește un interes crescând. La concursul organizat în 1974 au participat zeci de fotografi amatori din întreaga Polonie. Centrul atenției l-au constituit, firește, monumentele arheologice de pe teritoriul Poloniei, dar se observă, totuși, că în fiecare an crește interesul și pentru monumentele arheologice din alte țări, este demn de remarcat că anul trecut locul întâi l-a ocupat Zygmunt Świątek din Varșovia, care s-a prezentat la concurs cu fotografii înfățișând cetatea Histria de pe litoralul românesc al Mării Negre.

Și în anul acesta monumentele arheologice de pe pământul României au stîrnit interesul, atât al participanților, cît și al juriului, prezidat de renumitul arheolog polonez, prof. dr. Kazimierz Michalowski. Concursul a fost cîștigat de Adam Chodkiewicz din Wrocław care a prezentat fotografii ale monumentului triumfal de la Adamclisi, basilica de la Tropaeum Traiani și ruine antice de la Constanța.

La sfîrșitul concursului se organizează o expoziție selectivă, cuprinzînd cele mai bune lucrări, deschisă la Varșovia și în alte orașe al Poloniei. Expoziția este vizitată de un public numeros și constituie un eveniment în viața culturală.

Dr. Jan TRYNKOWSKI

DEMOGRAFIE ȘI ISTORIE

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

*„Nu există altă bogăție, nici putere,
decît cea a oamenilor“*

JEAN BODIN

Categorie istorică, cu legi proprii de dezvoltare în fiecare orînduire socială, populația, prin numărul și structura ei prezintă o deosebită importanță pentru înțelegerea unor aspecte de prim ordin ale istoriei economice, sociale și politice. Dinamica populației, depinzînd, la rîndul ei direct de structura economică și organizarea social-politică a societății, este reflectarea într-un fel sau altul a trăsăturilor modului de producție dintr-o anumită perioadă istorică. Deși unele aspecte ale variațiilor demografice apar puțin legate sau chiar independente de modul de producție, există în fond un raport dialectic între condițiile vieții materiale și indicii demografici.

În orice etapă concretă a dezvoltării istorice se manifestă legături și interacțiuni strînse și continue între factorii economic, politic, demografic, cultural. „Dimensiune a istoriei“ — cum o definea cunoscutul istoric francez al populației Marcel Reinhard — demografia intervine în istorie sub dubla ei înfățișare: cantitativă și calitativă. Demografia cantitativă se concentrează asupra factorului numeric, viața statelor — sub diverse manifestări — explicîndu-se într-o oarecare măsură și prin numărul populației. Efectivul populației este o componentă a însăși existenței unui popor și a unui stat. De „capitalul uman“ depinde în mare măsură bogăția și prosperitatea statului, forța și capacitatea lui de supraviețuire. Fără o anumită densitate a populației, structura politică nu se poate afirma, organizarea administrativă este irealizabilă și dezvoltarea economico-culturală de neconceput.

Modificările intervenite în cursul vremii în efectivul populației, în special cele de creștere, se resimt în apariția unor fenomene și instituții noi, ca și în mari evenimente istorice. Studiul variațiilor demografice este și el absolut necesar pentru deplina înțelegere a modificărilor istorice intervenite în societatea umană. Izvoare, diferite prin natura lor, furnizează informații care, coroborate, evidențiază existența modificărilor intervenite în decursul vremii în efectivul și structura populației, învederează fluctuații ale populației, înlesnind studierea consecințelor acestora. Fapte politice însemnate, fenomene economice hotărîtoare pentru evoluția societății nu pot fi înțelese cu adevărat fără să se țină seama de factorul uman. Poziția istorică a statelor, pusă în valoare de istoria lor economică, politică, socială, militară, religioasă, culturală, de relațiile lor internaționale

sînt în mare măsură influențate iar forța lor e uneori determinată de potențialul uman; istoria, în ansamblul ei, nu poate fi scrisă și explicată fără luarea în considerare a demografiei cantitative.

Demografia calitativă privește aspecte multiple, variate, legate de trăsăturile somatice, caracteristici psihico-morale, fapte culturale ale diferitelor societăți umane. Fără a se aborda problemele de demografie calitativă — și care singure pot constitui obiectul unei lucrări de mari proporții — este de amintit doar ca un element general, ce prezintă interes că a existat și există un „spirit românesc“, care se reflectă în cultura noastră, în literatură, filozofie, artă. El se explică, și explică la rîndul-i, ritmul original al istoriei noastre care a adăugat la experiența și patrimoniul cultural al umanității o experiență proprie cu aspecte de civilizație originale.

„Miracolul românesc“

În cazul istoriei României, pînă în secolul XIX nu s-au păstrat izvoare de tipul recensămintelor, a urbariilor, a registrelor funciare, cutume scrise, charte ale cetăților etc. Absența acestora îngreunează aprecieri cantitative ale unor fenomene social-economice. Cu toate acestea s-au putut întreprinde pe baza altor surse cercetări cu caracter demografic interesante. În ultima vreme, atît în cazul Transilvaniei — unde sursele documentare cuprind mai multe detalii — cît și al Munteniei și Moldovei este tot mai susținut efortul cercetătorilor ca reconstituirea istorică să cuprindă și elementul cantitativ. A fost lărgita perspectiva cu privire la structura

populației, repartitia geografică a diferitelor categorii de sate pentru unele perioade din evul mediu, constituirea, structura și evoluția domeniului feudal, gradul de antrenare a unora dintre sate în schimbul de mărfuri, mișcările de populație, colonizările și consecințele lor.

Larga deschidere în cercetarea istorică este de natură să evidențieze că fapte neexplicate

Migrațiunea populației de limbă latină de la sudul la nordul Dunării — fenomen surprins în izvoarele istorice — constituie un incontestabil fapt istoric, de-a dreptul opus celui închipuit de cronicari ca și de mulți specialiști, al fugii populației romanizate în fața „barbarilor”. El se explică în special prin împrejurările economice din acele secole din Imperiul roman de Răsărit.

Evoluția factorului demografic se oglindește în evoluția orașelor. Vedere fantazistă a unui oraș din Țara Românească (gravură din 1493)

sau explicate altă dată prin determinări politice, geografice sau religioase capătă o semnificație nouă, ținându-se seama și de considerente de ordin demografic, de aspectul cantitativ al fenomenului studiat. Prin acordarea unei atenții sporite investigării factorului populație se va surprinde mai exact esența a ceea ce s-a numit în istorie „miracolul românesc”. Acest fenomen la care ne referim are în vedere faptul că populația daco-romană a persistat pe teritoriul actual al României, în condițiile vitrege ale migrației popoarelor, iar aceasta s-a datorat, desigur în bună măsură numărului însemnat al celor rămași aici după retragerea oficialității romane, a creșterii acestui număr prin sporul natural și prin admigrările continue, în special în sec. IV-VI, de populația romanizată din sud.

Pătrunderea elementelor romanice în sec. IV-VI la nordul Dunării a fost o prelungire a romanizării, care n-a fost deci întreruptă în sec. III, în urma retragerii din Dacia a legiunilor romane și a aparatului administrativ imperial. Monumente, obiective, urme arheologice, descoperiri monetare ilustrează continuarea și după sec. III a procesului de romanizare la nordul Dunării.

Admiterea, pe baza izvoarelor documentare existente, a fenomenului de migrație a unor elemente romanice din sudul Dunării, care au întărit nucleul de romanizare băstinaș de la nordul Dunării, nu înseamnă excluderea ideii că a putut avea loc și fenomenul invers. În anumite momente, din cauza vicisitudinilor istorice, s-au produs deplasări de populație de la nordul la sudul Dunării.

În cadrul procesului general de dezvoltare istorică, care a provocat schimbări adânci în fizionomia vieții rurale de pe teritoriul României în sec. IX-X, factorul demografic și-a avut importanța lui. Efectivul populației, mărit prin asimilarea de către băștinași a unora dintre migratori, a determinat o creștere a numărului de așezări umane, atât în zonele de podiș cât și în cele subcarpatice și de cîmpie. Începînd cu sec. X, s-a conturat în linii generale peisajul rural, așa cum îl găsim mai târziu, în sec. XIV-XVIII. Încă din acea vreme s-a trecut la împărțirea țării în trupuri de moșii, s-au stabilit hotarele satelor, considerate încă din primele documente emise de cancelariile Munteniei și Moldovei ca „vechi și bătrîne”.

Presiunea și apoi instaurarea în sec. XII-XIII a stăpînirii regelui maghiar în Transilvania a provocat, pe lângă o permanentă rezistență armată, și un curent de emigrare a populației la sud și est de Carpați. În **Diploma Ioanilor**, regele maghiar ținea în mod expres să fie inclusă clauza că în ținuturile de la sud de Carpați, cedate cavalerilor Ioaniți, aceștia să nu primească pe țărani din regatul maghiar „de orice stare și neam ar fi”. Introducerea unei asemenea clauze atestă că la data emiterii diplomei, la mijlocul sec. XIII, emigrarea țărănilor din ținuturile intrate sub stăpînirea regelui maghiar — în cazul dat, din Transilvania — la sud de Carpați cunoștea proporții însemnate. Înmulțirea populației cu valorile de nou veniți din Transilvania — și acest fenomen va continua în cursul secolelor, fiind o permanență a istoriei noastre — a contribuit la dezvoltarea economică și maturizarea raporturilor feudale la sud și est de Carpați. S-a creat, astfel, cadrul intern necesar apariției statelor de sine stătătoare Țara Românească și Moldova. Împrejurări externe — criza din marile state vecine și pericolul tătar — au înlesnit și au grăbit procesul de formare a celor două state feudale românești ce aveau să se impună în a doua jumătate a sec. XIV ca factori importanți pe arena vieții politice europene.

Potențialul uman: o esențială bogăție a țării

Formarea statelor independente Țara Românească și Moldova a contribuit, prin stabilirea ordinii de stat și asigurarea în mai mare măsură a securității populației, la dezvoltarea mai rapidă a economiei și, în același timp, la creșterea efectivului populației țării.

Înmulțirea populației a determinat luarea unor măsuri de organizare politică și religioasă a țării. În actual sinodal din octombrie 1370, de înființare a celei de-a doua mitropolii a Țării Românești, cu reședința la Severin (prima își avea reședința la Curtea de Argeș), se motiva această măsură ca fiind determinată de numărul mare al populației („deoarece poporul acelei țări se întimplă să fie mult, ba aproape nenumărat”). Constatarea din actual sinodal cu privire la numărul mare al populației nu poate fi neglijată cînd se încearcă să se explice apariția în aceeași vreme a fenomenului de asociere la

domnie, care presupunea, se pare, chiar o împărțire teritorială a țării.

În sec. XIV-XVI, o însemnată parte a populației rurale continua să trăiască în sate libere, grupate mai ales în regiunile subcarpatice — unde densitatea populației era mai mare — fără să fie absentă și de la cîmpie. Aci, însă, populația era relativ rară și avea adesea un caracter mobil, reflectat de altfel și în toponimie (Pribeți, Hoinari, Goniți, Băjenari etc.).

Studiul demografiei cantitative face mai deplină înțelegerea istoriei marilor lupte și victorii obținute de poporul român împotriva invadatorilor străini în sec. XIV-XVI. Pierderile umane cauzate de războaie, însoțite adesea de ani de foamete, calamități naturale, secetă și epidemii, ar fi dus în scurt timp la pierderea independenței țării, dacă nu ar fi existat condiții social-economice de refacere a potențialului uman, care constituia esențiala bogăție a țării și căruia i se datora apărarea ei. În Muntenia și Moldova, pe lângă faptul că se păstra într-o proporție însemnată țărănimia liberă, interesată în apărarea libertății ei și a țării, sarcinile țăranilor dependenți față de stăpînii feudali erau incomparabil mai reduse decît în țările vecine. Fertilitatea solului făcea să crească interesul locuitorilor în lucrarea și apărarea pămîntului de care depindea bunăstarea lor. Nevoile militare, dese solicitări la sacrificiile țăranilor au menținut în sec. XIV-XVI la un nivel scăzut sarcinile față de stăpînii feudali. Aceasta a făcut ca sporul populației, rezultat din natalitatea mare, specifică acelei vremi, să i se adauge un procent însemnat de emigranți din țările vecine. Aceștia erau atrași în ținuturile românești de condiții de viață mai bune, de scutiri pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă de obligațiile la care erau impuși băștinașii*.

Victoriile obținute împotriva invadatorilor străini de poporul român, de oștile românești, formate în cea mai mare parte din țărani, au asigurat o amănare, cu consecințe binefăcătoare, a datei la care țările noastre au intrat în sistemul politic al dominației otomane. Această amănare a îngăduit poporului român în sec. XIV-XV un progres economic, bazat pe dezvoltarea centrelor orășenești, a producției de măruri și a schimbului. Progresul economic a avut consecințe însemnate în creșterea numărului populației, în dezvoltarea culturii și a artei, a civilizației autohtone.

Știrile documentare care s-au păstrat nu fac posibilă întocmirea unor statistici riguroase cu privire la numărul, densitatea, structura populației și variațiile demografice. Despre schimbările demografice în direcția creșterii numărului populației sînt elocvente, însă, două fenomene pomenite de izvoare: așa-zisa „roire a satelor” — care era un fel de sciziparitate a unei așezări rurale mai vechi în locul căreia apăreau două sau mai multe sate noi — și crearea unor sate de colonizare („slobozii”), prin chemarea unor coloniști din afara hotarelor țării. Existau și cazuri de „slobozii” cu coloniști strînsi din

* În *Cronica lui Vavrin* se arată că în 1445, de pildă, 12.000 bulgari, bărbați, femei și copii i-au cerut lui Vlad Dracul — și au căpătat permisiunea acestuia — să treacă cu avutur lor, măruri și vite, în Țara Românească.

țară. Satele de colonizare erau create în ținuturile cu slabă densitate a populației, în special în cîmpie, unde, din cauza deselor incursiuni străine, fenomenul de „pustiire” a localităților rurale era mai frecvent.

Rolul conducător al orașelor

Cu tot efortul militar la care a fost obligată Moldova în a doua jumătate a sec. XV, stabilitatea politică, asigurată de domnia lui Ștefan cel Mare, s-a răsfrint pozitiv pe plan demographic.

Creșterea numărului populației în a doua jumătate a sec. XV și pătrunderea în mai mare măsură la sate a economiei bănești, exprimată prin transformarea produselor agricole în marfă, a dus la mărirea consumului de mărfuri produse în orașe și a stimulată, prin aceasta, activitatea orășenească. Pe măsură ce se înmulțeau la sate cumpărătorii de mărfuri meșteșugărești se mărea numărul și diversitatea acestor mărfuri.

Sporirea populației, alături de alți factori, cum a fost lărgirea suprafețelor agricole și odată cu aceasta creșterea cantității de cereale, în special de cereale-marfă, explică creșterea însemnată a prețului satelor cumpărate și vîndute de boieri.

Creșterea numărului populației a avut urmări importante și în ceea ce privește organizarea teritorială și economică a marilor domenii, ea a contribuit la sporirea considerabilă a veniturilor stăpînilor funciari. Aceștia au devenit tot mai interesați în mărirea numărului de țărani dependenți și în întărirea dreptului de stăpînire asupra lor. În Țara Românească se constată că, la sfîrșitul sec. XV, pentru a împiedica plecările țăranilor de pe moșii, stăpînii le-au impus, în cazul în care ar fi voit să se strămute, o dare specială, „găleata de ieșire”, un fel de compensație materială pentru pierderea minii de lucru.

Un număr însemnat de țărani s-au îndreptat spre orașe, contribuind la creșterea populației lor. Este important de urmărit cum evoluția factorului demographic se oglindește în evoluția orașelor*, în viața, numărul și mărirea lor. Centre meșteșugărești și comerciale, orașele au apărut în urma dezvoltării forțelor de producție, a separării meșteșugurilor de agricultură și în momentul în care s-a creat o anumită „disponibilitate” a minii de lucru. Mai puține în prima parte a evului mediu, ceea ce semnifică o viață economică relativ slabă, orașele au crescut ca număr și mărime pe măsură ce se dezvoltă viața economică și se înmulțea populația.

Numărul și mărirea orașelor au avut o mare importanță pentru istoria diferitelor țări. În cazul Moldovei și Munteniei se constată în a doua jumătate a sec. XV și în prima jumătate a sec. XVI, ca urmare a sporirii numărului orașelor și înmulțirii populației lor, o creștere a ponderii deținute de ele nu numai în viața economică a țării, ci și în cea politică. În anumite cazuri, numărul populației a atins proporții comparabile cu ritmul de dezvoltare a

orașelor din țările Europei Apusene. În a doua jumătate a sec. XV, unele din orașele Moldovei — este cazul Chiliei — ajunseseră să aibă în jur de 20 000 locuitori. Cifra este mare, dacă o comparăm cu a multor orașe din apusul și sud-estul Europei. Pînă în sec. XVI, de pildă majoritatea orașelor din Țările de Jos au avut o populație de 10 000 locuitori. În anul cuceririi de către turci, Constantinopolul, cel mai important centru urban din lumea răsăriteană, avea sub 50 000 locuitori.

Nevoile de alimentare ale populației orășenești, crescută în urma sporului natural, exodului rural și imigrărilor străine, și care nu toată se putea aproviziona din „oculul” orașelor, au stimulată producția de cereale-marfă în lumea satelor. Aceasta, odată apărută sub imboldul pieții interne, s-a îndreptat și în afara granițelor țării. Spre sfîrșitul sec. XV, izvoarele înregistrează un mare belșug și ieftinătate a produselor alimentare, precum și o creștere a exportului de grîne.

„A înapoia Țării Românești vechea ei stralucire”

În cadrul interdependenței factorilor care au acționat în istorie și care explică particularitățile desfășurării procesului istoric pe teritoriul României, am dat cîteva exemple despre modul în care factorul demographic a influențat diferite aspecte ale istoriei noastre. Factorul demographic a fost influențat, la rîndul lui, de alți factori, în primul rînd economic și politic, care au putut contribui la creșterea — este cazul celei de-a doua jumătăți a sec. XV în Moldova — sau la scăderea numărului locuitorilor ei. Un exemplu despre felul în care factorul politic are influențe negative, nu numai în domeniul economic ci și în cel al demographic, îl constituie trecerea în a doua jumătate a sec. XVI a țărilor române sub dominația otomană.

Noile condiții politice au încetinit ritmul lor de dezvoltare, mari sume de bani, stoarse din munca țăranilor și meșteșugarilor români, au fost îndreptate spre Constantinopol. Turcii și-au impus dreptul de monopol asupra comerțului țărilor române, care au devenit „grîrnarul” Împerului otoman. Pe măsură ce au crescut obligațiile producătorilor direcți către stat, stăpînii feudali interni și Poarta otomană, a scăzut treptat puterea economică a producătorilor, a sporit numărul celor căzuți în dependență, s-au înmulțit cazurile de emigrări. Spre sfîrșitul sec. XV, călugărul călător Luca Testanova descriind, într-un memoriu adresat papei, exploatarea crîncenă a locuitorilor și abuzurile administrației din Muntenia și Moldova, arăta că din cauza cererilor nesfîrșite multe sate se risipeau. El considera, în încheierea memoriului, că dacă bogățiile acestor țări nu ar fi fost așa de mari, în ele n-ar fi rămas la acea dată nici un om.

Interesul fiscal al statului și cel egoist de clasă al boierilor au făcut ca în condițiile marii fluctuații de populație de la sfîrșitul sec. XVI să fie decretată în Muntenia „legarea de glie” a țăranilor. Scăderea numărului contribuabililor a determinat domnia să impună acest

* Vezi și articolul *Orașe din Moldova*, din *Magazin Istoric*, nr. 9/1969.

act. Prin legarea de glie, statul a înăbușit spiritul întreprinzător, inițiativele particulare; țăranul, transformat în serv, a ajuns să trăiască în condiții inferioare, grele, pe un pământ care nu-i mai aparținea, a cărui producție nu-l mai interesa și unde singura lui rațiune de a mai fi era munca pe care o presta stăpînului.

Prețurile cu care turcii cumpărau grânele au făcut să se micșoreze suprafețele însemnate cu grâu, s-a redus producția de cereale, și odată cu ea nivelul de viață; locuitorii au început să extindă cultura acelor cereale care nu erau cerute de Poarta otomană (de pildă, meiul). În economia țării, o mare pondere a căpătat, pînă în sec. XIX, creșterea vitelor.

Slăbirea puterii economice a satelor și situația precară a țăranilor s-au răsfrînt asupra orașelor; activitatea orășenească a decăzut în genere și odată cu ea importanța orașelor. Poarta otomană a limitat comunicațiile internaționale ale țărilor române, a redus la un cadru local relațiile lor de schimb. Vechile capitale Argeș și Cîmpulung, Baia și Siret au devenit mici țirguri, capitalele s-au mutat în funcție de orientarea economică către Imperiul otoman mai spre sud, de la Țirgoviște la București și de la Suceava la Iași.

Un însemnat exod de populație în afara hotarelor țării a caracterizat, mai ales, sec. XVIII. Referindu-se la Țara Românească, după mijlocul sec. XVIII, un observator străin, generalul Bauer, arăta că „ar trebui un lung șir de ani spre a înapoia Țării Românești vechia ei strălucire, pentru a reînvia atîtea orașe altădată bine populate și înfloritoare, pentru a restabili atîtea sate bogate și atîtea locuințe acum pustii, pe care străbătînd țara, le întîlnești la fiecare pas, ca pe niște rămășițe”. Pentru depășirea situației descrise de Bauer, trebuiau schimbate condițiile istorice, înlocuite cu altele în care să se manifeste mai multă preocupare pentru elementul uman, pentru condițiile lui de muncă și de viață, de care depindeau creșterea populației, refacerea și întărirea potențialului economic, singurul în măsură să dea țării politică și să impună țările române în afară.

Deși informația documentară este, pentru sec. XVII-XVIII, incomparabil mai bogată

decît în secolele anterioare, natura izvoarelor — lipsa de statistici și recensăminte face totuși imposibil de stabilit numărul exact al populației, clasele și toate categoriile sociale fiind interesate în ascunderea situației reale demografice: țăranii de teama impunerilor fiscale, boierii doritori să-și crească averile, domnia pentru a evita noi cereri ale Porții otomane, deși pentru propriile ei venituri ar fi dorit sigur o cît mai exactă evidență a populației. Cataografiile realizate de specialiștii austrieci și ruși nu oglindesc nici ele decît aproximativ realitatea. Pentru a nu atrage atenția altor puteri europene asupra Principatelor dunărene și pentru a justifica cu mai mult ușurință o eventuală ocupare a acestora, imperiile amintite căutau să prezinte cele două țări puțin populate și lipsite de valoare economică.

Din unele date existente din prima jumătate a sec. XIX, rezultă că în țările române sporul natural depășea cu mult pe cel obișnuit în Europa acelei epoci și curentul de imigrare era foarte puternic. Manifestarea unor asemenea fenomene presupunea însă existența unor condiții favorabile. Existau oare acestea în realitate? Într-o oarecare măsură, am putea spune că da. Izvoarele atestă că în această vreme situația materială a țăranimii se schimbă în bine; țăranii începuseră să iasă din bordeie, să-și construiască case, să-și schimbe îmbrăcămintea tradițională și să cumpere mai multe mărfuri de la orașe. Regimul mai puțin împilator ca în trecut sau ca în țările vecine a putut duce la creșterea natalității și a curentului de imigrație. Totodată, însă, erau multe și mari nemulțumirile producătorilor direcți, cauzate de greutatea sarcinilor fiscale la care ei erau obligați, de inechitatea existentă în repartitia pămîntului, de condițiile aspre de muncă, de abuzurile organelor de stat. Creșterea opoziției maselor populare față de pretențiile clasei dominante a generat, de altfel, revoluția din 1848.

Cu anii 1859/1860, după unirea Moldovei cu Muntenia, cînd se realizează primul recensămint modern, mai amplu, începe o etapă nouă studiul populației românești, cercetarea ei, sub aspectul numărului, structurii profesionale, repartii pe sexe, vîrstă, nivel de instruire etc., este mult înlesnită, permițînd întreprinderea unor studii pertinente.

Viitorul nostru concurs — dotat cu importante și numeroase premii — va începe în nr. 9/1974. Pentru a putea răspunde corect la întrebări, păstrați și citiți cu atenție TOATE numerele din anul acesta ale revistei MAGAZIN ISTORIC

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ „Fil fără grijă”

Într-o zi, Grigore Trancu-Iași, unul din puținii susținători care-i mai rămăseseră mareșalului Averescu în 1938, aflînd că la Palat urma să aibă loc un consiliu de coroană în care se bănuia că se va hotărî soarta guvernului, a stat de dimineată pînă seara lîngă mareșal, repetîndu-i stăruitor unica frază: să nu uitați să mă treceți pe lista noului guvern.

Seara, într-adevăr, Averescu a fost chemat la Palat.

Trancu-Iași l-a condus pînă la ușă, la despărțire adresîndu-i încă odată amintitele cuvinte.

— Fi fără grijă Grigore, l-a liniștit mareșalul. Cum ajung la Palat, cum îi spun asta lui Ferdinand (care murise din 1927 — n.n.).

I. CIUTESCU,
București

■ Datorie

Se povestește că odată, cum-părînd un butoi cu zece drahme, Diogene se învoi cu negustorul să-i plătească cinci drahme pe loc, iar cinci drahme să-i rămînă dator.

După o vreme, negustorul îi ceru și restul de bani.

— Ești în toate mințile? ripostă Diogene. Învoiala noastră a fost să-ți plătesc doar cinci drahme, iar celelalte cinci să-ți rămîn dator. Dacă îți

le-aș plăti acum, aș călca înțelegerea, căci nu ți-aș mai datora nimic.

C. DAN,
Ploiești

■ Mers

Un nobil englez, zărîndu-l pe stradă pe filozoful și poetul Alexander Pope (1688-1744) i se adresă pe un ton arrogant: — Ați putea să-mi spuneți la ce folosește un omuleț care merge strîmb?

— Ca să vă facă să mergeți drept, îi replică Pope.

AI. VLAD,
Botoșani

■ Schimb

Într-o seară, Johann Strauss tatăl (1804-1849) se căznea să găsească trecerea între două teme ale unui vals la care lucra. Au trecut cîteva ceasuri fără ca să afle dezlegarea căutată cînd, pe neașteptate, în încăperea a intrat fiul său, Johann Strauss — viitorul rege al valsului — care, spre rușinea familiei, nu prea strălucea la învățătură.

Băiatul s-a așezat la pian și a improvizat fără greutate trecerea căutată. Încîntat, tatăl a exclamat:

— Cred că ar fi mai potrivit ca pe viitor, fiule, tu să-mi compui valsurile, iar eu să-ți fac lecțiile.

AI. LUPĂȘTEANU,
Sibiu

■ Înțelegere

În timpul războiului din 1866 dintre Austria și Prusia, generalul austriac Benedek îl angajă pe pictorul Fritz Lallemand să picteze cîteva scene de luptă.

După bătălia de la Sadova, în care austrieii fuseseră înfrinți, Lallemand se prezintă generalului și-i spune că vrea să se întoarcă la Viena.

— Bine, dar nu te-ai angajat pe tot timpul războiului?

— Ba da, excelență, dar era vorba să pictez bătălii, nu alergări.

N. GEORGIU,
Tulcea

■ Probleme personale

La împăratul Franz Iosif al Austro-Ungariei s-a prezentat o doamnă spre a se plînge împotriva soțului ei, ofițer superior.

— Mă înjură, maiestate.

— Nu mă privește pe mine, doamnă.

— Dar o înjură și pe maiestatea voastră.

— Asta nu vă privește pe dv. doamnă, a răspuns împăratul.

Nicolae P. MUGUR,
Medias

■ Cine-l nemulțumit...

Poetul George Topârceanu a fost o vreme revizor școlar la Vălenii de Munte. Se povestește că, schimbîndu-se guvernul, noul ministru l-a chemat pe Topârceanu la București să-l apostrofze pentru „inactivitate”.

— Sint foarte nemulțumit de d-ta, i-a spus ministrul. Ca atare, va trebui să-ți dai demisia. La care Topârceanu a ripostat:

— În schimb, eu sint foarte mulțumit de dv. Și dacă-i vorba de demisie, să și-o dea cel ce-i nemulțumit.

M. VORNICU,
București

COMOARA TEMPLIERILOR

Un proces care durează de 667 ani

În 1118, cavalerul Hugues de Payns, împreună cu alți cîțiva cavaleri francezi, întemeia la Ierusalim Ordinul Călugărilor Templieri. Alături de celelalte ordine similare — ospitalierii și Cavalerii Teutoni — templierii aveau inițial drept principală misiune lupta „împotriva necredincioșilor”, constituind un puternic sprijin al armatelor cruciate, dezlănțuite în campanii de cucerire sub pretextul salvării „Pămîntului Sfînt”.

La scurt timp de la înființarea sa, Ordinul Templierilor și-a sporit considerabil numărul de membri, acumulînd, totodată, o imensă avere. Adevărați bancheri ai Europei, templierii au început să se ocupe nu numai de afacerile financiare, ci și de cele politice, intervenind în disputele feudale, utilizînd cel mai puternic mijloc de persuasiune din epocă: banul.

Multă vreme, tolerat și ocrotit de monarhia franceză, Ordinul Templierilor și-a sfîrșit existența în timpul domniei lui Filip cel Frumos, pentru care prezența ordinului devenise o piedică serioasă în realizarea țelurilor sale politice: unificarea Franței și formarea unui stat feudal centralizat.

La 13 octombrie 1307, regele a dat lovitura de începere a campaniei împotriva templierilor: 150 cavaleri în frunte cu însuși marele magistrul al ordinului, au fost arestați la Paris. În același timp, au fost capturați aproape toți templierii din țară.

În timpul procesului care a urmat, o mare nedumerire și-a făcut loc: fabuloasa comoară atribuită templierilor dispăruse înghițită parcă de pămînt. Unde fusese ascunsă? Existase ea vreodată?

O taină perpetuată, sporită din secol în secol, odată cu legendele urzite de mirajul acestei comori pe care nimeni n-o văzuse vreodată. Și totuși...

În continuare paginile care urmează prezintă noi date din neobișnuita istorie a căutării și negăsirii legendariei comori a templierilor.

H. D.

112 miliarde de franci și 10 000 castele

În ciuda numelui său, Filip cel Frumos era în primul rînd o voință de fier. Ajuns adolescent pe tron, în 1285, el și-a propus de la început două țeluri: să unifice Franța și să construiască un stat centralizat. E adevărat că avea un precursor în Ludovic cel Sfînt, dar, spre deosebire de acesta, era dispus să se bată și cu cerul, nu numai cu pămîntul, pentru a-și impune voința. De aceea i-a scris papei: „Aflați că pe lumea asta nu sîntem supuși nimănui”. Iar cînd Bonifaciu i-a răspuns prin excomunicare, regele l-a arestat și a poruncit să fie palmuit cu mînușa de fier. Sufocat de indignare, supremul pontif a murit, lăsînd locul unui urmaș mai abil, Clement V.

Angajați într-o înfruntare spectaculoasă, Filip cel Frumos și Clement V au fost adversari de talie egală, pentru că amîndoi au sesizat un element esențial în evoluția istorică a timpului: papa a înțeles că monarhia era o putere în plină ascensiune, iar regele a intuit că această ascensiune trebuia să se bazeze pe proaspăta vigoare a burgheziei, pe arma popularității. Nimic nu rezuma mai bine această nouă orientare decît atitudinea celor doi față de problema templierilor.

Căci templierii deveniseră o problemă. În 1137, ordinul nu stăpînise decît așa-numitul „Templu” construit în inima Parisului, pe un loc dăruit de Ludovic VI; în 1247, însă, proprietățile sale ocupau o treime din oraș, cuprinzînd spre nord o fortăreață redutabilă. Printr-una din ironiile sorții, în care istoria este atît de darnică, de acolo avea să iasă în 1307, ultimul conducător al templierilor pentru a muri pe rug ca victimă a monarhiei în ascensiune. Și tot de-acolo va ieși și ultimul reprezentant al monarhiei, Ludovic XVI, pornind în 1793 pe drumul către eșafod*.

Proprietățile pe care ordinul le avea în Paris erau totuși numai o modestă mostră a bogățiilor adunate vreme de două secole. Încă de la înființarea lui, ordinului îi fuseseră dăruite mari sume de bani de către diverși suverani și pontifi, la care se adăugau nu puținele averi rămase la moartea unora din membrii săi aristocrați. Dar aceste împrejurări nu erau suficiente pentru a explica uriașa avere a templierilor, care îngloba — în 1300 — zece mii de castele răspîndite prin toată Europa, din Portugalia pînă în Ungaria și Anglia, și alte bunuri echivalente cu 112 miliarde de franci de astăzi. Pentru contemporanii lor, averea fabuloasă a templierilor era un mister, cu atît mai mare, cu cît aceștia se fereau să o irosească, suscitînd o invidie pu-

* Vezi Magazin Istorie, nr. 4/1967.

ternic nuanțată de admirație. Explicația îndobște admisă era pe potrivă spiritului acelei epoci: se spunea că templierii practicau alchimia și descoperiseră piatra filosofală, adică secretul transformării plumbului în aur. La drept vorbind, zvonul cuprindea un simbul de adevăr, dar piatra filosofală pe care o găsiseră cavalerii nu ieșea dintr-o retortă, ci dintr-o tehnică financiară, care este utilizată și în zilele noastre și care la vremea respectivă constituia o inovație uimitoare.

Căci templierii erau bancheri. De fapt, instituția bancară nu era chiar o noutate absolută: antichitatea își avusese băncile ei, iar în orașele comerciale ale Italiei ele începeau de asemenea, să renască. Aceste instituții n-aveau totuși nimic comun cu băncile moderne, în afară de nume: erau simple depozite unde se păstrau banii. Și nici nu s-ar fi putut altfel într-o epocă ce nu depășise încă stadiul producției artizanale și în care Biserica interzicea cu strictețe orice împrumut cu dobândă, considerându-l drept cămătă. Dar sistemul bancar al templierilor era de o ingeniozitate fără precedent, cuprinzând toate operațiile moderne: deschideri de conturi curente, constituiri de rente și pensii, avansuri, cauțiuni, consignații, împrumuturi pe garanție, încasări, administrări de depozite particulare, transferuri internaționale de fonduri, operații de schimb.

Grație acestui ansamblu de tehnici bancare, ordinul se făcuse indispensabil într-o epocă în care nesiguranța drumurilor și frecvența naufragiilor periclitau transportul de bani. O scrisoare de credit emisă de o comanderie a ordinului permitea negustorilor bogați să se deplaseze fără cufer și fără escortă, intrând la destinație în posesia fondurilor lor. O parte din aceste scrisori au fost regăsite și stîrnesc admirația economiștilor. Ele comportă zece coloane: dată, loc de origine, destinație, valoarea sumei, natura devizelor, scadența, numele emițătorilor, numele beneficiarilor, observații și curs. Această ultimă coloană este și cea mai interesantă, întrucît ne arată cum au ocotit templierii interdicția bisericii de a împrumuta cu dobândă, speculînd asupra diferențelor de curs de la o țară la alta. Interdicția mai era evitată și prin perceperea spezelor deagio* și de comision. Mulțumită acestei duble invenții, capitalurile lor făceau pu...
 O mină de fier și un secret
 cu lacate de oțel

Timpe douăzeci de ani, regele Franței și Ordinul Templierilor au fost în cele mai bune raporturi. Ordinul proclama că va apăra regatul chiar și împotriva papei, iar regele îi arăta „favoarea specială și sincera predilecție”, acor-

* Diferență cu care prețul (cursul) pe piață al unei monede sau al unei hîrtii de valoare depășește valoarea nominală a acesteia, cîștigul rezultînd din asemenea diferențe.

dîndu-i noi privilegii. Aceste complimente reciproce exprimau însă numai o bunăvoință aparentă, marcînd de fapt o încordare crescîndă. Vechea animozitate născută peste mări, pe vremea cruciadelor, găsia la tot pasul motive de a se reînnoi. Deși nașal fiului lui Filip, marele magistru Jacques de Molay l-a angajat în 1298 pe nepriceputul visticernic al ordinului, care se lăsase convins să împrumute regelui 200 000 florini; în 1300, însă, aveau să iasă din același teazar încă 500 000 franci pentru familia regală. Pe de altă parte, lui Filip i s-a refuzat cererea de a fi primit în ordin; în 1306 a fost nevoit să se refugieze însă în fortăreața Templului, din pricina unei răscoale populare declanșată de un nou val de scumpete, în care templierii jucaseră, de altfel, un dublu rol, contribuind la devalorizare prin rarefierea circulației monetare și favorizînd chiar pe ascuns declanșarea răzmeriței.

Atît și încă ar fi fost de ajuns pentru ca un monarh cu visteria secătuită să recurgă la o lovitură de grație împotriva creditorilor săi. La confiscări de averi mai recurse: în 1291, împotriva bancherilor lombarzi, și în 1306 împotriva evreilor. Acum, însă, era vorba de ceva mai mult: ordinul ajunsese la o putere mai mare decît o putea îngădui echilibrul de forțe. Devenise o piedică. Și dacă ne gîndim la țelurile lui Filip cel Frumos, putem înțelege că înverșunarea lui împotriva templierilor nu era dictată numai de motive financiare. Voința sa de fier izbutise să micșoreze puterea bănească a nobilimii, înființînd Camera de Conturi, dar se lovea de scutirea de impozite de care se bucurau templierii. Regele izbutise să îngrădească privilegiile judiciare ale clerului, dar se ciocnea de cele ale ordinului. Filip era în conflict cu Anglia pentru teritoriile din nordul Franței, dar templierii nu-și ascundeau vechea lor simpatie pentru englezi. Monarhul izbutise să întregască statul cu o serie de provincii și să instituie o rețea administrativă centralizată, dar era nevoit să tolereze în țară independența Templului, apărută de o miliție de 30 000 oșteni, conduși de marele magistru al ordinului, care susținea ca își exercită funcția „prin grația lui Dumnezeu!” — ca și regele însuși.

Templierii doriseră de la început să fie un stat în stat și izbutiseră atîta vreme cît dănuise dezmembrarea feudală. Dar între timp Franța evoluase. Statul centralizat nu mai era un simplu deziderat: un singur gest al regelui putea pune în mișcare oricare dintre angrenajele sale. În acest organism nu mai rămînea loc pentru o altă putere în afară de monarhie.

Și, în zorii zilei de 13 octombrie 1307, brațul ei de fier a sfîrșit portile Templului din Paris. O sută cincizeci de cavaleri — în frunte cu marele magistru al ordinului — au fost arestați; o operație admirabil sincronizată a asigurat în același moment capturarea tuturor templierilor din țară. Regele însuși a deschis mînos mormîntul arhitectului care clădise turnul Templului și i-a împrăștiat osemintele în vînt. Era

un gest care, indiferent de motivarea lui reală, simboliza magistral cele două aspecte ale loviturii: pe de-o parte succesul, prin spulberarea puternicului ordin odată cu cenușa ultimului mare magistru ars pe rug; pe de altă parte eșecul, prin spulberarea speranței într-o pradă bogată. Căci în toată incinta Templului din Paris, ca și în celelalte posesiuni ale ordinului, n-a fost găsită nici urmă din fabulosul tezaur și nici un document revelator. Atât comoara, cât și arhiva, de a căror existență nu se îndoia nimeni, dispăruseră ca prin farmec.

O lovitură de teatru salvează o importantă taină

În aceste împrejurări a început bizarul proces care a agitat spiritele timp de șase veacuri. Principalele acuzații aduse templierilor erau:

1. Inițiere secretă, însoțită de renegarea lui Cristos.

2. Omiterea formulei de sfințire în timpul slujbei.

3. Adorarea unui idol considerat drept imagine a adevăratului Dumnezeu.

Interogatoriul principalilor acuzați a fost însoțit de torturi, în cursul cărora treizeci și șase dintre ei au sucumbat. Ceilalți, după câteva zile, s-au grăbit să recunoască cele mai stranii orori, pentru ca nu mult după aceea să-și retracteze mărturișirile, apoi să le confirme din nou și iar să le retracteze, în ciuda legii timpului care prevedea pedeapsa cu moartea pentru asemenea reveniri.

Pînă aici lucrurile se pot explica prin aplicarea torturilor care-l îngrozise pe acuzați. Ceea ce nu se poate explica însă la fel de ușor este atitudinea inculpaților în momentul intervenției directe a papei Clement V. Conform statutului, acordat chiar de Sfântul Scaun, ordinul nu putea fi judecat și condamnat decît de către supremul pontif. Filip încercase să-l determine pe papă la acest pas, dar văzînd că încerca să se eschiveze, regele forțase lucrurile, emițînd ordinul de arestare în numele marelui inchiizitor din Paris. Imediat după aceea, organizase o adevărată campanie de mobilizare a opiniei publice, beneficiînd și de acordul Statelor Generale (adunarea reprezentanților celor trei ordine: cler, nobilime și burghezii cu rol pur consultativ) care de multă vreme nu vedeau cu ochi buni prosperitatea cavalerilor. Grăbind interogatoriile și torcînd prin tortură mărturișirile de erezie ale inculpaților, Filip era sigur că papei îi va fi foarte greu să-l dezică pe inchiizitor. Pe de altă parte, dacă ordinul era declarat eretic, bunurile sale încetau să mai fie o proprietate a bisericii și reveneau regelui.

În aceste împrejurări, papa Clement V a intervenit contestînd puterea marelui inchiizitor din Paris și a cerut dosarul pentru a prelua el însuși ancheta. Mai mult, în noiembrie 1307, a ordonat arestarea tuturor templierilor din Europa. Era o stratagemă abilă, care n-a înșelat însă pe nimeni. Nici pe templierii din celelalte țări, care și-au văzut nestingheriți de treabă, nici pe Filip IV, care ar fi trebuit să-i

Philip cel Frumos, înverșunat dușman al unei organizații a cărei putere i-o amenința pe a sa

predea papei pe singurii cavaleri de fapt amenințați: adică pe cei arestați ilegal de el în Franța. Ca atare, regele a refuzat să-i cedeze, invocînd un argument ridicol, dar incontestabil: inculpații erau atît de numeroși, încît papa n-avea suficiente închisori pentru ei*. Numai la Paris se aflau, într-adevăr, 666 anchetați! Papa a fost obligat să accepte ca prizonierii Bisericii să rămînă în paza regelui, dar, în ciuda presiunilor acestuia, a hotărît să audieze el însuși 72 templieri, în timp ce capii ordinului, care nu puteau fi transportați la reședința papei „din pricina stării proaste a sănătății”, să fie interogați de cardinali trimiși anume de suveranul pontif.

Din acest moment — vara lui 1308 — atît atitudinea papei, cît și aceea a templierilor devin de neînțelese. După ce au alternat în diverse rînduri mărturișirile și retractările, cavalerii au ales tocmai prilejul venirii cardinalilor pentru a se declara — de astă dată fără torturi — vinovați de crimele imputate și au semnat

* Reședința papalității era atunci la Avignon, în sudul Franței.

depozițiile cu propria lor mână. Apoi, tot atât de inexplicabil, un număr tot mai mare de anchetați își vor retracta iar declarațiile, susținând nevinovăția ordinului, drept care, în virtutea legii amintite mai sus, 54 templieri vor fi arși de viu la Paris în 13 mai 1310. Pe de altă parte, Clement V — care făcuse pînă atunci apel la toate subterfugurile posibile pentru a-i apăra, declarînd ilegale acuzațiile — după ce i-a audiat pe cei 72 templieri și-a schimbat brusc atitudinea. Mai mult, a recunoscut inchiizitorilor francezi puterea pe care le-o contestase și a hotărît întrunirea unui conciliu care să judece ordinul. Ce-i vor fi spus acuzații audiați nu se știe; procesele verbale ale interogatoriilor luate de papă au rămas zăvorțite în arhivele secrete ale Vaticanului.

Oricum, în luna iunie 1311, ancheta a fost declarată încheiată, iar la 10 octombrie s-a deschis conciliul ale cărui dezbateri trebuiau să facă lumină în acest misterios proces. Lovitura de teatru a fost dată de papă care a declarat Ordinul Templierilor desființat, dar nu printr-o hotărîre judecătorească, ci printr-o ordonanță apostolică. Prin această decizie, Clement V escamotă dezbaterile publice. Neputînd să salveze ordinul în urma mărturisirilor auzite cu propriile lui urechi, el i-a salvat doar taina, care ar fi putut constitui, probabil, o amenințare nu numai pentru osîndiți.

Incursiune într-o arhivă secretă

Cînd Napoleon a cucerit Roma, a confiscat din arhivele Vaticanului toate documentele referitoare la această pasionantă enigmă istorică. Nu mult după aceea, în virtutea Concordatului cu papalitatea, dosarul a fost restituit. El fusese consultat însă de mai mulți savanți, care alcătuiseră și un catalog al pieselor respective. În felul acesta s-a putut constata că la Vatican nu exista nici urmă de arhivă a templierilor. Diversele reședințe ale acestora au fost percheziționate în mai multe rînduri, fără nici un rezultat. Cu toate acestea, toți cei ce s-au dedicat studierii misterului ordinului au ajuns la concluzia existenței incontestabile a unui tezaur la fel de bogat în metal prețios, ca și în documente.

Într-o lucrare destul de recentă, istoricul și ziaristul Albert Ollivier a amintit că, potrivit unei legende, departe de a fi fost luat prin surprindere, Jacques de Molay cunoștea data arestării, stabilită cu o lună înainte de lovitură, și că-și luase, desigur, în ascuns măsuri de prevedere. Cum a putut lua naștere o asemenea legendă? Documentele Vaticanului care făcuseră naveta între Roma și Paris au fost publicate în extenso de istoricul german Schötmüller în 1887; nici o depozitie a templierilor nu cuprindea o referire de acest gen. Dar, de Sède remarcă faptul că din lucrarea savantului german lipsesc citeva din cele 72 procese verbale ale anchetării inculpaților audiați de însuși Clement V. Și a regăsit într-adevăr unul din ele, al cărui conținut confirmă legenda la care se referă Albert Ollivier. „Este vorba — spune de Sède — despre depozitia făcută la sfîrșitul lui iunie 1308, în fața papei, de către al 46-lea interogat, templi-

erul Jean de Chalon, aparținînd Templului din Nemours, dieceza Troyes. Acesta a declarat că în ajunul descinderii, la 12 octombrie 1307, a văzut trei care încărcate cu paie ieșind la cădere nopții din Templul parisian, sub conducerea lui Gérard de Villers, care luase cu sine cincizeci de cai, și a lui Hugues de Châlons. În aceste care se aflau cuferule cu tezaurul lui Hugues de Pairaud (care avea gradul de „Grand Visiteur de France”); ele au pornit către coastă, pentru a fi imbarcate pe optsprezece corăbii ale ordinului și trimise peste hotare. Documentul figurează în arhivele secrete ale Vaticanului”. La acest document, de Sède a mai adăugat încă unul, găsit la Biblioteca Națională din Paris printre scrisorile lui Clement V și trecut de asemenea cu vederea pînă acum de cercetători. Este vorba de o filă care are drept motto următoarele cuvinte: „Acestea sînt numele fraților care au plecat”, sub care urmează o listă cu douăsprezece nume de demnitari ai ordinului și indicarea direcției către care au pornit cîteva dintre ei. Printre aceștia figurează cele două nume citate de acuzatul nr. 46, adică Hugues de Châlons și Gérard de Villers, despre care se spune că „a înarmat XL frați”. Așadar, în total 52 călăreți, întocmai ca în depozitia amintită.

De aici înainte, pe firul unui raționament logic, de Sède a ajuns la concluzia că, de vreme ce cunoșteau cu atîta precizie data descinderii, templierii nu-și puteau face iluzia că, în plină operație de capturare a membrilor ordinului din întreaga țară, cele 18 corăbii ar fi putut încărcă tezaurul, părăsind nestingherite țărmlul. Dealtfel, însuși acuzatul spusese că „a auzit vorbindu-se” despre această imbarcare, fără să fi asistat la ea. Cel mai apropiat punct de imbarcare se afla în dreptul actualei localități Le Tréport, pînă la care, pe vremea aceea, nu se putea ajunge decît pe vechiul drum roman care traversa ținutul Vexin, trecînd prin Gisors. Acesta pare să fi fost deci cel mai probabil traseu, cu mențiunea că cele trei care n-aveau cum să ajungă într-o singură noapte pînă la țărml și că nici nu s-a aflat vreodată de capturarea unui convoi transportînd un asemenea tezaur. În răstimpul de cîteva ore pe care l-a avut la dispoziție, convoiul nu ar fi putut străbate mai mult de circa 60 kilometri. În consecință, singura ipoteză plauzibilă rămîne că, undeva pe acest traseu, nu mai departe de 60 kilometri depărtare de Paris, misterioasele care trebuie să-și fi depus încărcătura într-un loc sigur, ferit de vigilența oamenilor lui Filip care păzeau toate drumurile mari și evitînd reședințele oficiale ale templierilor, pasibile de a fi percheziționate. Așadar, afirmă de Sède „logica circumscrisie în limite destul de restrînse perimetrul în care trebuie să-și fi găsit refugiul tezaurul marelui și puternicului demnitar al Ordinului Templului, Hugues de Pairaud”. Cu alte cuvinte, urma lui trebuie căutată în ținutul Vexin.

Dar înainte de a vedea mai amănunțit ce s-a putut întîmpla înăuntrul acestui perimetru, trebuie să stăruim puțin asupra unei întrebări care se impune: cum ar fi putut transporta trei care niște cufer care aveau nevoie de optsprezece corăbii? Nu cumva e vorba de altceva, de o comunicare transmisă într-un limbaj cifrat? Te-

zaurul a existat, ca și arhiva. Soarta ordinului fusese pecetluită. Și poate că, în ultimul ceas, puținii inițiați în marile taine ale acestuia au încercat să transmită un mesaj eventualilor supraviețuitori, folosind un cod cunoscut numai de cei în drept. În care caz depozitiile acuzatului nr. 46 se transformă într-un cod a cărui cheie trebuie căutată în simbolul celor trei care și al celor optsprezece corăbii. Secretul ce păru-se a clipa gata să iasă la lumină, se învăluie acum în tenebrele exoterismului atît de mult cultivat în tot evul mediu.

Învinuți de apostazie

Mărturisirile unora din cei anchetați și mai ales faptul că papa Clement V după ce a audiat pe cei 72 martori, și-a schimbat brusc atitudinea și a desființat ordinul, ocotind astfel cu o maximă abilitate dezbaterile acuzărilor aduse, par să indice existența unei activități tainice, în care erau inițiați numai o parte din cavaleri, după o scrupuloasă verificare. Ipoteza este confirmată chiar de unele depozitii. Templierul Gaucrand de Montpezat, de pildă, a declarat: „Avem trei articole pe care nimeni nu le va cunoaște vreodată, în afară de Dumnezeu, de Diavol și de Magistri”, iar alți trei cavaleri au afirmat: „ordinul posedă un regulament atît de neobișnuit și asupra căruia trebuia păstrată o taină atît de absolută, încît oricare ar fi preferat să-și piardă viața decît să o dezvăluie. Dar cea mai elocventă confirmare este cuprinsă în declarațiile unor templieri englezi, Guillaume de Poklington, Etienne de Stapplebrugge și Jean de Stoke, care n-au fost supuși nicio-dată la torturi, nefiind nici măcar arestați. Ei au relevat următoarele: „În realitate există două feluri de primiri în ordin: prima este rezervată primirii propriu-zise, care se desfășoară după un ceremonial deloc blamabil, dar a doua, care are loc abia după cîteva ani, este acordată numai unora dintre membri și este strict secretă”. În această privință, unul din conducătorii ordinului, Geoffroy de Gonneville, preceptorul Aquitaniei și Poitou-ului, a adăugat: „Sînt unii care pretind că acesta a fost un adaos rău și pervers, introdus în statutul ordinului de magistrul Roncelin”. O seamă de cercetători au socotit că acest Roncelinus nu a figurat nicio-dată în lista marilor magistri și demnitari ai ordinului. Ei au ignorat însă faptul că, în anul 1780, episcopul de Copenhaga, Frederic Munter a făcut o descoperire importantă în arhivele Vaticanului. El a găsit acolo un pergament, marcat cu crucea ordinului și datat din 1240, care cuprindea, în afară de regulamentul oficial, alte treizeci și cinci de articole, grupate sub titlul „Aici începe cartea Botezului Focului sau statutul secret întocmit pentru frați de către magistrul Roncelinus”.

Pe de o parte, documentul confirmă supoziția că, așa cum în sînul ordinului exista o grupare secretă, exista și o ierarhie paralelă, care-și avea demnitarii ei. Pe de altă parte, el explică multe din ciudățeniile procesului, lămurindu-l atitudinea lui Clement V și graba cu care acesta a închis dezbaterile, iar, în ultimă analiză, furnizează poate și o cheie pentru tai-

na tezaurului dispărut. Iată cîteva din prevederile acestui statut al lui Roncelinus, publicat integral, în 1877, de savantul german Mertz-dorff:

„Să știți că Dumnezeu nu face deosebire între oameni, fie ei creștini, sarazini, evrei, greci, romani, franci sau bulgari. Nimeni nu va fi admis printre Aleși dacă nu cunoaște cel puțin artele din Trivium* și Quadrivium**”. Magistrul Roncelinus mai poruncește: „Dacă vreunul din frați își uită îndatoririle și trădează din ușurătate sau neăbăgare de seamă cît de puțin din statutul secret sau din ceea ce se face în adunările nocturne, să fie pedepsit după mărirea greșelii sale. Dacă veți fi întrebați în justiție despre datinile, legile, regulamentul și faptele secrete ale ordinului, rezistați la această tiranie, negînd totul și jurînd că nu știți nimic”.

Articolele din statutul secret relevă astfel, în primul rînd, o toleranță religioasă suficientă în acea epocă pentru a obliga la tăcere și disimulare. Această toleranță își găsea justificarea în însăși istoria ordinului. Deși produs al cruciadelor creștine, ordinul se născuse pe un pămînt care era prin excelență o răsplată a celor mai diverse rase și credințe.

Arta construcțiilor militare — cu ciudățeniile lor arhitectonice — o învățaseră templierii în Levant. În statutul lor secret se recomanda: „Acolo unde veți construi ziduri mari, puneți semne de recunoaștere”. Care să fi fost aceste semne? Ultima parte a statutului lui Roncelinus, care anunța: „aici începe lista semnelor secrete pe care le-a adunat magistrul Roncelinus”, este incompletă. Ea cuprinde numai cîteva indicații, din care aflăm de existența unui alfabet secret, înscris în desenul inșneiei pe care o purtau templierii. Dar atît este prea puțin iar restul zace îngropat în misteriosul tezaur.

Din cele de mai sus putem totuși înțelege grija cu care își puneau templierii la adăpost nu numai averea, ci și arhiva. Înțelegem astfel și revirimentul papei, care aflase, probabil, de la acuzații audiați că acest ordin călugăresc risca să latine în prăbușirea lui și reputația Sfîntului Scaun, care îl tutelase. Și mai ales înțelegem că deținătorii tainei aveau o dublă obligație: pe de o parte să o păstreze, iar pe de altă să o transmită, ceea ce nu se putea realiza după recomandarea magistrului Roncelinus, decît recurînd la limbajul ascuns al simbolurilor și legendelor. Conform raționamentului lui de Sède, carele ce transportau în taină tezaurul ordinului, trebuie să-și fi depus încălcătura în noaptea de 12 spre 13 octombrie 1307 undeva pe drumul ce străbatea ținutul Vexin către coastă. Undeva nu mai departe de 60 kilometri și, mai ales, într-un loc sigur care să nu fie percheziționat în ziua următoare. De-a lungul vechiului drum roman, la Gisors, se află într-adevăr ruinele unui impunător castel fortificat, despre care se știe doar că s-a aflat pentru scurtă vreme în custodia templierilor.

Oana BUSUIOCEANU

* Primul ciclu de învățămînt în școlile medievale, cuprînzînd gramatica, retorica și dialectica.

** Grup de obiecte (aritmetica, muzica, geometria și astronomia) care, împreună cu cele incluse în Trivium, alcătuiau cele șapte arte liberale ce constituiau materia de învățămînt a școlilor medievale.

Cărți sosite la redacție

● În numerele precedente ale revistei, în cadrul acestei rubrici, am semnalat cititorilor noștri o parte din lucrările publicate în colecția *File de istorie*, inițiată și tipărită de către Editura Politică.

Apărută în lumina indicațiilor conducerii de partid privind dezvoltarea continuă a activității ideologice în rândul maselor, colecția *File de istorie* cuprinde lucrări de largă popularizare, consacrate prezentării unor momente de seamă din istoria patriei, a partidului și a mișcării revoluționare și democratice din România. Până acum au văzut lumina tiparului următoarele lucrări: Gh. Ștefan, **FORMAREA POPORULUI ROMÂN ȘI A LIMBII SALE**; Gh. Duzinchevici, **ȘTEFAN CEL MARE ȘI EPOCA SA**; Ștefan Pascu, **MIHAI VITEAZUL. UNIREA ȘI CENTRALIZAREA ȚĂRILOR ROMÂNE**; D. Berindei, **REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1848**; N. Adăniloiaie, **CUCEIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI 1877-1878**; Ion Iacoși, **PARTIDUL MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA ÎN VIAȚA SOCIAL-POLITICĂ A ȚĂRII (1893-1910)**; Augustin Deac, **CHARACTERUL PARTICIPĂRII ROMÂNIEI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL**; Ion Babici, Gh. I. Ioniță, **TRADIȚII DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALISTĂ ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**; Mircea Mușat, **RĂDĂCINILE ISTORICE ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN**; Aurică Simion, Stelian Neagoe, **COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST DIN ROMÂNIA**; Aurică Simion, Maria Covaci, **INSURECȚIA NAȚIONALĂ ANTIFASCISTĂ ARMATĂ DIN AUGUST 1944**; Nicu Bujor, Constantin Florea, **PARTIDUL COMUNIST ROMÂN - DEȚĂȘAMENT ACTIV AL MIȘCĂRII COMUNISTE ȘI MUNCITOREȘTI INTERNAȚIONALE**.

● ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI PE TEME DIN ISTORIA P.C.R. ȘI A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA.

Editura Politică, București 1974. Condițiile istorice ale apariției proletariatului în România; constituirea P.S.D.M.R. în 1893; desfășurarea procesului de creare a P.C.R.; principalele momente ale mișcării comuniste și muncitorești din România în perioada interbelică; insurecția națională antifascistă armată din August 1944; etapele revoluției populare și ale construcției socialismului în România. Iată câteva din cele 74 teme abordate în lucrarea elaborată de un colectiv de autori din cadrul Institutului de Studii Istorice și Social-Politice.

● **Palmiro Togliatti — SCRIERI ALESE**, prefațate de un studiu bogat în idei, evocator, al academicianului Miron Constantinescu.

Editura Politică, București 1973. Amplă selecție din publicistica desfășurată între anii 1928-1964 de unul dintre „eminenții militanți ai mișcării comuniste și muncitorești italiene și internaționale”.

● **Luigi Longo, Carlo Salinari — ÎNTRE REACȚIUNE ȘI REVOLUȚIE.**

Editura Politică, București 1974. Amintiri și reflecții din primii ani de luptă a comuniștilor italieni consemnați în convorbirile dintre Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian și prof. universitar Carlo Salinari, pedagogul și criticul literar marxist.

● Conf. dr. Traian Caraciuc, conf. dr. Constantin Florea, dr. Ion Iuga, prof. dr. Carol Niri — **CLASA MUNCITOARE CONTEMPORANĂ.**

Editura Politică, București 1974. Locul și rolul clasei muncitoare în viața social-politică a lumii actuale.

● **ȘI POTE — TRADIȚII ȘI CONTEMPORANEITATE**, Iași 1974.

Apărut sub egida sectorului din Iași al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și a Uniunii Județene a Cooperativelor Agricole de Producție, volumul reunește studiile și comunicările prezentate în cadrul simpozionului prilejuit de împlinirea, în noiembrie 1973, a patru decenii de la constituirea, în com. Șipote din jud. Iași a Ligii țăranilor din Moldova.

● **Alexandru Balaci — ALESSANDRO MANZZONI.**

Editura Univers, București 1974. Viața și opera marelui scriitor romantic „care i-a îndemnat în permanență pe italieni [...] să se îndrepte către istorie și secularele ei învățăminte”.

— Cititorii ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexate nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copilele corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte neciteț, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisorilor lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

ADDENDA LA ISTORIA MUȘATINILOR

Cele trei articole consacrate lui Ștefan cel Mare și unora dintre urmașii săi au suscitat un deosebit interes în rîndul cititorilor noștri, care au finit să-și spîndă părerea în unele probleme controversate, cerînd totodată lămuriri suplimentare în alte probleme.

— Astfel, ION DUMITRACHE-GODENI, din Cîmpulung-Muscel, scoate că „toate argumentele converg spre a demonstra că Ștefan cel Mare s-a născut pe la 1435, și nu la 1433, cum stă scris în primul dicționar Larousse” (vezi Magazin Istoric, nr. 10/1973).

În realitate neexistînd încă nici o menționare precisă a fetei vînzătoare la o anumită dată, fixarea nașterii sale se face ca să folosim expresia corespondentului nostru — în mod empiric și, în acest caz, o diferență de 2-3 ani e absolut insignifiantă. Cît privește anul urcării sale pe tron, nu a fost nici o controversă: este anul 1457.

Informații despre familia lui Ștefan cel Mare ne solicită S. STRATON din Suceava: Petru Aron are frațele lui Bogdan II, pe care l-a ucis la Reuseni, în 1451 și deci unchiul lui Ștefan cel Mare (nu nepotul acestuia, cum scrie el). Afirmația despre nașterea și căldura lui Ștefan la Borești (azi în jud. Bacău) nu are la bază nici un temel documentar, ci numai o tradiție.

Cu privire la moartea marelui domn, C. ȘTEFĂNESCU din Suceava, remarcă — și fine să ne comunice și nouă o confuzie — „într-un manual de istorie mai vechi, de I. Albini”; acolo se afirmă că Ștefan ar fi murit în Cetatea Hotinului. Or, așa cum constată și corespondentul nostru, precizarea locului se referă la Ștefăniță Vodă (1517-1527) și nu la Ștefan cel Mare.

Pe marginea articolului O biografie necrisă — Alexandru Volevod (Magazin Istoric, nr. 2/1974), HORIA CONSTANTINESCU din Buzău, își manifestă nedumerirea față de cele două explicații care se dau în legătură cu căsătoria lui Alexandru și care un răspuns tranșant: „Cine a fost soția acestuia: Margareta, catolică, fiica Volevodului Transilvaniei Bartolomeu Dragffy, sau Maria, ortodoxă, din Constantinopol?”. Așa cum s-a arătat în articolul respectiv, după părerea autorului, căsătoria lui Alexandru cu fiica lui Dragffy e îndoielnică, fiind dedusă în trecut printr-o interpretare forțată a unor „îliri documentare, deducție contrazisă de altele, de documentul din 1533, publicat în revista Studii, nr. 2/1972.

În fine, cu privire la articolul Un volevod nedreptățit Ștefăniță Vodă din același număr al revistei noastre, OVIDIU TEODORU din Iași, semnaleză o greșală de tipar: tratatul moldo-polon încheiat în urma soției lui Luca Cîrjă datează din 17 ianuarie 1518 (și nu 1517, cum a apărut în revistă).

COMPLETĂRI LA... COMPLETĂRI

Prof. ION POPESCU-MUSCEL din com. Hîrliești, jud. Argeș, ne semnaleză, la articolul despre Eudoxiu Hurmuzaki (Magazin Istoric, nr. 1/1974), „o omisiune care — după părerea d-sale — trebuie completată”: din comisia numită de Titu Maiorescu la 22 noiembrie 1874 pentru a supraveghea editarea manuscriselor lui Hurmuzaki a făcut parte și B.P. Hasdeu. Completarea corespondentului nostru e corectă, dar necesită, la rîndul ei, o completare care, de fapt, o anulează pe a d-sale: comisia respectivă a lucrat fără participarea lui

Hasdeu; adresa de convocare a comisiei, din 26 noiembrie 1874 (reprodusă în facsimil de Corneliu Dima-Drăgan în articolul Editarea documentelor Hurmuzaki. Contribuția adusă de Maiorescu, Slavici și Eminescu în România literară, nr. 7/1974, p. 5) nu conține decît numele lui M. Kogălniceanu, T. Rosetti, Al. Odobescu și D.A. Sturdza (cărui ea este adresată). De fapt, contribuția lui Hasdeu la editarea manuscriselor lui Hurmuzaki e practic nulă, căci, de la început, „din cauza ocupațiilor sale, a rugat să fie dispensat de această lucrare”, după cum spune D.A. Sturdza într-o scrisoare citată tot de Corneliu Dima-Drăgan. Iar mai tirziu, cînd, din motive politice, Slavici a fost destituit din postul de secretar al comisiei și înlocuit cu Hasdeu, „ceiași patru membri ai comisiei [...] au luat hotărîrea de a nu-l pune celui numit la dispoziție manuscrisele și m-au înscrisat să-mi urmez ca pînd acum lucrarea pe răspunderea lor, ceea ce am și făcut”; aceasta este mîntuirea lui Slavici, în același amintiri din care corespondentul nostru a extras „argumentele” pentru... completarea d-sale.

DE LA SUCEAVA LA IAȘI

MIRON D. PAVEL din Iași, urmînd controversa cu privire la data bîdîlîi de la Gurulud, constată că această asigurare domniei și în principiu, mîdîlîi capitalei Moldovei de la Suceava la Iași, eveniment fixat în diverse lucrări, la 1563, 1565, 1566 etc. și se întrebă: „cum de este cu puțință să nu știm în ce an s-a mutat Capitala la Iași?”.

În realitate, capitala Moldovei nu s-a transferat la o dată anume; folosit ca reședință domnească încă din prima jumătate a secolului XV, orașul Iași a devenit oraș de reședință în a doua domnie (1563-1568) a lui Alexandru Lăpușneanu, de cînd — cum scrie cronicarul Ion Neculce — „au început domniile în a se așeza mai cu temei în scaun la Iași” (vezi Magazin Istoric, nr. 3/1973). Unii vînzători, însă, precum Ieremia Movilă, au folosit tot Suceava ca oraș de scaun (vezi Magazin Istoric, nr. 6/1973). Din sec. XVII, Iașii rămîn definitive capitala Moldovei.

Întrucît problema aceasta pare să de intereseze în mod deosebit, vă recomandăm pentru întregirea informației dv., două lucrări: Gh. Băileanu, Iașul în a doua jumătate a sec. XV și în sec. XVI, în revista Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 2/1960, și V. Neamtu, Stabilirea capitalei Moldovei la Iași, în Analele Universității „A.I. Cuza” din Iași, seria Istorie, tomul XIV, 1961; aceasta din urmă, mai ales, vă va risipi nedumeririle.

PRETEXT ȘI MOTIV

Dr. NICOLAE C. DEBIE din Ploiești: În articolul Un duca pentru o familie de Cătlîni, Diaconescu (nr. 3/1974), se afirmă că unchiul lui Ludovic de Orléans era căsătorit cu Valentina Visconti. În realitate, bunicii lui Ludovic a fost sora Valentiniei.

Autorea dv. mulțumește, precizînd: „Această rectificare nu schimbă caracterul războaielor franceze în Italia și nici sensul politicii lui Ludovic Sforza. Cauzele războaielor italiene trebuiesc căutate în situația economică și socială a Franței se sec. XV, cînd nobilimea sărăcită avea nevoie de o cale pentru a-și procura resursele materiale necesare traiului. Regii Franței se vedeau puși în fața alternativei: mișcare nobiliară sau aventură externă. Deci, legitimitatea era pretextul și nu cauza acestor războaie”.

MULȚUMIRI

Si în această lund am reținut din sugestiile, propunerile, informațiile și diversele relații ale corespondenților noștri, pe cele semnate de: E. VICTOR din Craiova; IOAN DRĂGAN din com. Girisul Negru, jud. Bihor; C. BERDAN din Brlad; PETRE GH. GHEORGHE din com. Lipia, jud. Ilfov; M. ZĂVOIA-NU din Rm. Vlcea; VICTOR CHERBEL din Craiova; D.I.DEVESEL din București.

COMPLETĂRI

În urma publicării articolului S-a împlinit cîndva în Munții Banatului, la redacție ne-au sosit scrisori de la locotenent colonel în rezervă, pensionar IOAN POPOVICI și MATEI MINULESCU — amîbi din Timișoara care aduc completări prețioase despre contribuția lor și a altor cadre de securitate — colonelul Aurel Mois, maior Nicolae Filip, locot. Ioan Gheșcu, locot. Rațiu și alții — la capturarea bandei respective și a altor infractori periculoși, detalii pe care autorul evocării nu le-a cunoscut în timpul documentării și pentru care aduce cuvenitele mulțumiri.

DUPĂ OVERLORD

Dintr-o neatenție de colofonare, telegrama adresată de J.V. Stalin lui W. Churchill (Magazin istoric, nr. 6/1974, p. 57) cu ocazia începerii operației „Overlord” a fost datată 5 în loc de 6 iunie.

ALBUM DE FAMILIE

SIMION MUNTEAN din București, funcționar în Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor, ne scrie: „Desi sînt trecut de 50 ani, cînd am ajuns cu lectura numărului 9/1973 la pagina 97 mi s-a oprit respirația de emoție. Fotografia sibielenilor condamnați la închisoare de către Curtea Martială din Cluj, în 1916, publicată în acel număr din revista dv. se găsește și în albumul nostru de familie. Al doilea din stînga, în rîndul întii (îngă Joadrea) este bunicul nostru Iosif Muntean din Ocna Sibiului. Acest om minunat a avut 10 copii, din care astăzi mai trăiește doar unul, Vasile Muntean pensionar, în București. Dintre urmașii bunicului, în linie directă, sîntem în viață 14 nepoți, 19 strănepoți și 3 stră-strănepoți.

Din cronică de familie păstrată în documente sau transmisă oral, noi toți urmașii săi, îl cunoaștem pe Iosif Muntean și ne străduim să fim demni de amintirea lui.”

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

ION CONSTANTINESCU, str. Compozitorilor, nr. 22, Bl. 4, sc. 14, ap. 118, tel. 45.51.11, București: oferă colecția.

ION C. IONESCU profesor pensionar, B-dul Sulina, nr. 35, Brăila oferă gratuit: nr. 8/1967; 1, 4-10/1968; 4-6, 9, 11, 12/1969; 1, 3-12/1970; 1-6, 8-12/1971; 1-3, 5-7, 9-12/1972; 1, 2, 4-6, 8-12/1973.

PĂNĂTESCU OCTAVIA, str. Progresului, nr. 7 D, Rimnicu-Sărat, jud. Buzău, solicită: nr. 1-4/1967; 3/1968; 4, 5/1969; 11/1972; 1-12/1973.

APOSTOL ANTON, Calea Dorobanți, nr. 47, et. IV, tel. 51.13.38, București, solicită: nr. 8/1973; 1/1974.

HANDRA TEODOR, str. T. Vladimirescu, nr. 65, Plocoța, jud. Arad, oferă: nr. 10/1968; 3, 5, 6, 10, 12/1969; 1, 2, 5-8, 10/1970; 7/1971. Solicită: nr. 1-3, 7, 9/1967; 1/1968.

GH. HIERAN, str. Spicului, nr. 60, municipiul Gh. Gheorghe-Dej, jud. Bacău, solicită: nr. 1-7/1967; 1, 4-6/1968; 7, 8/1969; 9/1970; 7/1972; 12/1973. Oferă: nr. 9, 10/1968; 2, 4-6, 10-12/1969; 2, 3, 10/1970; 1, 3, 5-7, 9, 11, 12/1971; 2/1972; 12/1973.

PĂNĂESCU CONSTANTIN, str. Negru-Vodă, nr. 41, Caracal, jud. Olt, solicită: 1-9/1967; 6/1968; 8/1970. Oferă: 8-12/1972.

VIGDER ARMAND, inginer, str. Chimiei, Bl. C 6, ap. 37, et. II, sc. B, Piața Neamț, jud. Neamț, oferă: 3-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969. 1-12/1970; 1, 9-12/1971; 1-12/1972; 1-7/1973.

BOȘNEAG CONSTANTIN, com. Ghimpați, jud. Ilfov, oferă: nr. 1-3, 5-9/1967; 1-4, 12/1968; 9/1970.

CONSTANTIN DIACONESCU, Șos. Stefan cel Mare, nr. 25, Bl. 28, sc. B, et. IV, ap. 56, tel. 11.63.57, București, oferă: nr. 81.

VIRGIL NUFULESCU, calea Moroleni, nr. 24, Sinaia, jud. Prahova, solicită: nr. 1, 12/1972; 2, 3, 5, 8, 9, 11, 12/1973. Oferă: nr. 6/1967; 3, 4/1968; 1, 2, 4-9/1969; 6-10/1970; 1, 2, 3, 5/1971.

BOGOI R. NICOLAE, Bl. 5, ap. 33, cartier Trivale, Pitești, solicită: nr. 1-4/1967; 9, 12/1968; 3/1971; 1, 2, 12/1972.

SOLOMON HERTZBERG, Intrarea Ion Sulea, nr. 3, Bl. 124, ap. 8, tel. 44.18.71, București, — oferă colecția completă.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

23 AUGUST 1944 — ÎNCEPUT DE EV AL ISTORIEI ROMÂNEȘTI

- Insurecția — unica soluție ● Clasa muncitoare pe baricadele insurecției
- Agențiile de presă și posturile de radio transmit: în România marea cotitură s-a produs ● Locul acțiunii — Palatul Regal ● România își afirmă suveranitatea: primele documente de stat de după insurecție
- În ziua decisivă, la Comandamentul Militar al Capitalei ● Primele ore în tabăra inamică ● Bombs away! ● Armata — credincioasă țării și poporului român ● Răspunsul generalilor: întregul sprijin forțelor insurecționale ● 23 august 1944: un nou guvern își începe activitatea
- Alexandru Rosetti și Petre Constantinescu-Iași — însemnări inedite ● Marele dirijor Ionel Perlea refuză cererile naziste

CONTENTS

DINU GIURESCU and VICTOR ATANASIU Prince John (1572-1574) The Brave Ruler of Moldova.....	2
ELIA VALORI President Ceausescu's Profound Humanitarianism.....	11
MIRCEA MUŞAT and VASILE ARI-MIA The Policy of Alliances Carried on by the Romanian Communist Party to Prepare and Achieve the Antifascist National Insurrection.....	12
L. BĂNYAI The Fraternal Unity of the Romanians and the Cohabiting Nationalities in Their Common Struggle for Social Progress.....	18
GHEORGHE ZAHARIA September 5, 1940-August 23, 1944: The Darkest Years.....	22
GH. TUTUI The Political Police Department on the Alert (May 1, 1944).....	29
MIHAIL EYSEVIE IONESCU Stukas Attack Bucharest (August 24, 1944).....	30
• The Socialist Movement of Romania Asserts Its Will (1893-1921).....	33
ALAIN DECAUX Who Killed Henry IV?.....	34
• Foreign Historians Speak of Romania: Henryk Batowski.....	42
CRISTIAN POPISTEANU and BASIL DAVIDSON The Heroic History of Africa Is Continued.....	44
STEFAN ŞTEFĂNESCU Population Science and History.....	50
OANA BUSUIOCANU The Templars' Treasure.....	56

SOMMAIRE

DINU GIURESCU and VICTOR ATANASIU Le prince Jean (1572-1574) — le vaillant souverain de la Moldavie.....	2
ELIA VALORI Le profond humanisme du Président Ceausescu.....	11
MIRCEA MUŞAT and VASILE ARI-MIA La politique d'alliances menée par le Parti Communiste Roumain au cours de la préparation et de la réalisation de l'insurrection nationale antifasciste.....	12

L. BĂNYAI L'unité fraternelle des Roumains et des nationalités cohabitantes dans la lutte commune pour le progrès social.....	18
GHEORGHE ZAHARIA 5 septembre 1940-23 août 1944: Les années les plus sombres.....	22
GH. TUTUI La police secrète en alerte (ier Mai 1944).....	29
MIHAIL EYSEVIE IONESCU Les Stukas attaquent Bucarest (le 23 août 1944).....	30
• Le mouvement socialiste de Roumanie affirme sa volonté (1893-1921).....	33
ALAIN DECAUX Qui a tué Henri IV?.....	34
• Historiens étrangers sur la Roumanie: Henryk Batowski.....	42
CRISTIAN POPISTEANU et BASIL DAVIDSON L'Afrique continue son histoire héroïque.....	44
STEFAN ŞTEFĂNESCU La démographie et l'histoire.....	50
OANA BUSUIOCANU Le trésor des templiers.....	56

СОДЕРЖАНИЕ

Д. ДЖУРЕСКУ, В. АТАНАСИУ Воевода Ион (1572-1574) — храбрый господарь Молдовы.....	2
Е. ВАЛОРИ Глубокий гуманизм президента Чаушеску.....	11
М. МУШАТ, В. АРИМИЯ Политика союзов, проведенная Румынской Коммунистической Партией в подготовке и осуществлении национального антифашистского вооружения.....	12
Л. БАНИЙ Братское единство румынов других национальностей в общей борьбе за социальный прогресс.....	18
Г. ЗАХАРИЯ 5 сентября 1940-23 августа 1944: самые темные годы.....	22
Г. ТУТУЙ "Сигуранца" в панике (1 Май 1944 г.).....	29
М. ЕВСЕВИЕ ИОНЕСКУ Штурма атакуют Бухарест (24 августа 1944 г.).....	30
• Социалистическое движение в Румынии проявляет свою волю (1893-1921).....	33

A. ДЕКО Кто убил Генриха IV-го?.....	34
• Иностранные историки про Румынию: Генрик Батовский.....	42
К. ПОПИШТИНУ, Б. ДЭВИДСОН Африка продолжает свою героическую историю.....	44
Ш. ШТЕФЭНЕСКУ Демография и история.....	50
О. БУСУИОЧАНУ Клад Ордена Темплиеров.....	56

INHALT

DINU GIURESCU, VICTOR ATANASIU Der tapfere Fürst der Moldau: Ion Vodă (1572-1574).....	2
ELIA VALORI Präsident Ceausescu tiefgründiger Humanismus.....	11
MIRCEA MUŞAT, VASILE ARI-MIA Die Allianzpolitik der Rumänischen Kommunistischen Partei, zwecks Vorbereitung und Verwirklichung des nationalen antifaschistischen Volksaufstandes.....	12
L. BĂNYAI Die brüderliche Einheit zwischen Rumänen und den Bürgern zusammenlebender Nationalitäten, im gemeinsamen Ringen für sozialen Fortschritt.....	18
GHEORGHE ZAHARIA Die trübste Zeitspanne: 5. September 1940-23. August 1944.....	22
GH. TUTUI Die Geheimpolizei in Alarmzustand (1. Mai 1944).....	29
MIHAIL EYSEVIE IONESCU Stukas a (Sturzkampfflugzeuge) greifen Bukarest an (24. August 1944).....	30
• Die sozialistische Bewegung in Rumänien macht sich durch ihren Willen geltend (1893-1921).....	33
ALAIN DECAUX Wer hat Heinrich den IV umgebracht?.....	34
• Ausländische Historiker äußern sich über Rumänien: Henryk Batowski.....	42
CRISTIAN POPISTEANU, BASIL DAVIDSON Afrika setzt seine heroische Geschichte fort.....	44
STEFAN ŞTEFĂNESCU Bevölkerung und Geschichte.....	50
OANA BUSUIOCANU Der Schatz der Tempelherren.....	56

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Bucureşti, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, intrarea Ministerului nr. 4 parter — Sectorul 1, Oficial poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORII: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoişinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURĂ: Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

[42 427]

A. TRUPE MOLDO-CAZACE	F. SATUL JILISTE
B. STRAZA MÂNTEANĂ	G. SATUL RĂSĂRIT
C. COLONA MOLDOVENEASCĂ	H. FOCȘANI
D. TABĂRA TURCEASCĂ	I. RIUL PUTNA
E. SLOBOZIA CJORĂȘTI	J. MILCOVUL

